Hymnologiske Meddelelser

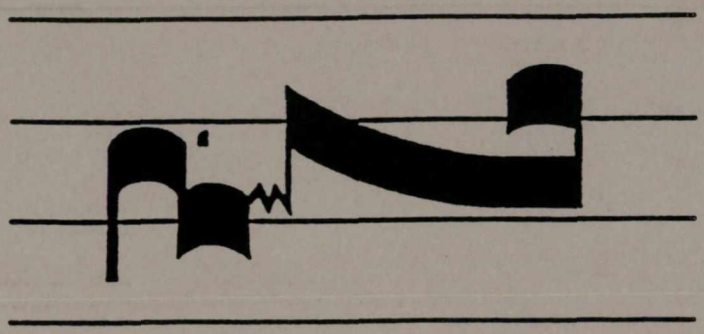

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

31. årg. april 2002 nr. 1

Hymnologiske Meddelelser

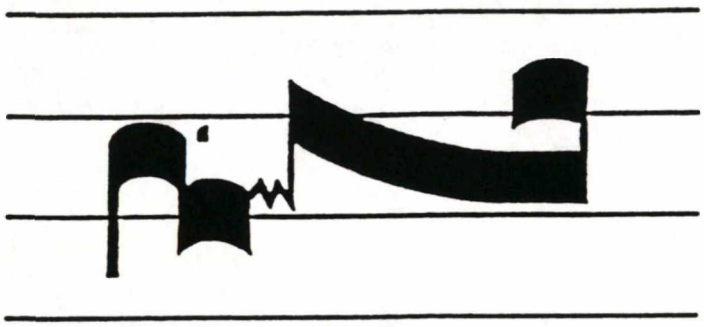

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

31. årg. april 2002 nr. 1

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
31. årgang 2002 nr. 1

Indhold

Artikler

Peter Balslev-Clausen: Davids-salmer gendigtet på dansk s. 1

Merete Onsberg: Hvordan "Altid frejdig" blev en begravelsessalme s. 49

Anmeldelser

Overvejelser omkring en spørgeskemaundersøgelse af salmesang i Norden (Hans Raun Iversen) s. 76

Martin Rössler: Liedermacher im Gesangbuch. Liedergeschichte in Lebensbildern. (Elisabet Wentz-Janacek) s. 83

Forfatternes adresser s. 85

ISSN 0106 - 4940

Davids-salmer gendigtet på dansk

af Peter Balslev-Clausen

De gammeltestamentlige salmer i gendigtet form har siden reformationen været en fast bestanddel af de danske salmebøger og den danske salmesang. Som gendigtede bibelske tekster afspejler de de skiftende tiders bibelsyn, samtidig med at de som et forholdsvis konstant element i salmedigtning og salmebrug gør det muligt at følge ændringerne i kirke- og gudstjenesteforståelsen fra Reformationen til i dag[1].

Den reformatoriske brug af de gammeltestamentlige salmer i gudstjenesten er en direkte videreførsel af den førreformatoriske, middelalderlige brug af dem i både højmesse- og tidesangsgudstjenesterne. I messen havde større eller mindre dele af en Davids-salme siden oldkirken været sunget som introitus. I modsætning hertil havde man i tidesangen sunget Davids-salmerne i deres fulde længde. Som bibeltekster var Davids-salmerne uproblematiske for reformatorerne, blot var det nødvendigt at oversætte dem til det givne folkesprog, for at de kunne indgå i den reformatoriske gudstjeneste.

Luther foreslog læsning eller afsyngning af en hel Davids-salme som introitus, i *Formula missæ* 1523 på latin, i *Deutsche Messe* 1526 på tysk, i begge tilfælde med traditionel gregoriansk melodi. I *Deutsche Messe* foreslog Luther som alternativ afsyngningen af en fri, metrisk gendigtning af en Davids-salme som indledning til gudstjenesten.

I de ældste danske reformatoriske gudstjenesteordninger fra slutningen 1520'rne og fremefter indgår Davids-salmerne både i højmesse- og tidesangsordningerne som faste introitus-led, enten i prosaoversættelse eller i fri metrisk gendigtning som foreslået af Luther i *Deutsche Messe*.

---

[1] Se: *Davids salmer på dansk. Trykte gendigtninger indtil år 1700.* Ved Peter Balslev Clausen, Jens Lyster og Tove Villarsen. Hymnologiske Meddelelser. 1977 s. 101 - 151. Helge Dahn *Nyere danske gendigtnigner af salmer i Gl. Testamente,* Hymnologiske Meddelelser 1976, s. 71 - 78. S. Widding *Dansk Messe, Tide- og Salmesang 1528 - 1573* . 1933. S. 75 - 79, 180 - 190. Anders Malling *Dansk Salme Historie* bd. 8, s. 53 - 55. Ove Paul sen *Psalme 130-parafraser sm faste led i dansk reformatorisk gudstjenesteorden 1529* – 1798, Hymnologiske Meddelelser 1991 s. 3-28 og 133. Gerhard Pedersen *De gammeltestamentlige salmer i den danske gudstjeneste* og: Peter Balslev-Clausen *Davids-salmer i de danske salmebøger* i "Dansk kommentar til Davids salmer" (red. Kirsten Nielsen og Else K. Holt) 2002.

Reformationstiden

Fælles for tidesangsordningerne fra Viborg (fra november 1527, trykt 1529)[2] og Malmø (fra maj 1528)[3] er, at de opererer med tre forskellige former for fordanskning af Davids-salmerne, dels ordrette prosaoversættelse, dels poetiske oversættelse, hvor linierne rimer parvis, dels frie poetiske og metriske oversættelser.

De ældste af prosaoversættelserne er oversættelser fra 1528 til dansk af tyske psalteroversættelser. Det drejer sig om Claus Mortensens oversættelser af Ps. 114-115 ('Israels wdgang aff Egypten') og 117 ('Loffuer Herren alle hedninge'). Den sidste, der hører til liturgien for natsang, kan tjene til eksempel[4]:

Laudate dominum
omnes gentes.

Psal. cxvj LOffuer Herren alle Hedninge: oc
tilhaabe loffuer Gud alle folk.
Forthi hans miskundhed er
stadfest offuer oss/ oc Herrens sandhed
bliffuer ewindelig.
Aere wære Gud fader oc hans søn/ oc
saa Gud then Helliaand.
Som wærid haffuer aff begyndelsen
nw oc altÿd: fraa ewighed oc til ewighed.
A M E N.

De øvrige psalteroversættelser fra Malmø-tidesangen stammer fra Wormordsens psalteroversættelse fra 1528 og Chr. Pedersens fra 1531. Fælles for alle oversættelserne er den afsluttende trinitariske doksologi, der umisforståeligt karakteriserer Davids-salmerne som kristne gudstjenestetekster. Det samme er tilfældet med de to prosaoversættelser fra Viborg-aftensangen, 'O Herre Gud som bør ath heffne' (Ps. 94) og 'Loffuer Gud ath han er saa god' (Ps. 118), der dog har en lidt afvigende, men stadig trinitarisk doksologi: "Gud fader Søn och Helligand ske priss oc ære i allen stund"[5].

---

[2] Først trykt i et nu tabt Viborg-tryk fra 1529. Ældste bevarede trykte version *Malmøsalmebogen (Christen Pedersens salmebog) 1533*, bl. 87r - 93r. Udg. i facsimile 1967.
[3] Ældste tryk *En ny handbog / med Palmer oc aandelige Loffsange ... Trÿcht ÿ Rozstock* (Dietz 1529). Udg. i facsimile i "Ludwig Dietz' Salmebog 1536", med efterskrift af N.K. Andersen (1972), bl. 1 - 23.
[4] *Een ny handbog* (1529), b. 13v
[5] Se *Malmø-salmebogen 1533* bl.87r ff.

De rimede prosaoversættelser, der især er karakteristiske for den jyske aftensang[6], er en mellemform mellem de prosaiske og de poetiske oversættelser. De er indført for at lette den folkelige tilegnelse af de Davids-salmer, der skulle bruges i gudstjenesten. Det har været lettere både at huske og at synge dem, men de overlevede ikke den første generation af de reformatoriske salmebøger. Disse oversættelser enten afsluttes med en trinitarisk doksologi eller efterfølges af en antifon, der yderligere perspektiverer den gammeltestamentlige salme kristent. Som eksempel anføres salme 126 fra den jyske aftensang (her efter Dietz 1536)[7]:

Psalmus Cxxvij. In conuertendo
dominus captiuitatem Syon.

NAar Gudt faar løøst Syons feng-
sel / Som een drøm skal tha siunes
waar trengsel.
Tha fyldis wÿ aff glæde oc frygd / att mand
maa sige / Gudt haffuer oss ophøgd.
Gud haffuer oc nw bewist seg wel / Ath
wÿ maa glæde oss mett skeel.
Men wilde Gudt platt ende wor synd /
som becke tyrckeis aff Solens brynde.
Tha wilde wÿ gerne grædelig szaa / Paa
thet wÿ motte frucht mett glæde faa.
Thi saadant arbeyde hør her till / Huo
som liffuit haffue will.
Aere wære Gud fader oc Gud Søn / och
saa Gud then Helliaand.
Som wærid haffuer aff begyndelsen / nw
oc altÿdt / oc bliffuer til ewig tÿdt Amen.

Den første metriske oversættelse af en Davids-salme i de danske salmebøger fra reformationstiden er *Saa taler then vwÿse mund*, en oversættelse af Luthers gendigtning af Salme 14, "Es spricht der Unweisen Mund", der findes i natsangsafsnittet af tidesangbogen fra Malmø, *En ny handbog*, 1529. Ejendommeligt nok efterfølges denne salme af en yderligere oversættelse af den samme, *Then daarlig mund hand siger saa*. I de tre tidesangsafssnit i 1529-salmebogen findes kun to prosaoversættelser, af henholdsvis Salme 114 og 117 og de to oversættelser af Salme 14. I betragtning af Davids-salmernes traditionelle plads i tidesangen kunne man have forventet flere oversættelser allerede i de tre tidesangsafsnit. Denne relative mangel på Davids-salmer kan være grunden til, at i det tillæg til tidesangbogen, der udkom allerede samme år, 1529, var 5 ud af 10 salmer prosaisk og metrisk oversatte salmer, henholdsvis 3 (Salme 110, 2 og 15) og 2 (Salme

[6] Se N.K. Andersen efterskrift til faksimileudgaven 1972 af *Ludwig Dietz' Salmebog 1536* s. 83

124 og 51). I 1529-salmebogens andet tillæg, der indholder bornholmerprovsten Arvid Pedersens originale salmer og oversættelser findes yderligere 2 metriske salme-oversættelser af henholdsvis Salme 117 og 130.

Disse ældste danske psalter-oversættelser til gudstjenestebrug er karakteristisk for hele periodens psalter-oversættelser og brugen af dem. Der er tale om dels lovsangs-salmer, dels salmer, der udtrykker den syndserkendelse og bøn om Guds barmhjertighed, der er baggrunden for lovsangen. Denne brug af Davids-salmerne går igen i den gengivelse af messeliturgien og dens salmer, der udgør det sidste store afsnit i denne ældste Malmø-salmebog, og som er en gentagelse af Malmø-messen fra 1528. Først anføres som introitus *Aff diybsens nød rober ieg til teg*[8], en oversættelse af Luthers "Aus tiefer Not schrei ich zu dir" fra 1524. Derefter anføres som hallelujasalme *Gladelig wille wü Alleluia siunge*[9], en oversættelse af J. Agricolas "Fröhlich wollen wir Alleluia singen" (Salme 117), og efter prædikenen følger *Nw er oss Gud miskundelig*[10], en oversættelse af Luthers gendigtning 1524 af Salme 67, "Es wollt uns Gott genädig sein".

Disse tre salmer, der indtil slutningen af 18. århundrede hørte til de centrale danske højmessesalmer, skal her anføres som eksempler på karakteristiske metriske salme-gendigtninger på dansk. Først *Aff diybsens nød rober ieg til teg*. Som introitus beskriver denne salme den lutherske forståelse af en kristen gudstjenestes forudsætning, nemlig menneskets erkendelse af sin egen synd og af, at det er fortabt uden Guds nåde og barmhjertighed:

Nu begynder Chorid eller then
Christne forsamling att siunge introitum til Messen.

Offitium De profundis.

1
Aff diybsens nød rober ieg til
teg / Herre Gud wiltu meg hø-
re. Thÿn naadzens ørhe wend
tw til meg / mÿn røøst ieg nw framfø-
rer / Giffuer tw paa wor gierning acht /
att heffue synden med thÿn macht / O
Herre hwo kan thet taale:

2
Hooss teg allene gielder nade oc
gunst / till synden att forlade / nar wÿ teg
nogen tÿd haffue mist wÿ wide oss ey att

4
Skulle thet waare fraa morgen stund /
oc indtil afftens ende / tha skulle mit hi-
erte ingelund / fortuile eller fraa teg wen-
dis. Saa bør att wære rett Israels art /
att haabe oc tro aff hiertet snart / oc naa-
de aff hannwm begære.

5
Dog synden hoos oss er mangefuld/
hooss Gud er nøget meer naade / att hi-
elpe oss er han wel huld / aff nød oc al-

---

[7] *Nogle nye Psalmer oc Loffsange ... M.D.XXvj.* Upagineret (bl. Fr). Facsimile i "Ludwig Dietz' Salmebog" udg. 1972ved N.K. Andersen.
[8] *Een ny handbog* bl. 48r
[9] Sst. bl. 50v
[10] Sst. bl. 54r

raade. For teg ingen seg røme kand / thÿ maa teg frycte alle mand / oc trøste thennom paa thÿn naade.

3
Til Gud staar all mÿn haab oc trøst/ mÿn gierning kan meg ey baade / ÿ thet tw eene haffuer meg forløøst / aff thÿn vsielig naade. Thÿne ord the ere een dyrebar skatt / som tw oss haffuer effterlatt / thennom wille wÿ gierne høre.

skens waade. Han er forwist then rette tolk / som haffuer forløøst alt Israels folk aff sorrig oc synder alle.

Halleluja-salmen efter epistlen udtrykker utvetydigt den kristnes glæde over frelsen ved Kristus gennem dennes sejr over synden, døden og Djævelen. Som eksempel på en sådan Halleluja-salme anfører højmesseliturgien *Gladelig wille wÿ Alleluia siunge*, en oversættelse af J. Agricolas gendigtning af Salme 117 "Fröhlich wollen wir Alleluia singen" fra 1524. Arvid Pedersen har i sit tillæg en paralleloversættelse, *Alleluia thet bør oss altÿd siunge*, men det er den anonyme *Gladelig wille wÿ Alleluia siunge*, der blev brugt i de ældste højmesseliturgier. Salmen er pointeret kristologisk, hvilket fremgår både af strofe 2 og af den trinitariske doksologi i str. 4:

Her effterfølger een lofsang
med Alleluia.
Alleluia Alleluia
Alleluia.

1
GLadelig wille wÿ Alleluia siunge / med kierlighedzens begæring. Wort haab oc hierte till Gud skall springe / med sÿn hellige naade oc miskund. Som haffuer forløøst oss aff all wor synd til salighed oc alskens trøst er han oss alle oprunden.

2
Alting som leffuer paa iorden skal Gud ære / rundelig hans naade kund gi øre. Naade / lÿff / styrcke / ther til krafft/ ÿ Christo haffue wÿ macht / heluede død oc dieffuelsens wold / han haffuer forderffuit for wor skyld / Wÿ tacke teg O Herre.

3
Gud tilsier alle thennom sÿn naade / som seg paa hannwm forlade / att giffue trøst mod synden aff sitt gode / er han then nom bistandig ÿ alle maade / wden swig

oc all bedrægelighed / som hans ord for-
kynde wist. Thÿn fred offuer oss o Herre

4
Gud wære loff oc ewig ære / ther til
Gud hans søn wor Herre / Oc ther til
then werdige aand / som Christne giør
altÿd bistand / fraa ewighed oc til ewig-
hed / haffuer wærid oc bliffue skal for
vden ende.

Messens tredje psalter-gendigtning er salmen efter prædiken. Også denne gendigtning er pointeret kristologisk. I prædikenen havde menigheden hørt præstens udlægning af dagens evangelium og kunne ikke længere være i tvivl om tilværelsens, gudstjenestens og frelsens kristologiske sammenhæng, hvorfor en naturlig reaktion på prædikenen nødvendigvis måtte være at synge en kristologisk salme. Malmø-messen og 1529-salmebogen anfører som nævnt som eksempel på en sådan salme en oversættelse af Luthers gendigtning af Salme 67, "Es wollt uns Gott genädig sein" fra 1524:

Deus miseratur nostri.

Thenne Psalme siungis effter
predicken med hwilken then Christne for
samling tacker Gud for alle sÿne welgi-
erninger. Oc serdelis for thet glædelig
budskaff oc aandelig spÿse / føde oc we-
derqwegelse / med hwilke han (dag fraa
dag) styrcker oc wederqweger sÿ-
ne wdwalde.

1
NW er oss Gud miskundelg / oc
han wil oss welsigne / sitt ansigt
offuer iorderig / thet lader han
nw skine. Att wÿ paa iorden maa forstaaa
hans wæy oc hellige naade / oc Jesus
Christus kende oss saa / blant flk ÿ man-
ge maade / Gud styre for oss oc raade.

2
Wÿ tacke Gud oc loffue teg / thit He-
dinske folk offuer alle / oc alle land the glæ-
de sig /thit naffn the nw paakalle. Att
tw retferdig dommer æst / lad oss icke me-
er wildfare. Thÿne ord kunde oss beske-
me best / ÿ hwo thennom wil bewaare /
han leffuer for vden fare.

3
Wÿ tacke Gud oc loffue teg / thit folk

ÿ mange maade / thÿn iord bær frucht oc
bedrer seg / thet kand thÿne ord wel raa-
de. Signe oss Gud fader oc Guds søn /
oc signe oss Gud then Helliaand / for
hannwm skall rædis alle land / thÿ al-
ting stander wdi hans hand / wÿ siunge
aff hiertet A M E N.

Som disse eksempler viser, indgår de gammeltestamentlige salmer i danske metriske gendigtninger allerede samtidig med reformationens folkelige gennembrud i Danmark som veldefinerede led i en sammenhængende liturgi. Med udgangspunkt i senmmiddelalderlig liturgisk praksis er psalter-gendigtningerne medvirkende til at gøre den reformatoriske gudstjeneste genkendelig for menigheden. Samtidig betyder den kristologiske gendigtning af Davids-salmerne, at de i modsætning til tidligere, da de indgik i liturgien i Vulgatas latinske gengivelse, nu er fuldt integreret i den kristne, evangeliske gudstjeneste. Davids-salmerne har også tidligere været forstået kristologisk og trinitarisk, men det er først med de reformatoriske gendigtninger til folkesprogene, i dette tilfælde til dansk, den ikke teologisk uddannede menighed kunne være sikker på, at det var tilfældet. Sagt på en anden måde: oversættelsen af Davids-salmerne til folkesprogene, hvorved de for første gang siden oldkirken blev umiddelbart tilgængelige for menigheden, nødvendiggjorde oversættelser, der umisforståeligt fortolkede dem kristologisk og trinitarisk, da det kun var som kristne tekster, dvs. bibelske tekster, der kunne tolkes kristent, de havde deres plads i gudstjenesten.

Rammerne for de gammeltestamentlige salmers brug i den reformatoriske gudstjeneste var lagt allerede i 1529. Salmebogens højmesseliturgi svarer til højmesseliturgien i den første trykte messeordning fra Malmø, *Thz cristelighe messze embedhe paa dansche*[11], trykt på Oluf Ulricksens trykkeri, dvs. at det er de samme tre Davids-salmer, der er brugt som eksempler som i 1529-salmebogen. Endnu i Frands Wormordsens 'Håndbog om den rette evangeliske messe'[12] trykt i Malmø 1539 er det *Aff dybhedtzens nødt raaber ieg til dig* og *Nu er oss Gud miskundelig*, der sammen med Arvid Pedersens oversættelse af "Fröhlich wollen wir Alleluia singen" *Alleluia bør oss altidt att siunge* rammer gudstjenesten ind med bibelske salmer og dermed understreger dens bibelske dimension sammen med de "aandelige loffsange", dvs. metriske oversættelser af de traditionelle liturgiske led, der var overtaget fra den førreformatoriske kirke.

---

[11] Se *Danske messebøger fra reformationstiden* . Udg. i faksimile med en liturgihistorisk redegørelse fra S.H. Poulsen (1959).

[12] *Titulus. Én gantske nyttelig oc alle sogneprester oc predicanter nødtørtelig Haandbog Om den rette Euangeiske Messe* ... 1539. Facsimiletryk i Danske Messebøger fra Reformationstiden, 1959.

Et vidnesbyrd om Davids-salmernes centrale placering i den reformatoriske danske gudstjenesten er den kendsgerning at de har givet navn til den gudstjenstlige sang overhovedet og til den bog, der indeholder den gudstjenestelige sang, nemlig salmer og salmebøger. 1529-salmebogen skelner stadig mellem "Psalmer oc aandelige lofsange", men i midten af 1530'rne dvs. før reformationens officielle indførelse 1536 er 'salmer' og 'salmebøger' blevet den almindelige betegnelse, sådan som det fremgår af messehåndbogen, Malmø 1535[13]. Den begynder med en anvisning om, at "Først siunger degnend een Psalme pro Offitio som tiden er til Aff Psalme bogen". Senere, efter at præsten har læst evangeliet, "begynder degnend Credo Vi tro alsammen paa en Gwdt Som staar y psalme bøgerne", ligesom han under altergangen skal synge "Jesus Kristus er vor salighed", "Som staar y Psalme bøgerne" [14]. Gudstjenestens første salme har uden tvivl som oftest været en Davids-salme, men de to andre salmer, der er nævnt som salmer, var det, som det fremgår, ikke. Nogenlunde samtidig med messehåndbogen 1535 kom første udgave af *En Ny Psalmebog medt flere Psalmer og christeilge oc Aandelige lofsange* [15]. Selvom titelbladet først kendes fra et langt senere tryk, stammer titlen sandsynligvis fra førsteudgaven, der kan tidsfæstes til omkr. 1535[16].

Den danske reformationstids mest udbredte salmebog var den nævnte *En Ny Psalmebog* fra omkr. 1535. Uden at få egentlig officiel status, fortrængte den de øvrige salmebøger, der var udkommet i årene forud for Reformationens officielle indførelse 1536, og fik omkr. 1538 et og 1544 to yderligere tillæg. I denne salmebogs grundstamme fra omkr. 1535 er salmerne samlet i 3 hovedafsnit, der indeholder henholdsvis salmer til kirkeåret, salmer og sange (herunder salmer og sange til 'den Afftensang Som i Jullend siungis') og hele liturgien med sange (salmer) og tekster til højmessen. Bortset fra *Af dybsens nød raaber ieg til dig* og *Alleluia, Gladelig ville wi Alleluia siunge* i højmesseafsnittet og en enkelt prosaoversættelse i kirkeårsafsnittet findes alle salmebogens psalteroversættelser, såvel prosaoversættelser som oversættelser med rimede liniepar og frie metriske gendigtninger i afsnittet med salmer og sange. Der findes i alt 10 prosaoversættelser, 3 oversættelser med rimede liniepar og 22 metriske gendigtninger. Alt i alt et fyldigt udvalg, der har gjort det muligt at gennemføre rimeligt varierede gudstjenester året igennem, men stadigvæk

---

[13] *Een handbog son* [!] *inde holler det hellige Euangeliske Messe embede med sine formaninger oc brug som nu hollis y den Christne kircke Med Doben / Brudeuielse / Oc huor mand skalt søge de siuge Oc følge de døde til graffue / oc begaa dennem effter Christi befaling oc Gudtz budt Anno. MDxxxv.* Facsimiletryk i Danske messebøger fra Reformationstiden, 1959

[14] N.K. Andersen *Hvem har redigeret for første salmebog?* Hymnologiske Meddelelser 1981 s. 29 ff.

[15] Facsimileudg.1944 med efterskrift af P. Gamrath og 1983 med kommentarbind af Niels Knud Andersen.

[16] Se N.K. Andersen *En Ny Salmebog 1553* (1983) s. 19.

ikke flere, end at menigheden havde mulighed for at lære dem så godt udenad, at de kunne synge med på dem efter degnens forsang.

Efter Reformationens officielle gennemførelse 1536 og statsmagtens, dvs. kongens, overtagelse af kirkens styrelse skete der en endelig regulering og fastlæggelse af kirkens liturgi, herunder salmesang og salmebøger. Gudstjenestestrukturen blev fastlagt i Den danske kirkeordinans[17], der blev udarbejdet i løbet af 1537[18] og derefter udstedt først på latin 1537 og dansk 1539, trykt 1542[19].

Bestemmelserne om sangen i kirken er enslydende i det danske udkast og såvel den latinske som den danske ordinans. I forslaget, der tager sit udgangspunkt i den almindelige kirkelige praksis, forudsætter, at det først og fremmest er skolebørnene, sikkert især latinskoleeleverne, der sammen med deres lærere, er ansvarlige for gennemføringen af kirkesangen. Det er dem, der skal gøre præsterne fortrolige med kirkens sangpraksis (!), ligesom det er dem, der skal være forsangere for menigheden. Som der fremgår af det følgende citat fra kirkeritualet, forudsættes det, at Davids-salmerne, hvor der er mulighed for det, dvs. i købstæderne, synges på latin og antifonalt. Kirkeritualet forudsætter endvidere den ordning på landet, som messehåndbogen fra 1535 genspejler, at degnen (alene) leder kirkesangen på dansk med de metriske gendigtninger : "Om sögnedage fra viij eller ix sleth, naar thet ringher, Mue börnene effther sedtuaane söghe kiirckenn, Och som tuo börn haffue begynth antiphonet, szaa schole Choerne emodt huer andre siunge, effther antiphens tone iij Othesangs psalmer eller myndre effther kirckeherrens gode tycke at börnene icke besvares met forlang sang, och en partt aff the xxij vdi thendt psalme Beatj immaculatj met Gloria patri &c., Och alldtiidt naar thendt forne psalme Beatj &c., er vde, Tha schall mandt een siindne vdi hindnes stedt siunge thenndt psalme Quicumque vult saluus esse, Och siidenn tage antiphonet igenn och siunge thet vdt"[20].

Det kan virke overraskende, at Davids-salmerne normalt skulle synges på latin i købstadskirkerne, men dels har man takket være den mangehundredårige brug af latin i gudstjenesten ikke opfattet latin som et egentligt fremmedsprog, dels var man vant til at høre kirkekoret synge latin, dels blev latin opfattet som de lærdes standssprog, som blev brugt i latinskolerne ligesom tysk blev brugt af de tyske handelsfolk, uden at det blev opfattet som et problem. Hvor det var naturligt kunne den latinske psalter-tekst udskiftes med danske metriske gendigtninger, som det frem-

---

[17] Se *Kirkeordinansen 1537/39*. Tekstudgave med indledning og noter ved Martin Schwarz Lausten 1989.
[18] *Ordinatio Ecclesiastica Regnorum Daniæ et Norvegiæ et Ducatuum Sleswicensis Holtsatiæ etct. Anno Domini M.D.XXXVII.*
[19] *Den rette Ordinants som nu sist paa Herre dagen y Ottense bleff offuerseet oc beseglet / Huorledis Kirketiennisten sal holdis vdi Danmarckis oc Norges Riger / oc de Hertugdomme Slesuig Holsten)*
[20] *Kirkeordinansen 1537/39* s. 48

går af bestemmelserne for Halleluja-leddet i højmesseliturgien, hvoraf det også fremgår, jfr. ovenfor, at for lange forsiringer og for mange strofer, der kunne virke trættende på menigheden, skulle undgås: "IIII Alleluia, som er een euiig liudt vtj thenndt hellige kiircke, schulle tuiindne börn siunge met verset, men forudenn thendt lange hale bageffther. Siidenn vtj thenndt stedt som mandt pleyede atsiunge Gralen, maa siunges een dansk sang tagen vtaff scriifftenn, eller och een Grale alldt enistte met tuo vers."[21] En dansk sang tagen udaf skriften betyder en dansk gendigtning af en Davids-salme som de halleluja-salme, der siden Malmø-messen fra 1528 havde haft deres faste plads som halleluja- og graduale-salme.

Niels Jesperssøns Graduale (1573)

Det var først med Hans Thomissøns salmebog, *Den danske Psalmebog*[22] , 1569 og Niels Jesperssøns graduale, *Gradval. En Almindelig Sangbog*[23],1573 den reformatoriske danske gudstjeneste og salmesang blev endeligt fastlagt. Af disse to udgivelser er det Jespersøns graduale, der er er det stærkeste udtryk for den gudstjenstlige kontinuitet tilbage til reformationen og bag den til den senmiddelalderlige liturgiske tradition. Som bærer af denne kontinuitet spiller de gammeltestamentlige salmer en væsentlig rolle. Gradualet er først og fremmest beregnet på gudstjenesterne i købstæderne, hvor Kirkeritualets bestemmelser om latinskoleelevernes medvirken ved gudstjenesten kunne følges i praksis. Til hver gudstjenestedag er der anført tekst (på latin) og melodi til Introitus og Halleluja. De fleste af teksterne er hentet fra Psalteret, de øvrige især fra de profetiske bøger. Derudover indeholder gradualet 16 metriske gendigtninger af Davids-salmer, der alle genfindes i Hans Thomissøns salmebog og for de 14's vedkommende stammer fra *En ny Psalmebog* eller tidligere. Jesperssøns Graduale giver uden tvivl et godt indtryk af, hvilke salmer der blev sunget i danske gudstjenester omkring 1569, dels latinskolernes repertoire ved deres sangopvartning i bykirkerne, dels de danske salmer, som menigheden kunne forventes at synge med på også på landet. Dette repertoire lå fast i de følgende 130 år og derefter gennem Kingos

---

[21] *Kirkeordinansen 1537/39*, s. 51.

[22] *Den danske Psalmebog / met mange Christelige Psalmer / Ordentlig tilsammenset / formeret oc forbedret. Aff Hans Thomissøn. Prentet i Kiøbenhaffn / aff Laurentz Benedicht. Cum gratia et Priuielegio Serenissimæ Regiæ Maiestatis.* (1569). Facsimileudg. 1933 ved P. Severinsen , 1968 med efterskrift af Erik Dal, og 1997 ved - Erik Dal.

[23] *GRADVAL. En Almindelig Sangbog / som Høybaarne Første oc Stormectige Herre / Her Fredeich den Anden / Danmarckis Norgis Wendis oc Gotis Konning etc. Haffuer ladet Odinere oc tilsammen scriffue paa Latine oc danske / at bruge i Kirkerne / til des ydermere endrectighed vdi Sang oc Ceremonier / effter Ordinantzens lydelse. Ved Niels Jesperssøn / superintendent vdi Fyens Stigt. Prentet i Kiøbenhaffn / aff Laurentz benedicht. 1573. Cum gratia et priuilegioserenissimæ regiæ Miestatis.* Facsimileudg. 1935 ved Erik Abrahamsen og 1986 ved Erik Dal og Henrik Glahn.

Salmebog endnu 80 - 100 år til Evangelisk-kristelig Salmebogs indførelse omkr. 1800, nogenlunde den tid, da latinskolernes sangtjeneste i kirkerne faldt bort[24]. Derfor er det naturligt her at anføre hvilke Davids-salmer, der er tale om: Ps. 2 (*Hvi storme oc fnyse de Hedninge saa)*, 12 (*O Gud aff Himmelen see her til*), 14 (*Saa taler den wuise mund)*, 25 (*Fra Mennisken haffuer ieg vend min hu*), 46 (*Vor Gud hand er saa fast en borg*), 51 (*Beklage aff all min sinde*), 51 (*O Herre Gud benaade mig / for den*), 62 (*Nu er oss Gud miskundelig*), 117 (*Halleluia. Loffuer Gud i Hedninger alle)*, 117 (*Halluia det bør oss altid sjunge*), 124 (*Vaare Gud icke met oss denne tid*), 127 (*Vden Herren opholder vort Huss oc gaard*), 128 (*Salig er den Mand der Gud frycter*), 128 (*Hvo som vil salig vdi Verden leffue*), 130 (*Af dybsens nød raaber ieg til dig*) og 147 *Jerusalem du hellige Stad).*

Niels Jesperssøn fik af Kong Frederik 2. den opgave at udarbejde kirkens officielle graduale gennem et kongebrev af 4. august 1565. Det var kongens ønske, at Jesperssøn skulle samle de latinske og danske salmer både med tekst og melodi, som hørte til gudstjenesterne "thet gandske Aar igennem" for at gudstjenesterne over hele riget på denne måde kunne ensrettes (jfr. titlens 'til des ydermere endrectighed vdi Sang oc Ceremonier'), idet det blev understreget overfor "alle vore Superintendenter / Prouester / Sognepræster / och menige Kirckethienere / offuer alt vort Rige Danmarck" ... "Ey tilstedendis thennem nogen anden Sang at bruge / som til Messen hører / end som fornenffnde Bog indeholder". I sit forord giver Niels Jesperssøn en begrundelse for salmesangen, som ligger i forlængelse af Hans Thomissøns salmebogsforord fire år tidligere. Derudover ligger det ham på sinde at anbefale ikke alene den danske, men også den latinske Introitus og Halleluja, dvs. både de danske gendigtninger og de latinske uddrag af Davids-salmerne, også for den sproglige øvelses skyld: "Oc er det eders [dvs. biskoppernes, provsternes og sognepræsternes] Sognedegne frijt effter eders egen gode tycke oc tidsens leilighed / styndom at siunge de Danske Introitus oc Haleluia for Almues Folckis forstand / dog saa at de her hoss ocsaa lærer den Latinske Sang i denne Bog / dennem selffuer til it gaat Exercitium / som oc hører til deris Embede effter Ordinantzen". Denne bemærkning viser, hvor liturgisk og pædagogisk integreret Davids-salmerne var, og dermed hvor massiv påvirkningen fra Davids-salmernes indhold og formuleringer har været.

Hans Thomissøns salmebog (1569)

[24] Latinskolernes sangtjeneste blev endeligt afskaffet ved nyordningen for de lærde skoler 1805.

Også i Hans Thomissøns salmebog spiller Davids-salmerne, her alle i poetisk, metrisk gendigtning en betydelig rolle. Ikke alene findes der i salmebogen 53 gendigtede Davids-salmer, hvilket er knapt en femtedel af det samlede antal på 268, hvilket i sig selv er en betragtelig andel. Der er afsnit i salmebogen, hvor psalter-gendigtningerne dominerer. Det drejer sig om "Om Poenitentze", hvor 5 af 11 er psalter-gendigtninger, "Om den Christelig Kircke" hvor 3 af 4, "Om Ecteskab", hvor 5 af 6, "Om Verdzlig Øffrighed" hvor 3 af 4, "Om Kaarssit / oc Trøst mod atskillige modgang oc fristelser" hvor 13 af 21, og "Om Bøn oc Tacksigelse" hvor henholdsvis 10 af 31 og 9 af 24 er psalter-gendigtninger. Særligt overraskende er, at 2 af de 19 salmer "Om Christi Person oc Embede" og 3 af de 4 salmer "Om den Christelig Kircke" er gendigtninger af Davids-salmer. I det hele taget er det tydeligt, at Davids-salmerne er opfattet kristologisk og ecclesiologisk, ligesom de opfattes som både kollektive og individuelle eksistentielle udtryk for kristne menneskers oplevelse af på den ene side egen synd og forgængelighed og på den anden side Guds nåde og frelse i Jesus Kristus. Afstanden til Davids-salmernes oprindelige tilblivelse og sammenhæng og den kristnes liv her og nu har ikke været følt. Og dog, i gendigtningen af Salme 45 *Mit Hierte opgaff it lystigt Ord*[25], "som er en ret Bryllups vise om Christo oc hans Aandelige Brud" (dansk 1535), stiller den anonyme danske gendigter i den afsluttende strofe 8 spørgsmålet om den bagvedliggende hermeneutiske forudsætning for at kunne bruge Davids-salmerne som eksistentielle kristne salmer:_

Jøderne siunge denne Psalme skøn
Om Salomon kong Dauids Søn /
Huor hand vaar faur veltalinde oc rig /
Haffde deilig Børn oc Hustrue lige slig /
O Christe du est denne min Konning /
Den hellig Kircke er den din Dronning /
Prydet i kierlighed aff rette tro /
Dine vaben Guds Ord / dine klæder mandom
der ryger til Christne dydig oc from /
Vnde oss alle met dig at bo.

Den hermeneutiske forudsætning for brugen af de gammeltestamentlige salmer er den klassiske firfoldige skriftforståelse, den historiske eller bogstavelige på den ene side og på den anden side den åndelige eller overførte betydning, der igen bestod af den profetiske eller typologiske, den moralske eller tropologiske og den eskatologiske eller anagogiske betydning. Som den anførte sidste strofe af *Mit hierte opgaff it lystigt Ord* viser, var det ikke fordi man var uvidende om det hermeneutiske problem, men netop fordi man var bevidst om dem, var det muligt at bruge de

[25] *Den danske Psalmebog* (1569) bl. 31v - 33v.

gendigtede Davids-salmer som kristne salmer. Denne brug ligger i god forlængelse af Luthers fortale til Salmernes Bog i sin oversættelse af Det gamle Testamente: "VND solt der Psalter allein es halben thewr vnd leib sein / das er von Christus sterben vnd aufferstehung / so klerlich verheisset / vnd sein Reich vnd der gantzen Christenheit stand vnd wesen furbildet. Das es wol möcht ein kleine Biblia heissen" [26].

I modsætning til Niels Jesperssøn har Hans Thomissøn ikke inddelt sin salmebog efter gudstjenesten og kirkeåret, men efter indholdsmæssige kriterier, som han skriver i sit forord: "Psalmerne haffuer ieg set ordentlig oc skifft dem vnder vor Christendoms Hoffuit-Artickler / paa det at mand dissbedre kunde finde de Psalmer / som komme offuer eens met huer synderlige Høytid eller den dags Predicken." Hvordan Hans Thomissøn har tænkt sig salmerne, og dermed Davidssalmerne, anvendt i gudstjenesten kan man få et indtryk af ved den gennemgang "Om den Danske Euangeliske Messe", der udgør det første af de i alt 9 registre, der findes bagerst i salmebogen. Her genfinder man som introitus *Aff Dybsens nød raaber ieg etc*, (nr. 4 i afsnittet "Om Penitentze") som Halleluja *Haleluia / Gladelig ville wi Haleluia etc* (nr. 1 i afsnittet "Om Bøn oc Tacksigelse"s underafsnit "Tacksigelser") og som salme "Effter Predicken" *Nu er oss Gud miskundelig* (nr. 11 i afsnittet "Om Bøn oc Tacksigelse"). Sammen med oversigten ovenfor, over hvor de gendigtede Davids-salmer findes i salmebogen, et godt udtryk for, at de på god luthersk vis skal afspejle det kristne menneskes bevidsthed om synd og nåde.

De gendigtede Davids-salmer har for Hans Thomissøn og hans samtidige den særlige kvalitet, at de som gendigtede bibelske tekster er Guds ord, der er gjort nærværende. Samtidig var de med deres melodi, ikke mindst når den var firstemmigt udsat, en genklang af sfærernes harmoni. På den måde fik salmerne og med dem selve sangen, dvs. både tekst og melodi, en yderligere universel, kosmisk dimension, der som sådan gav salmernes eksistentielle udtryk en særlig dybde. Som Hans Thomissøn skriver i sit forord: "Guds ord er i sig selff den allerliffligste Musica / som giffuer trøst oc liff mit i dødsens nød / og rettelige kand fryde hiertet: Men naar der kommer en sød oc lifflige sang oc Melodie der til (som er ocsaa Guds synderlig gaffue) da faar denne Sang en ny krafft / oc gaar dybere ind i hiertet / saa at Texten / som er saa gaat som Sangens Siel / rører hiertet meer / oc glemmis icke lettelig. Derfor befinde wi at den hellig Aand ocsaa bruger atskillige Rim oc verss vdi de Bibelske Psalmer oc Loffsang / som wi maa see vdi Mosis loffsang / Jobs Historie / Salomons bøger / Jeremie begrædelse / vdi Esaie / Michee / Habacuck oc Danielis sang / oc besynderlig vdi den hellige Dicters oc lifflige Harpenslaaers i Israel / konning

[26] *D. Martin Luther. Die gantze Heilige Shrifft Deudsch. Wittenberg 1545.* Letzte zu Lebzeiten erschienene Ausgabe Herausgegeben von Hans Volz under Mitarbeit von Heinz Blanke. Textredaktion Friedrich Kur.

Dauids Psalmer." Der er her ikke alene præstelige erfaringer fra København, hvor Hans Thomissøn fra 1561 var sognepræst ved Vor Frue Kirke, der ligger til grund, men også erfaringerne fra Ribe, hvor han 1557 til 1561 var rektor for latinskolen og dermed havde ansvaret for latinskoleelevernes sangtjeneste i domkirken,.

Det register, der i Hans Thomissøns salmebog følger efter højmesseliturgien, er et "Register paa de Dauids Psalmer / som findis vdset i Christelig [!] sang i denne Bog". Af dette register, der angiver Davids-salmernes nummer og førstelinie i Vulgata, fremgår det, at i alt 40 Davids-salmer findes i gendigtet form i salmebogen, idet 7 af dem findes i mere end en gendigtning.

Hvis man sammenligner de to sangbøger der skulle fastlægge og ensrette salmesangen i Danmark, Hans Thomissøns Salmebog og Niels Jesperssøns Graduale, ser man, at 15 af psaltergendigtningerne i salmebogen genfindes i gradualet. 21 af gendigtningerne i salmebogen svarer til latinske introitus- og halleluja-tekster. Takket være de to bøgers forskellige rubriceringsprincipper er der ingen direkte sammenhæng mellem placering af salmer og tekster i de to bøger.

Hans Thomissøns Salmebog og Niels Jesperssøns Graduale fastlagde den officielle gudstjenstlige brug af tekster og gendigtninger fra Salmernes Bog i Det gamle Testamente for de følgende 200 år. Da den latinske psalter-sang efter gradualet faldt bort de fleste steder i løbet af et par generationer, blev det gendigtningerne fra Hans Thomissøns salmebog, der kom til at præge den liturgiske brug af Davids-salmerne på længere sigt. Dette betød dog ikke, at der ikke kom nye gendigtninger til. Det gjorde der, samtidig med at den teologiske forståelse af salmerne ændrede sig.

Fra Anders Arrebo til Thomas Kingo og Hans Adolph Brorson

Davids-salmerne har siden oldkirken haft en særstilling med deres dobbeltfunktion som både bibelske og liturgiske tekster. Det er en særstilling, de beholdt også i de reformatoriske kirker, da de som en del af Bibelen ikke alene fortsat var teologisk acceptable for reformatorerne, men ligefrem en del af kristendommens åbenbaringsgrundlag. Det var derfor naturligt at gøre alle Davidssalmerne tilgængelige både til liturgisk brug og til den enkeltes personlige opbyggelse. 1540 udkom i Antwerpen en nederlandsk oversættelse af alle 150 Davids-salmer, "Souter Liedekens" og 1553 udgav Burchard Waldis en fuldstændig psalter-oversættelse til tysk. Størst betydning fik den officielle reformerte psalter-oversættelse, Clement Marot og Theodore de Bezes "Les pseaumes mis en rime francoise", der udkom i sin endelige tekstform 1562, idet den tre år senere,

---

1972. S. 964.

1565 blev udgivet med firstemmige melodier af Claude Gaudimel. Denne samling fik en overordentlig stor betydning. Ikke alene blev den den eneste salmesang, der var tilladt i de reformerte kirker til slutningen af 18. Århundrede, men den fik også gennem Ambrosius Lobwassers oversættelse til tysk stor betydning i de lutherske kirker, både mht. tekster og melodier.

På dansk foreligger der en række oversættelser af Davids-salmerne i manuskript[27]. Kun Thomas Willumssøns (død 1602) danske videreoversættelse af Lobwassers oversættelser (udgivet 1641) og Anders Arrebos *K. Dauids Psalter, sangvis udsat under hundrede og nogle Melodier og Toner*[28] fra 1623, der kom i en metrisk bearbejdet andenudgave 1627[29], blev udgivet, og kun Anders Arrebos blev for alvor kendt og brugt. Willumsen havde oversat til Lobwassers (og Goudimels) melodier, hvorimod Arrebo fortrinsvis havde gendigtet Davids-salmerne til kendte lutherske koralmelodier.

Anders Arrebos psalter-oversættelser fik litteraturhistorisk betydning derved, at de betegner overgangen fra germansk - og dermed gammeldansk - kvalitativ metrik, der kun talte de trykstærke stavelser, til latinsk (romansk) kvantitativ metrik, der talte både trykstærke og tryksvage stavelser. Samtidig krævede den nye metrik en regelmæssighed, som man ikke tidligere havde kendt. Arrebo havde allerede i førsteudgaven af sin psalter-oversættelse arbejdet med de nye principper, men i andenudgaven fra 1627 havde han rettet oversættelserne til efter de retningslinier, som Martin Opitz fastlagde i sin epokegørende tyske metrik, "Buch von der deutschen Poeterey" fra 1524, og som i Danmark Peder Jensen Roskilde havde gjort sig til talsmand for i sin danske verselære "Prosodia Danicæ Linguæ", der udkom 1627, samme år som anden-udgaven af Arrebos psalter-oversættelse. Af psalter-oversættelsens forord kan man se, at Arrebo arbejdede meget bevidst med disse metriske spørgsmål, ligesom han her gør rede for sine teologiske og hermeneutiske principper.

Anders Arrebo henviser til, at Luther kalder Davids-salmerne "den lilde Bibel / oc *Enchiridion* aff den hellig Aand selff paa det allerkorteste oc mesterligste sammenscreffuet"[30] ... "Paa det huo som icke kunde læse oc fatte den store Bibel / maatte dog haffue Summen paa det næste

---

[27] Se oversigten i S. Widding *Dansk Messe, Tide- og Salmesang 1528 - 1573* (1933) bd. 1 s. 188 ff.

[28] *K. Davids Psalter / Sangvijß vdsat / vnder hundrede oc nogle Melodier oc Toner / som i vore Danske Kircker oc Christelige Huse brugelige oc velbekante erre. Huo lyt til Sang oc Psalter haer / Hand hørre David Harpen slaer / Oc stemme i med siel oc Røst / Det klinger best / giffe Hiertet trøst.* Som et halvt hundrede år senere havde Arrebo opnået kongelig udgivelsesbeskyttelse: *Met Kong: Mayest: Frjhed / I X. aar icke effter at trycke.* Udgaven var trykt af Salomon Sartor i København.

[29] Denne udgave, der på titelkobberet kaldes *En Liden Haandbog*, har en titel, der er enslydende med førsteudgavens bortset fra tilføjelsen *Anden Edition. Paa ny offuerseet oc met Noderne forbedret.* Udgaven var udgivet af Henrich Waldkirch i København

[30] Anders Arrebo Samlede Skrifter. *Davids Salme 1623 og 1627*, bd. II,1, s 5

begreben / i denne lilde"[31]. Anders Arrebo mener, at det har været vigtigt for Davids-salmernes anseelse, at "slig en høylofflig Potentat oc stormæctig Kong vdi Israel ... haffuer den allerstørste Parten *componeret* oc sammenscreffuet"[32], og sammenligner i øvrigt psalteret med en samtale mellem Gud og mennesker[33]. Gud taler til mennesker på fem måder gennem salmerne, nemlig gennem "Lære-Psalmer", "Formane-Psalmer", "Trøste-Psalmer", "Spaapsalmer" og "Histori-Psalmer", nogenlunde svarende til den firfoldige læsemåde. Samtidig taler mennesker til Gud på to måder, dels gennem "Bede-Psalmer", dels gennem "Tack oc Loff-Psalmer", svarende til afsnittet "Om Bøn oc Tacksigelse" i Thomissøns Salmebog. Derefter viser Arrebo, hvordan alle stænder og livssituationer har deres salmer i psalteret. Af alle disse grunde er Davids-salmerne efter Luthers forbillede blevet oversat til mange forskellig sprog, og der "haffuer været mange Gudfrycktige oc Davidelskende Christne i disse Lande / som haffde lenge siden gierne seet den [psalteret] paa vort Danske Tunge / maal / i lige maade / at være vdgangen: Da er nu saadant / i JEsu Naffn / effterkommet / saa den Christelige Læser her haffuer det offtebemelte Davidiske *Psalterium*, Sangvijß paa vort Danske Maal vdsat oc forferdiget". Arrebo understreger derefter, at han ikke har gendigtet Davids-salmerne "vnder de fremmede Franske Toner", som "den gemene Almue" ikke kender og næppe nogensinde vil lære at synge, "Men vnder saadanne *Melodier*, som vdi *Cithara Lutheri* oc vore Psalmebøger findis / oc ellers i vore Christelige Huse giengse erre"[34]. Efter en redegørelse for sine grammatikalske og stilistiske principper slutter Arrebo sit forord med en bøn om, at "Den samme Allmæctige HErre Zebaoth / som den gode Kong David baade naadeligen regærede oc mæcteligen beskærmede / regære i lige maade / vor Allernaadigste Konge oc Herre"[35]

Et godt eksempel på Anders Arrebos psalter-gendigtninger er hans gendigtning af Psalme 118, hvoraf str. 7 - 13, svarende til Davids-salmens vers 15 - 23, findes i en bearbejdet version i Den Danske Salmebog (1953) nr. 225, "Om salighed og glæde". Til sproglig og metrisk sammenligning bringes de to versioner fra 1623 og 1627 her sideløbende. Som det vil ses, er forskellen mellem de to versioner ikke stor, men den er der.

Arrebo indleder alle sine gendigtninger med en, ofte kristologisk, overskrift og en kort strofe på fire linier, der slår temaet fast. I dette tilfælde karakteriseres Davids-salmen i overskriften som en profetisk påskesalme, og i indledningsstrofen udvides temaet kristologisk og ecclesiologisk, et dobbelttema, der derefter uddybes i selve gendigtningen.

---

[31] Sst. s. 11
[32] Sst. s. 9
[33] Sst. s. 11 ff
[34] Sst. s. 25

Den *CXVIII.* Psalme.
Kand kaldis
Det gyldene *Confitemini,*
Eller
Davidiske Paaske-Psalme

Den HErre JEsus prjses her
Som ey i Døden bleffuen er:
Glæd dig oc der ved Christi Brud /
Holt Paaske-Fest / met lystig Mod.

Siunges / som:
Guds Godhed vil wi prjse.

Paaske Triumph

7
Om Salighed oc Glæde.
Mand skal nu siunge frjt /
I de Retfærdigs Sæde /
Oc Guds Paulun saa vjt.
Thi Christ Guds høyre Haand
Er meget høyt ophøyet /
Ham Sejer stor tilføjet /
Hand Døden offuervand.

8
Men hand er saa i liffue /
Da dø wi ingenlund /
Men wi skull' øffrig bliffue /
Fortælle hans Miskund.
Om wi end reffsis saa /
Wi leggis slet i Graffue /
Dog skull' wi liffued haffue /
Wdødelig opstaa.

9
De Kircke Port' oc Dørre
Nu lader obne staa /
Som vaar tillucte førre /
At wi kund' der indgaa /
Oc tacke mangeled
Den HErre oss bønhørde /
Aff Nød oc Død opførde /
Oc bleff vor Salighed.

10
Den Kircke-steen saa faste
(Den HErre Jesus Christ)

Den *CXVIII.* Psalme
Kand kaldis
Det gyldene *confitemini.*
Eller
Davidiske Paaske-Psalme

Den HERRE JEsus prjses her /
Som ey i Døden bleffuen er:
Glæd dig oc der ved Christi Brud /
Holt Paske-Fest met fryd i Gud.

Siungis / som :
Guds Godhed ville wi prise.
Noderne *supra* Psalm 76.

Paaske Triumph

7
Om Salighed oc Glæde
Mand nu skal siunge frjt /
I de Retfærdigs Sæde /
Oc Guds Pauluner vjt.
Thi Christ / Guds høyre Haand /
Er meget høyt ohøyet /
Ham Sejer stor tilføyet /
Hand Døden offuervand.

8
Men hand er saa i liffue /
Da dø wi ingenlund /
Men skulle øffrig bliffue /
Fortælle hans Miskund.
Om wi end reffis saa /
Wi leggis slet i Graffue /
Dog skull' wi Liffued haffue /
Wdødelig opstaa.

9
De Kircke-Port oc Dørre
Nu lader obne staa /
Som vaar tillucte førre /
At wi kund' der indgaa /
Oc tacke mangeled
Den HERre oss bønhørde /
aff Nød oc Død opførde /
Oc bleff vor Salighed.

10
Den Kircke-steen grundfaste
(Den HERre JEsus Christ)

---

[35] Sst. s. 31

De Bygningsmend forkaste /
Hand er nu bleffuen vist
Ræt til en Hiørne-steen
For Guds Kircke hin store:
Slig Gierning HErren giorde /
Deß vndre sig huer en.

11
Thi er nu denne Dagen
Som HErren haffuer giord /
Oc oss der met opdraged
Slig Fryd oc Glæde stor /
O glæder eder nu /
Frelß nu / O kiere HErre /
Oss Lycken god beskære /
Oc fryd vor Siel oc hu.

12
Dig Jesu Christ skee ære
Som kom i HErrens Naffn /
Velsignet skull' i være /
Aff Herrens Huß oc staffn.
Den HErre Christ er Gud /
Hand liuß for oss met ære /
Thi vill' wi ham frembære
Vort Læbers Offer god.

13
Du est vor Gud oc HErre /
Wj prjß' dig hiertelig /
Vor Gud oc Frelser kiere /
Wi vill' ophøye dig.
O tacker huer for sig
Den HErre offuermaade /
Thi hans Godhed oc Naade /
Varer euindelig.

De Bygningsmend forkaste /
Hand er nu bleffuen vist
Ræt til en Hiørne-steen /
For Kircken Guds paa Jore /
Slig Gierning HERREN giorde /
Deß vndre sig huer en.

11
Thi er nu denne Dagen
Som HERREN haffuer giord /
Oc oss der met opdraged
Slig Paaske-glæde stor /
O glæder eder nu /
Frelß nu / O kiere HERRE /
Oss Lycken god beskære /
Oc fryd vor Siæl oc hu.

12
Dig JEsu Christ skee ære.
Som kom i HERRENS Naffn /
Velsignet skull' I være /
Aff HERRens Huß oc staffn.
Den HERRE Christ er Gud /
Hand liuß for oss met ære /
Thi wil' wi ham frembære
Vort Læbers Offer god.

13
Du est vor Gud oc HERRE /
Wi priß' dig hiertelig /
Vor Gud oc Frelser kiere /
Wi vill' ophøye dig.
O / tacker huer for sig
Den HERRE offuermaade /
Thi hans Godhed oc Naade /
Staar fast Evindelig.

Det er ikke vanskeligt at se, som Arrebo skriver i forbindelse med Salme 16 (*Bevar mig Gud / opholt mig vel /*), at "Psalmen gaar paa Christum vd". En anden tydelig tendens i Arrebos gendigtninger er overtagelsen af den gammeltestamentlige forstilling om Gud som kongen og krigsherren. Et godt eksempel er gendigtningen af Salme 46,*GVd er vor skiold oc faste Borg*, hvor man direkte kan sammenligne med Luthers gendigtning af samme salme. Der står således i Arrebos strofe 4 og 5 (1627):

4
Den stercke HERRE Zebaoth
Met oss forvist skal være /
Vor Festning oc vort høye Slot
Er Jacobs Gud oc HERre.

5
En Krig hand oc affskaffe kand /
Soldaten snart afftacke /
Oc bryde Buen met sin Haand /
Oc Spedtsen slaa mod Backe /

Beseer Guds mæctig Iid /
  Naar hand drager i strid /
Landet fordærffuer han /
  Ham ingen hindre kand
Før alting ligger øde.

Rustvognen lige saa
  Hand slaar i stycker smaa /
Met Ild opbrender dem /
  De ey gaa lenger frem /
Huer lader aff at stride.

Gud er her opfattet og skildret som den gammeltestamentlige kongegud, der ikke alene er en fjern bibelhistorisk forestilling, men gennem den salvede konge på Zion, den gudbenådede kong Davids salmer en levende virkelighed og alle jordiske kongers urbillede. Anders Arrebos gendigtning af Salme 46 hører med til de mange forudsætninger med rod i Det gamle Testamente, der var baggrunden for det 17. århundredes kongemyte, som kulminerede i indførelsen af det enevældige kongedømme, i Danmark 1660. Det er karakteristisk for det 17. århundredes, dvs. barokkens kongemyte, at den var religiøst funderet i en profetisk forståelse af Det gamle Testamente. Derved bliver gendigtninger af Davids-salmerne vigtige kilder til forståelsen af samtidens religiøst-bibelske samfundsforståelse.

En anden karakteristisk tendens i 16. århundredes gendigtninger af Davids-salmene er den stadig mere udprægede individualisme, idet reformationstidens objektive skildring af menneskers forhold til sig selv og til Gud, der i virkeligheden, begge dele, er udtryk for Guds forhold til mennesker, i stadig højere grad bliver afløst af en skildring af menneskers forhold til sig selv og gennem sig selv til Gud.

Et godt eksempel på dette skift er på den ene side Luthers gendigtning af Salme 130, *Aff dybsens nød raaber ieg til dig*, der er anført ovenfor, og på den anden side Steen Billes [36]oversættelse af Marots og Lobwassers gendigtning af den samme salme, *Jeg raaber fast o Herre*[37]. Ikke alene begynder denne gendigtning med "jeg", men dens udgangspunkt er hele vejen igennem salmedigteren egen oplevelse af tilværelsen og dermed af Gud. Troen på Gud er stadig det faste holdepunkt, men netop den enkeltes tro og ikke så meget Gud. Denne psykologisering af salmedigtningen, der kan følges tilbage til Hans Christensen Sthen, er et udtryk for den nye tids religiøse vilkår, i virkeligheden en vending der er fuldt så indgribende som den cartesianske vending i filosofien.

1
Jeg raaber fast, o Herre,
Aff dybsens Nøed til dig
Du vilde mig naadig Være,
Oc gierne høre mig,

3
Mig længis Inderlige
effter dig, o Herre Søed
Det ord som ey kand suige
det er min trøst i Nøed

[36] Steen Jensen Bille. 1565 - 1629

[37] Clément Marots opr. oversættelse til fransk omkr. 1540 *Dv fons de ma pensée,* oversat til tysk 1564 af Ambrosius Lobwasser *ZU dir von hertzen grunde* blev 1612 oversat til dansk, se Anders Malling *Dansk Salme Historie,* bd 2 (1962) s. 450 ff

Din Øren du nedbøye,
nar ieg min bøn frembær,
Merch vell udaff det høy,
Huad min begiering ehr.

2
Ach Vilde du acht paagiffue
dend synd, som Wj begaa,
men Wj er her udi Liffue,
huo kand for dig bestaa,
men huem som det begierer
dem haffr du gunst beteed,
Dess frychter mann oc Ærer
Din høye Mayesteet.

Mit Hierte aff længsell trængis,
till dig med stoer Attraa,
fast meer end Væcteren længis,
At Dagenn komme maa.

4
Israaell sig forlade
Paa Guds Barmhiertighed
Oc paa hans stoere Naade,
Som Han saa mangeleed
offuer sit folck Wdøser
dend fromme Herre oc Gud,
idet hand (hannem) løser
aff synd oc sorrig Wd.

I forhold til Luthers gendigtning er Billes gendigtning personlig og individualistisk, ligesom den afsluttende trinitariske doksologi mangler. I virkeligheden er denne forskel et udtryk for Billes større troskab mod det bibelske forlæg og dermed det 17. århundredes lutherske ortodoksis større interesse for selve den bibelske tekst, dvs. den skriftfundamentalisme, der især prægede første halvdel af århundredet. En fremtrædende repræsentant for denne skriftfundamentalisme var Hans Poulsen Resen[38]. Også han gendigtede Davids-salmer, f.eks. følgende gendigtningen af Salme 100[39], der med sin fortrolige og personlige tone forener det individualistiske og det bibeltro:

Ps. C, til Tacksigelse

1
All Verden fryde sig denne Tid
For Gud vor Herre, som er saa blid,
At tiene hannem med Lyst oc Klang
For Ansict hans med Glæde oc Sang.

2
Jeg kiender Herren, hand er Gud,
Hand giorde os, før vi saae ud,
Sit Folck er være til Salighed,
Sin' Faar hand føder saa til med.

2
Gaar ind ad Porte, som aabne staa,
For ham med Tack skulle I fremgaa,
Til Forgaarde sin med Ære oc Pris,
At loffve hans Naffn, for hand er vis.

4
Thi Herren er god visselig,
Med Miskundhed evindelig,
Hans Sandhed bliffver altid ved
Til Slect oc anden, tro mig det.

Davids-salmerne var som det koncentrerede bibelske udtryk, som 'Kerne-Bibelen' (Anders Arrebos udtryk[40]) eller 'den lille Bibel' (Luthers udtryk), med sin individualistiske form og sin bibelsk-teologiske substans et velegnet åndeligt-digterisk udtryk for det 17. århundredes skift fra objektiv til subjektiv kristen selvforståelse og den dermed forbundne eksistentielle usikkerhed. Et

[38] Hans Poulsen Resen, 1561 - 1638
[39] Se C.J. Brandt og L. Helweg *Den Danske Psalmedigtning* bd. 1,(1846) s. 251, nr. 318
[40] "en offuervettis klar Scrifftens Perle (sød oc lifflig bibelkiern oc ret gyldene Siælens Krone", sst. s. 23.

godt eksempel på denne kristent-eksistentielle usikkerhed er Thomas Kingos[41] gendigtning af de 7 bodssalmer[42] i hans *Aandelige Siunge-Koors förste Part* fra 1674.

Det er ikke tilfældigt, at Kingo valgte at gendigte de 7 bodssalmer. De er holdt helt i første person og kan uden at ændre på tekstforløbet gendigtes som individuelle, psykologisk gennemarbejdede udtryk for den enkeltes eksistentielle usikkerhed og tro på én gang. Herved opnås en sammensmeltning af det bibelske udtryk og den individuelle livsoplevelse, som på samme tid gør det bibelske udtryk nærværende og livsoplevelsen bibelsk fortolket. Kingos teologiske baggrund for sine gendigtninger er den engelske praktisk-teologiske tolkning af sammenhængen mellem det bibelske og det menneskelige univers. Ved at tage sit udgangspunkt i centrale bibelsk-teologiske tekster viser Kingo, at hans udgangspunkt er den luthersk-ortodokse teologi, men ved at gendigte dem psykologisk-eksistentielt, som han gør, bevæger han sig langt ud over den ortodoks-lutherske objektive teologi og bibeltolkning. Som eksempel skal anføres Kingos gendigtning af Salme 6[43]:

Dend 1. Kong Davids
Poenitendse Psalme

1
Ach! Min Herre, straf mig ey
I din Næse-fnysend Vrede,
Og udi din grumheds Hede,
Lad dog Naaden finde Vey!
Tænk dog, Herre, at jeg arme
Er saa svag og siver hen,
At vilt du dig ey forbarme,
Faar jeg aldrig Krafft igien.

2
Hele mig og vær mig good,
Mine Been vil mig ey bære,
De saa høyt forfærded' ere
Jeg kand ey staa paa min food!
Ja min Siæl forfærdis saare,
Ach! hvorlenge skal det saa
Vare med mig arme Daare?
Før jeg skal din Naade faa.

3
Ach min HErre vend dig om
Til din vonlig gunst og naade,

5
Udaf Harm, Fortræd, Uræt
Er mit Øye giennemstukked,
Ja dend Spot, som jeg har drukked,
Har som møl mit Ansigt ædt,
At det Sørge-rynker drager
Og er gammelt vorden slæt,
Alt for deris skyld mig plager
Og har sig imod mig sæt.

6
Viger dog, og viger hen
Alle I som Uræt giøre,
HErren skal dog eengang høre
Paa min Graadis Røst igien:
Min Formaning skal hand lyde
Med et naadigt Øre paa,
Og min Bøn skal jeg frembyde
Af dend vel optagis må.

7
Da skal alle, alle de
Vorde snart til skarn og skramme,

[41] Thomas Hansen Kingo, 1634 - 1703
[42] Salmerne 6, 32, 38, 51, 102, 130 og 143.
[43] Se Thomas Kingo *Samlede Skrifter* udgivet af Hans Brix, Paul Diderichsen og F.J. Billeskov Jansen 1939, 2. Udg. 1975, bd. 3, s. 24 - 27

Løs min Siæl af trang og vaade
Og til Hielp mig Arme kom:
Lad barmhiertighed dig røre
Mens ieg end i live er,
Thi hvo kand din lov udføre
Naar mand ham til Graven bær.

(Gid det dem maa og saa ramme)
Som vil min Ulykke see:
De forfærdis maa og vende
Sig tilbage med en Hast,
I dend ævig skendsel rende
Som de haver for mig kast.

4
Jeg har trællet og er træt
Af de dybe Hierte-sukke,
Og de sørge-hik og klukke,
Saa jeg nep har Aande-dræt:
Ja min Seng den hver Nat Svemmer
Af min kolde Angist-sued,
Og min Graad, som sindet klemmer,
Bløder flux mit Leye-sted.

Salmen er gendigtet med hele Kingos barokke mesterskab med fuld beherskelse af den nye metrik og med den barokke poetiks evne til på samme tid at sløre og understrege den eksistentielle usikkerhed, en sløring og understregning valget af bodssalmerne optimerer. De syv gendigtninger af bodssalmerne er fordelt på ugens syv dage og hører sammen med samme dags morgen- og aftensalme, der er skrevet i samme versemål som bodssalmen. Gendigtningen af Salme 6 hører således sammen med morgensalmen *Rind nu op i JEsu Naun* og aftensalmen *Dagen er snart runden hen* til søndagen, ugens første dag og beskriver den menneskeligt-kristelige dagsrytme, som bodssalmen er indskrevet i.

I modsætning til de fleste af Kingos morgen- og aftensalmer har bodssalmerne ikke været brugt siden hans egen tid. Da vækkelsen i 19. århundrede igen begyndte at synge Kingos morgen- og aftensalmer, lod man bodssalmerne ligge. De var for livsfornægtende for Grundtvig og grundtvigianerne og Indre Mission kunne ikke bruge dem, da de ikke var pietistiske.

Den endelige kodificering af den danske salmesang efter den produktive, næsten kaotiske udvikling i løbet af 17. århundrede skete med indførelsen af Kingos Salmebog 1699[44]. Denne salmebog er bortset fra Christian 5.s ønske om en fyldig repræsentation af Kingos gudstjenestesalmer, inklusive hans passionssalmer, redigeret efter udpræget konservative, tilbageskuende principper.

[44] *Dend Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog. Efter Hans Kongl. Mayest. Allernaadigste befaling / af de fornemste Geistlige i Kiøbenhafn til Guds Tieniste paa Søndagene / Fæsterne / Bededagene / og til anden Gudelig brug i Kircken / udi Danmark og Norge / af Gamle Aanderige Sange Ordentlig indrettet og Flitteligen igiennemseet / og med mange Ny Psalmer forbedret / og iligemader efter Kongl. Befaling til Trykken befordret af Thomas Kingo D. Biskop udi Fyens Stift. Odense / Tryckt i Hans Kongl. Mayest.* Priviligerede *Trykkerj af Christian Skrøder.* Salmebogens graduale (*Gradual / En Ny Almindelig Kirke-Salmebog / Under behørige Noder og Melodier,* Odense 1699) med alle salmetekster og -melodier er udgivet i facsimile med efterskrift af Erik Norman Svendsen og Henrik Glahn 1967.

Dette gælder også de gendigtninger af Davids-salmer, der findes i salmebogen. De fleste, dvs. 28 af i alt 40, stammer fra Hans Thomissøns 130 år ældre salmebog. De resterende 12 psalter-gendigtninger stammer fra tiden efter 1569, de fleste fra de første to årtier af 17. århundrede, ingen senere end Anders Arrebos to udgaver. Kingos gendigtninger af bodssalmerne var hverken taget med i hans eget salmebogsforslag, Vinterparten, fra 1689 eller i den endelige kirkesalmebog ('Kingos Salmebog') fra 1699. Grunden hertil er dobbelt, dels har de sammen med de morgen- og aftensalmer, som de hørte sammen med fra Sjunge-Koret (1674), først og fremmest været beregnet på den daglige andagt i hjemmet, dels var de for moderne, ikke mindst for den kommission, der redigerede Kirkesalmebogen fra 1689.

Kingos salmebog betegner i øvrigt den endelige afsked med Davids-salmernes særstilling i den lutherske gudstjeneste i Danmark. Davids-salmerne er stadig en af de største enkeltgrupper i salmebogen, men de er nu både i gudstjenesten og i salmebogen kun med som almindelige gudstjenestesalmer, ikke længere som psalter-gendigtninger med faste placeringer som introitus- og halleluja-salmer.

Som det var tilfældet med Kingo, har Hans Adolph Brorson[45] også kun undtagelsevis gendigtet salmer fra Salmernes Bog. Han har gendigtet er par tyske gendigtninger, der har taget udgangspunkt i et enkelt vers fra en Davids-salme, men derud over har han kun gendigtet ganske få gammeltestamentlige salmer. Ikke desto mindre gør ikke alene hans lyriske mesterskab, men også hans pietistiske teologi sig gældende i disse gendigtninger. Begge dele kan illustreres ved at citere et par strofer fra gendigtningen af Salme 34, *Mit hierte skal brænde som offer i ilden*[46] , sammenlignet med de tilsvarende strofer fra Anders Arrebos oversættelse[47]:

Hans Adolph Brorson	Anders Arrebo
	Den XXXIV. Psalme
Mel. I Lemmer, hvis hoved	Mel. Jeg vil mig HERREN loffue
1 (v. 2 - 3)	1
Mit hierte skal brænde som offer i ilden,	JEg vil nu HErren ære /
Hver tanke skal smelte til lofsang og fryd,	Aff gandske Hiertens grund /
Min tunge skal flyde, som floden af kilden,	Hans Loff skal altid være
med liflige toners bestandige lyd,	Vdi min Ord oc Mund.
I HErren hans naade,	Min Siæl hans Roeß skal føre /
Paa kæmpernes maade,	I Gud berømme sig /

[45] Hans Adolph Brorson, 1694 - 1764.
[46] J.L. Koch *Hans Adolph Brorson Samlede Skrifter* 1 - 3 (1951), bd. 2 nr. 270 (s. 386ff)
[47] Vagn Lundgaard Simonsen *Anders Arrebo Samlede Skrifter* 1 - 4 (1968), bd. II,1, s. 216 ff

Min siel sig skal rose, at ogsaa de bange,
Skal møde og tone med harpe og sange.

4 (v. 8 - 9)
Guds engel, den Zebaoths HErre, hand setter
Omkring de udvalde sin gloende vagt,
Naar alle hans fiender har kæmpet sig trætte,
Saa river hand sine af nøden med magt,
Betragter, besinder,
Ja smager og finder,
Hvor yndig er HErren, hvor lifligt hans gode
Dog altid har været mod alle, som troede.

5 (v. 10 - 11)
Saa ærer, Guds hellige, HErren, og siunger,
Thi de, som ham frygte, har ingen slags trang,
De stærkeste løver mon brøle af hunger,
Og kæmpernes vælde vansmægter engang,
Men de, som den milde
Al saligheds kilde,
Vor JEsum, vil søge, tør ikke formode
Den ringeste mangel af noget slags gode.

Det skull' de Arme høre /
Oc glædis hiertelig.

4
Ringvijß Guds Engleskare
Om de Gudfryctige
Sig lejrer mod all Fare /
Dem frelß af Nød oc Vee.
O smager oc seer offuer
Huor sød at HERREN er /
Lycksalig den som haaber
Paa hannem / fiern oc nær.

5
I HERRENS Helgen alle /
Den HERRE frycter sød /
Huo ham til Fode falde
De haffue aldrig Nød.
Vel skulle Løwer raabe /
Oc lide sult oc Nød /
Men de paa HERREN haabe
ey fattis daglig Brød.

Både den digteriske og den teologiske forskel er let at se. Hvor Arrebos kirkesyn er inklusivt, er Brorsons eksklusivt. Brorson opererer hele salmen igennem med forskellen mellem de troendes udvalgte skare og de andre, og det er tydeligt, at han selv og dem, han henvender sig til i salmen, hører til de udvalgte og retfærdige og ikke til de onde, der bliver dømt og går til grunde. I modsætning hertil omtaler Arrebo frelsen og fortabelsen som muligheder, der endnu er åbne både for ham selv og for alle andre.

Som et eksempel på en upolemisk gendigtning kan Brorsons gendigtning af Salme 47 *Klapper nu med Haand al Jordens Skarer!*[48] anføres. Denne Davids-salme blev efter traditionen opfattet som en profeti om Kristi himmelfart[49]. Brorsons gendigtning nedtoner formelt den kristologiske tolkning, men det er ikke desto mindre den, der bærer hele gendigtningen, og det er næppe noget tilfælde, at han, optaget som han var af himmelfarten som eskatologisk-typogisk tema, ved siden af sin egen frie gendigtning i "Svane-sang" (1765) har oversat en gendigtning af Salme 47 af J. Rist *Slaaer sammen alle hænder*[50] :

Ps. 47

[48] *Samlede Skrifter* br. 3, nr. 301, s. 51 f.
[49] Jfr. Anders Arrebos indledningsvers til sin gendigtning: "Den XLVII. Salme. Kand kaldis Himmel-farts Triumph. Til Himmels JEsus Christus far / Høyt offuer alle Engle-Skar' / Oc sidder hoß Guds høyre Haand / Sin Kircke ey forlade kand." Yderligere har Arrebo valgt 'JEsus Christus er opfaren" som melodi til sin gendigtning.
[50] *Samlede skrifter*, bd. 1, nr. 54 (s. 51 ff), Rists gendigtning er *Frohlocket jetzt mit händen.*

1 (v. 2 - 5)
Klapper nu med Haand al Jordens Skarer!
Siunger Himmel-højt, at Gud er stor,
Som forfærdelig i Skyen farer,
Din Monarch, du hele Verdens Jord!
Den, som lader dem, os hader,
Slænges under vore Fødder ned;
Og som hiemme har i Giemme
Himlens hele Arv at dele
Med sin dyre Meenighed.

2 (v. 6 - 8)
Gud foer op med Fryd til Ærens Throne,
HErren med Basuners sterke Klang.
Siunger, siunger i den højest' Tone;
Fylder Jordens Kreds med Fryde-Sang!
Raaber, siger: Verdens Riger
Hører Kongen, Zions Konge til.
Han vil raade eene baade
Over sine, og at hine
Briste, som ej bøjes vil.

3 (v. 9 - 10)
Gud sit Riges Herlighed udbreder
Alt saa vit der findes Dag og Soel.
Hedninger ophøjer og tilbeder
Den, som sidder nu på Ærens-Stoel.
Verdens kloge Fyrster sloge
Sig i Hob med Zions Siunge-Chor,
For at bære ham al Ære,
Som kan holde Jordens Skiolde,
HErren eene ævig stor.

Brorsons salmer overlevede i den pietistiske vækkelse, der blev ved med at synge den som et supplement til Kingos Salmebog. I den kirkelige offentlighed blev de fleste af Brorsons salme glemt som hundrede år tidligere Hans Christensen Sthens salmer. Først et stykke ind i 19. århundrede blev de i takt med vækkelsernes frembrud igen alment eje[51].

Oplysningstiden. Fra Ambrosius Stub til Viktor Kristian Hjort

Grunden til, at Brorsons salmer blev glemt, var den, at oplysningstiden i hans seneste leveår var slået igennem som kulturbærende åndsretning og i løbet af få år ændrede kirkens og kristen-

[51] Brorson-salmerne i de autoriserede salmebøger i 18. og 19. årh.: Pontoppidans Salmebog: 92; Guldbegs Salmebog: 52; Evangelisk-kristelig Salmebog: 19; Salmebog til Kirke- og Huus-Andagt (Roskilde Konvents salmebog): 66; Roskilde Konvents salmebog mede to autoriserede tillæg: 135.

dommens situation i kultur- og samfundsliv totalt. Et resultat af dette kulturskifte blev, at den bibelske hermeneutik fra at have været bibelsk-teologisk blev religionshistorisk-litterær. Salmernes Bog blev fra at have været en samling profetiske tekster en antologi af østerlandsk poesi. Det blev derved kirkeligt set en apologetisk opgave at gendigte de gammeltestamentlige salmer. Det kulturelle klima ændrede sig hurtigt og dermed også vilkårene for gendigtningen af de gammeltestamentlige salmer. På længere sigt var de forsøg, der blev gjort utilfredsstillende, vækkelserne i 19. århundrede fortrængte og latterliggjorde dem i en sådan grad, at de i dag opfattes som et pinligt intermezzo. Sådan oplevede man dem ikke, da de blev til i de sidste årtier af 18. århundrede. Da var de med til at redde kristendommen igennem en ikke før oplevet eksistenskrise, men fordi deres psalter-gendigtninger - som deres salmedigtning i øvrigt - var så tidsbetingede, som tilfældet var, overlevede de ikke den tid, der var deres forudsætning.

En af de salmedigtere, der tog den moderne tids udfordringer op, var Ambrosius Stub[52]. Han forbandt en traditionel luthersk teologi med det nye verdenssyn, der var blevet til siden midten af det 17. århundrede. Den kopernikanske og keplerske sprængning af det geocentriske verdenssyn var blevet fuldt op af Galilei, Newton og Rømer, og med opfindelsen af den astronomiske kikkert var forestillingen om stjerner og planeter blevet konkretiseret på en måde, man ikke tidligere havde kunnet forestille sig. Den astronomiske fascination kan følges fra salmebøgernes titelkobbere, hvor sole og planeter bliver et fast motiv, til salmer og bibelgendigtninger, hvor astronomien på samme måde bliver en ledetråd for udvælgelse og bearbejdelse af den bibelske inspiration. Man havde et stærkt behov for i Bibelen at finde hjælp til at fatte det nye verdensbillede og finde sig til rette med det. I denne sammenhæng er Stubs valg af Salme 73 vers 25 karakteristisk[53]. I dette ene vers tager han udgangspunkt for en skildring af verden, der er en moderniseret version af Brorsons "Op al den ting, som Gud har gjort". Hvor Brorsons salme er skrevet ud fra det førkopernikanske, begrænsede verdensbillede, er Stubs skrevet ud fra den moderne tids ubegrænsede verdensopfattelse. Den bibelsk-religiøse opfattelse er den samme, men den grundlæggende forståelse af verden, og dermed af Gud som skaber og opretholder, og af mennesket som skabt af Gud og som Guds skabning i hans varetægt er diamentralt modsatte:

Ps. 73 v. 25

Aria

1 3

[52] Ambrosius Stub, 1705 - 1758.

[53] 'Jeg ser dit Konstværk store Gud', se *Ambrosius Stubs Digte* udg. af Erik Kromann, 1972, bd. 2, s. 51 f.

Jeg ser dit Konstværk store Gud,
Du est alviis, almægtig,
All Verden blev jo ved dit Bud
Af intet viid og prægtig;
Men dette store alt
I Omkreds og Gestalt
Er dog i Siælens Øie slet
Mod Dig som eene skabte det.

2
Jeg seer det vidt udstrakte Rum
Den Circlet Himmel-Bue,
Dens Lamper uden Tal og sum
I ubegreben Lue
Mit Syen forlyster nok
Ved deylig Stierne-Flok.
Men Siælen venter sikkerlig
Sin Himmel-Glands og Soel i dig.

Jeg ser een Jord, en Grundfæst Bold
I dette store Runde
Fyldt op med Forraad tusind Fold
For alle liv og Munde
Din Rundhed gav mig meer
End jeg fornøden seer
Men var all Jorden skabt for mig,
Jeg var dog arm foruden Dig.

4
O kiære Gud! din Aand, dit Ord
Er her mit Liv i Live;
Men hvad er Himmel eller Jord
Naar jeg hos dig kan blive?
Min Længsel, Lyst og Agt
Er op fra Verdens Pragt.
Lad Verden have sit for sig,
O lad mig bare have dig!

Birgitte Boye[54] er den mest fremtrædende repræsentant for den følgende oplysningsgeneration. Hun blev kendt som vinder af den pris for hellig poesi, som Selskabet for de skiønne Videnskabers Forfremmelse 1773 havde udsat. Birgitte Boye, eller Hertz, som hun hed dengang, indsendte 20 salmer, de 10 var gendigtninger af Salme 104, de øvrige, bortset fra en, gendigtninger af Lukasevangeliet kap. 9. Disse gendigtninger, der var skrevet i Klopstocks følelsesfulde og højstemte stil, begejstrede samtiden, og på Ove Høegh Guldbergs opfordring skrev hun en lang række salmer til den nye salmebog til afløsning af Kingos og Pontoppidans salmebøger, som han netop planlagde, og som kom 1778[55]. Birgitte Boyes salmer bærer præg af at være blevet til på bestilling og i løbet af forholdsvis kort tid, men det er først og fremmest deres meget tidsbundne stil, der gjorde, at de, da den følelsesladede stil kort tid efter måtte vige for en stil, hvis ideal var det klassiske og afklarede, blev opfattet som pinligt utidssvarende. I løbet af forbavsende kort tid var det den sarkastiske parodi på Birgitte Boyes salmer og ikke salmerne selv, man huskede.

Birgitte Boye ønskede dels at genskabe Davids-salmernes 'orientalske' poesi som tidssvarende dansk poesi, dels at gøre deres verdensbillede acceptabelt for 1770ernes dannede almenhed. Ud fra Salme 104 vers 5 skrev Birgitte Boye således en salme, der blev indledt med strofen

Uhyre Jord! Opfyldte Boelig!
Hvad holder dig i Ligevægt?
Du vælter om, men vælter roelig

[54] Birgitte Boye (1742 - 1824), født Johannissen, gift 1763 med Herman Michelsen Hertz (død 1775) og 1778 med Hans Boye.
[55] *Psalme-Bog eller En Samling af gamle og nye Psalmer, Til Guds Ære og Hans Meenigheds Opbyggelse. Efter Kongelig allernaadigst Befaling udgivet* ("Guldbergs Salmebog") 1778.

Med din utælte store Slægt;
Kan ingen Grad af let og tungt
Dig veye fra din Middel-Punkt? [56]

Birgitte Boye ønskede at fortolke den kosmiske skabelsestanke ud fra det kopernikanske verdenssyn. Det var nødvendigt for hende selv og hendes samtid. Det var modigt gjort, og ingen har gjort det siden. Et andet ligeså karakteristisk træk ved Birgitte Boyes psalter-gendigtninger er hendes loyalitet overfor deres religiøse univers. Det er hendes opfattelse, at deres mulighed som eksistentielle udtryk i hendes egen samtid ligger i en udfoldelse af deres egen sammenhæng ud fra deres egne forudsætningere. Det betyder, at hun i modsætning til de fleste tidligere kristne psalter-gendigtere ikke har gendigtet de gammeltestamentlige salmer kristologisk. Det ses tydeligt, hvor man sammenligner hendes gendigtninger med andre gendigteres. Som eksempel kan nævnes Brigitte Boyes gendigtning af Salme 47 i samlingen "Davids Psalmer i en fri Oversættelse", som hun udgav 1781[57], sammenlignet med Brorsons gendigtning. Her anføres strofe 1 og 5:

Den 47. Psalme.

En Seier-Sang, som synes at være forfattet i Davids Regieringstiid, da de i Jødeland tilbageblevne Cananiter vare gandske overvundne, og der i den tilsidst erobrede Stad Zion blev holdet et højtideligt Indtog.

Mel. den prægtig' Soel etc.

1
Slaaer Haand i Haand og Jubel-Fryd udbreder,
O nævner Gud i Slægter! og tilbeder;
Thi stor er Jehova, hvo er som han?
Den sande Gud, som Jord og Himmel lover
Den Vældige, den store Konge over
Det gandske Land.

5
De Ældste for det gandske Folk fremtræde
I Herrens Huus, og Jehova tilbede,
Der knæler hver, som sig til ham fortroer,
Og Fyrsterne og Landets Ædle dyrke
Kun denne Gud - o! han er Landets Styrke;
Kun han er stor![58]

---

[56] Guldbergs Salmebog nr. 62 (til 2. Søndag i Advent), mel. "Vaag op! og slaae paa dine Strænge".
[57] *Davids Psalmer i en fri Oversættelse. Første Bog. Første Hefte. Af Birgitte Catharine Boye. Kiøbenhavn 1781.* 1785 udkom *anden og Tredje Bog. Sndet Hefte.* Den sidst gendigtede Davids-salme er nr. 89.
[58] Anf. skr. *Anden og tredje Bog. Andet Hefte* Kbh. 1785 s. 20 – 21.

Navnet 'Jéhova' viser, at der her mere er tale om en religionshistorisk end en kirkelig gendigtning, hvilket svarer til den rent historiske indledning, der er sat før selve gendigtningen. Birgitte Boye, der ligesom Ambrosius Stub ikke var fagteologi, men optaget af tidens videnskabelige vurdering af Det gamle Testamente og Salmernes Bog, tør også her, hvad de fagteologiske psalter-gendigtere ikke turde. Birgitte Boye henviser i 'Forerindringen' direkte til, at hun har "fulgt Göttingens lærde Mechaelis[59]", ligesom hun "har søgt at beholde tillige med Davids Mening Davids ord og de orientalske Lignelser, hvor de beqvemt kunde udtrykkes". Selvom gendigtningerne således bevidst forholder sig til tidens mest progressive gammeltestamentlige forskning, er de ligesom salmebogs-gendigtningerne skrevet til den enkeltes andagt og til almen kirkelig brug. De er forsynet med indledende noter, der kort refererer indhold og kontekst, og de er skrevet til kendte salmemelodier, der anføres over hver gendigtning.

Hvor Birgitte Boye gendigter direkte med henblik på gudstjenestebrug, hvad hun hverken gør i gendigtningen af Salme 104 til konkurrencen om religiøs poesi 1773 eller i *Davids Psalmer* 1781, trækker hun i højere grad på traditionel kirkelig sprogbrug tillæmpet klopstock-inspireret kirkelig retorisk stil som i gendigtningen af Salme 23[60]:

(269)

Mel. Herren han er min Hyrde god; etc.

1
Gud Herren er min Hyrde god,
Og mig skal intet fattes,
Jeg ledskes ved den stille Flod,
Naar jeg af Hede mattes;
Jeg hviler i min glade Dal,
Og nyder Naader uden Tal;
Mit Gode kan ey skattes.

2
Gud vil omvende selv min Siel,
Og min Ledsager være
Til Salighedens store Vel,
Sit høye Navn til Ære;
Han følge vil som Trøstere,
Og giennem Dødens Ach og Vee
Paa Engle-Hænder bære.

3
Gud! du bereder mig et Bord,
Trods for min værste Fiende,
Du lader paa mit Sørge-Flor
Din Glædes Salve rinde;
Mit Bæger skienkes ovenfuld,
Med Naade, dyrere end Guld
Vil du mit Hierte vinde.

4
O Herre! din Barmhiertighed
Skal med og om mig vandre,
Du er mit Lys og ald min Fred,
Du kan dig ey forandre;
Lad mig og stedse være din!
Min Deel i sidste Livets Trin
Er du, og ikke andre.

[59] Johann David Michaelis, 1717 - 1791, tysk orientalist og oplysningseolog, professor i Göttingen fra 1746 til sin død.
[60] Sst. nr. 269 (til 3. Søndag efter Trinitatis)

Den tilsvarende gendigtning i *Davids Psalmer* 1781 er skrevet til samme melodi. Som især strofe 1 viser, har Birgitte Boye i 1781-gendigtningen taget afsæt i den få år ældre salmebogsgendigtning. I 1781 er sprogtonen mere personlig, retorikken mere afdæmpet og formuleringerne friere i forhold til bibelsk og kirkelig tradition:

Den 23. Psalme.

En Takke-Sang for de Velgierninger, som gud havde beviist David imens han flygtede og var langt borte fra Heligdommen.

Mel. Herren han er him Hyrde god.

1
Selv Jehova min Hyrde er,
Og mig skal intet fattes;
Min Dal er grøn, jeg hviler der –
Naar jeg af Hede mattes;
Da leder han mig varlig, hvor
Den stille Aae på Græsset gaaer
Til klare sagte Bække.

2
Der lædskes, og der qvæges jeg,
Og kan Guds Godhed smage –
Saa fører han paa rette Vei
Mig til sin Hiord tilbage,
Ja bærer mig i Hyrde-Favn
Allene for sit store Navn;
Thi Jehova er Hyrden –

3
Og omendskiønt min Vei gaaer ned
Igiennem mørke Dale,
Hvor Rædsler groe i mine Fied,
Hvor fæle Gienlyd tale,
Hvor skiulte Farer reise sig,
Jeg gruer ei; du er hos mig,
Din Hyrde-Stav mig trøster -

4
Du – du bereder mig et Bord
Tvert over for min Fiende,
Han seer din Miskundhed er stor,
Han seer din Olje rinde
Omkring min Isse – thi min Gud
Mig salver ved sit Giestebud,
Mit Bæger bruser over -

5
Og jeg skal stedse som din Giæst
Din Naades Sødhed smage;
Thi, Gud! du giør en varig Fæst
Af alle mine Dage;
Min Flugt er endt, jeg vender om
Til Herrens Huus og Helligdom,
Og Jehova tilbeder. -.[61]

Birgitte Boye ramte med sine gendigtninger af Davids salmer noget centralt i sin samtid, viljen til at leve i verden, sådan som videnskaben var i færd med at åbne for dens kosmiske, historiske og religiøse sammenhæng, men samtidig også ønsket om at bevare menneskelivets religiøse - bibelsk-kristne - dimension. Hvor centralt Birgitte Bøje ramte den religiøse stemning i slutningen af 1770erne kan ses af, at hun er repræsenteret med 149 salmer i Guldbergs Salmebog (1778), og af at hendes mere frie oversættelser af Davids-salmerne 1781 blev mødt med stor forhåndsinteresse, hvilket kan ses af samlingens overraskende lange subskribentliste. Af de 149 salmer i

Guldbergs Salmebog var de 38 psalter-gendigtninger. Allerede tyve år senere i Evangelisk-kristelig Salmebog fra 1798 var Birgitte Boye kun repræsenteret med 27 salmer, hvoraf de 5 var gendigtede Davids-salmer.

En typisk repræsentant for den rationalistiske oplysningstid, der efterfulgte den følelsesmæssige - sentimentale - , er Viktor Kristian Hjort[62], der i sit *Forsøg til Aandens Sange* (1790, 2. sml. 1791) har offentliggjort 8 psalter-gendigtninger. Disse gendigtninger er ikke egentlige gendigtninger af hele Davids-salmer, men formelt set overvejelser ud fra enkelte vers fra de gammeltestamentlige salmer. Reelt var gendigtningerne skrevet under inspiration fra hele den salme, verset var taget fra.

Viktor Kristian Hjorts gendigtninger er traditionelle i den forstand, at han gendigter dem kirkeligt-teologisk, ligesom de er kristologiske, men der er takket være hans borgerligt-apologetiske, nærmest rationalistiske teologi ikke megen traditionel teologisk substans i hans gendigtninger, og kristologien er først og fremmest forestillingen om Jesus som det gudbenådede forbillede og moralske lærer ("Hans Ord mig lærte / At være from og god" og "Raad, Trøst jeg henter / Af Jesu vise Bud"[63]). Viktor Kristian Hjort er en elskværdig repræsentant for den rationalistiske teologi. Psalter-gendigtningerne er, hvor de er bedst, en omformning af Davids-salmerne til almindelig livsvisdom. I modsætning til Birgitte Boye, der ønskede at fremskrive Davids-salmernes religiøsitet til sin egen tid, ønskede Viktor Kristian Hjort at omforme dem til etisk-eksistentielle udtryk. Viktor Kristian Hjorts salmer faldt i samtidens smag og 47 blev optaget i "Evangelisk-kristelig Salmebog" (1798), men ligesom Birgitte Boyes salmer kom de ligeså hurtigt ud af salmebøgerne, som de kom ind. Allerede i Roskilde Konvents salmebog(1855) blev der kun optaget 9.

Et godt udtryk for Viktor Kristian Hjorts salme-gendigtninger er hans gendigtning af Salme 25 med udgangspunkt i vers 7 "Kom ikke mine Ungdomssynder eller mine Overtrædelser ihu!". Salmen er i omarbejdet form optaget i Evangelisk-kristelig Salmebog som nr. 270 med førstelinien "O! hvor mit Livs fremfarne Dage"[64]:

Mel. Hvo veed hvor nær mig er min Ende

---

[61] Anf. skr. *Første Bog. Første Hefte* (1781), s. 64 – 65.
[62] Viktor Kristian Hjort, 1765 - 1818, cand.theol. 1788, res.kpl. Tårnby (Amager) 1791, 1796 res.kpl. ved Holmens Kirke, 1804 Holmens provst, 1811 biskop i Ribe.
[63] Str. 2 og 3 af "Gud! jeg aleene" (gendigtning af Ps. 13,2) i *Forsøg til Aandelige Sange, Første Hefte,*1790, 2. *Udg. 1791.*
[64]Sst. nr. 27, s. 74 - 76,

1
Naar jeg min Ungdoms første Dage
Betragter med Alvorlighed,
Og seer, hvor tidt jeg mig lod drage
Ved Uforstand fra Dydens Fjed;
Da blues jeg saa inderlig,
Og Død og Dom forfærde mig.

2
Ak! ofte jeg letsindig ilte
I Syndens skjulte Snarer hen;
Naar Sandsers Vellyst ad mig smilte,
Da blev den snart mit Hjertes Ven.
Kold var jeg mod Fornuftens Raad,
Og Daarskab var min meste Daad.

3
Saa tidt mit vanartfulde Hjerte
Forført af onde Lyster blev,
Og Syndens bittre Følgers Smerte
Mig ofte først til Bedring drev;
Dig glemte jeg, o gode Gud,
Og dine naadefulde Bud.

4
Ja, Verdens store Overherre,
Jeg syndet har saa tidt mod dig,
Har overtraadt min Frelsers Lære,
Glemt, hvad hans Mønster byder mig.
Skræk, Nag og Qval mig forestod,
Gud, om du ej min Skyld forlod.

5
Men Trøst er i din Faderstemme:
"Jeg, jeg vil ingen synders Død;
Men Naadig vil hans Brøde glemme,
Naar han vil følge, hvad jeg bød
Nar han vil flye til Jesum hen
Og legge Vind paa Dyd igjen."

6
O Gud, du da og ej forkaster
Mit tillidsfulde Hjertes Bøn.
Jeg angergiven til dig haster,
Du er min Fader ved din Søn.
Tilgiv min synd og hjelp du mig,
At jeg herefter tækkes dig.

7
Styr du min Daad og dan mit Hjerte,
Ved Sandheds Kraft, til Hellighed,
At jeg maa troe, hvad Jesus lærte,
Og følge maa den Ædles Fjed;
Da skal jeg frem i dyder gaae,
Og evig Ære hisset naae.

Det begyndende 19. århundrede. Fr. Høeg Guldberg og C.J. Boye

Et forsøg på at gendigte Davids-salmer som andre bibelske tekster i stil med 1790ernes klassiske nybud blev foretaget af Frederik Høegh-Guldberg[65] med hans *Psalmodia*. Stilen var Schack v. Staffeldts, og Frederik Høegh-Guldbergs gendigtninger ville muligvis have skabt epoke, hvis de var skrevet og udgivet omkring 1800 før Oehlenschlägers gennembrud, men da de først blev udgivet 1835, virkede de håbløst forældede og uinteressante, da de udkom, næsten ligesom Thomas Willumsøns to hundrede år tidligere.

Frederik Høegh-Guldbergs gendigtninger er som Birgitte Boyes *Davids Psalmer* fra 1781 anlagt som en litterært-religionhistorisk oversættelse af primært historiske tekster. Det ligger i den lyriske stil, som Frederik Høegh-Guldberg har skrevet sine oversættelser i med dens knappe, ab-

[65] Frederik Høegh-Guldberg, 1771 - 1852

solutte formuleringer, at forståelsen kan være dobbelttydig. Således er det muligt i slutningen af Høegh-Guldbergs gendigtning af Salme 128 at forstå slutningen som et udsagn både til det 19. århundredes kristne i deres liv i denne verden og til det 19. århundredes jøder i deres diasporatilværelse. I øvrigt er den alment opfattede og derfor i virkeligheden indholdsløse moral i Viktor Kristian Hjorts psalter-gendigtning her erstattet af en situationsbestemt, næsten genrebilledeagtig konkret skildring af et bibelsk menneskeliv i kald og stand. Det er denne virkelighedsnærhed, der i gendigtningens anlæg skal gøre den bibelske og den nutidige dimension i teksten eksistentielt nærværende:

Velsignelserne, efter den 128 Davids-Psalme.

1
Ladhed sløver, Ufred tærer;
Flid med Fred forenet styrker dig.
Væld da lædsker, Ax da nærer,
Blomst da dufter, Træ da bærer,
Jord og Luft forskjønner sig.

2
Luk du Freden hos dig inde!
Søg den aldrig udenfor dit Tag!
Frodigst den hos Mand og Qvinde
Voxe kan, og Ly de finde
Bag dens Stamme Nødens Dag.

3
Og som Rosens Ymper trives,
Du har aarle plantet om dit Hjem,
Saa dit Bord af Børn omgives,
Du ved Barnets Leeg oplives,
Og du mindes skal i dem.

4
Det er Glæden, Gud bereder,
Er du Himmel, Land og Pligter tro!
Salig, hvem han dertil leder!
Intet større Held sig breder
Over dem, som Jord beboe!

5
Livet, daadfuldt, Fred indgyder,
Nærmer du dig Gravens mørke Rand.
Fjerne Slægt det Lov dig yder:
"Velfortjent du Hvilen nyder;
"Men dig savner Fædreland!"

I trehundredeåret for den lutherske reformation udgav C.J. Boye[66] 1817 en samling gendigtninger af Davids-salmer, *Davidsharpen. Udvalgte Psalmer metrisk oversatte efter det Hebraiske"*. I sin "Fortale" til samlingen gør C.J. Boye rede for Davids-salmernes særstilling og for sin bevæggrund til at gendigte dem, selvom mange tidligere havde forsøgt det. "Den Samling af religiøse Poesier, der ej uden Grund plejer at benævnes efter Israels kongelige Skjald, er næsten til alle Tider bleven holdt i Agt og Ære. Og det vilde tilvisse have været uforklarligt om man ej havde erkjendt disse udmærkede Sanges Værd, ikke blot for det Folk, hos hvilket de først bleve sjungne, men for enhver Tid, for ethvert fromt og følende Hjerte. De herlige Lærdomme, Formaninger og Opmuntringer til Dyd og Gudsfrygt; de skjønne Yttringer af inderlig Tillid, urokket Haab, og

barnlig Hengivenhed i Herrens Villie; de herlige Skildringer af den eneste Guds ophøjede Egenskaber, og de jublende Lovsange til Verdens evige Fader, der findes i disse østerlandske Digte, synes at opfordre til, i det ringeste af en stor Deel af dem, at levere en saadan Bearbejdelse, at de kunne vorde en nyttig og behagelig Læsning ogsaa for dem, der ej kjende det Sprog, hvori de oprindeligen ere forfattede." Derefter fortsætter Boye med at forklare, hvorfor man ikke kan nøjes med bibeloversættelsens prosa-oversættelse, men er nødt til at læse Davids-salmerne i en poetisk, metrisk oversættelse: "Uden at tilsidesætte den Ærbødighed, der skyldes den almindelige Bibeloversættelse, tør man vel paastaae, at den prosaiske Form Psalmerne der have, neppe er skikket til at bibringe den ulærde Læser Smag for alle deres Skjønheder. Thi ligesom i Almindelighed en umetrisk Oversættelse af et lyrisk Digt vist ikke kan erstatte Originalen saa godt, som en nogenlunde nøjagtig metrisk Bearbejdelse er istand til, saaledes gjelder dette især om Hebræernes lyriske Poesie, der i Henseende til Formen er saa saare forskjellig fra alle andre Nationers."

C.J. Boye omtaler derefter de tidligere danske oversættelser af Davids-salmerne, hvoraf de første, som Arrebos, var skrevet "paa en Tid, da det danske Sprog endnu ej var dannet, og Versekunsten højst ufuldkommen", ligesom man ikke havde tilstrækkelige forudsætninger til at fortolke dem tilfredsstillende. Dertil kom, at de fleste af de hidtidige danske gendigtere af Davidssalmerne mere havde "benyttet Luthers tydske Bibel, end den hebraiske Original", ligesom de "vist mere [have] havt til Hensigt at give Efterligninger, end Oversættelser." C.J. Boye kan derefter konkludere, at "Disse Omstændigheder have opmuntret nærværende Oversætter til at udgive sit forsøg til en metrisk Bearbejdelse af en Deel af Psalmerne. ... Jeg har bestræbt mig for at Digterens Aand ej skulde forsvinde af Oversættelsen, og tillige søgt at blive Originalen saa troe som muligt; dog har jeg lempet de Udtryk, der tilkjendegive det israelitiske Folks formeentlige særegne Forhold til Guddommen, efter renere Begreber om det højeste Væsen, som alle Menneskers fælleds Fader."

I sine gendigtninger er C.J. Boye ligeså tidsbestemt som alle andre, der har gendigtet de gammeltestamentlige salmer. Han er tydeligt tiltrukket af Davids-salmernes lyriske kvaliteter, som han søger at gengive i en stil, der har mindelser af Oehlenschläger. I øvrigt er det tydeligt, at det er Davids-salmernes religiøse og etiske udsagn, der interesserer C.J. Boye mest, og her ligger han på linie med den forkyndelse, der lød i samtidens prædikener. Religiøst er det skabelses- og forsynstanken, der er dominerende, etisk er det modsætningen mellem synden og dyden, han tematiserer. Et tydeligt eksempel på det sidste er gendigtningen af Salme 1, *Held den, der følger Lasten ej*. Et godt eksempel på C.J. Boyes sammenkædning af de religiøse og etiske motiver er hans

---

[66] Caspar Johannes Boye, 1791 - 1853

gendigtning af Salme 23. Denne gendigtning er som de øvrige i samlingen holdt indenfor det gammeltestamentlige univers. Derfor er gendigtningens teologi og menneskeforståelse gammeltestamentlig, sådan som C.J. Boye opfattede Det gamle Testamente, dvs. uden kristologisk eller trinitarisk teologi og uden indlægning af en kristent forstået profetisk dimension i teksten. Omtalen af det himmelske Jerusalem i slutningen af gendigtningen er derfor fra Boyes hånd ikke ment som en åbning mod en nytestamentlig billedverden, men et udtryk for, at fremtidsforståelsen i salmen er gammeltestamentlig. Sammentænkningen af det religiøse og det etiske ses i øvrigt i slutningen af strofe 1, hvor Salme 23's 'Retfærdigheds veje' er gengivet med 'Dydens Vej til Salighed'[67]:

Mel: O du, de Angergivnes Ven.

1
Du est min Hyrde, Godheds Gud!
Du leder mig paa Engen ud
Til Kildens Blomsterbreder.
Min trætte Sjæl du skjænker Fred,
Paa Dydens Vej til Salighed'
Din Faderhaand mig leder.

2
Ja, hvis jeg end maae vandre der,
Hvor Natten boer og Rædsler er,
Imellem Dødens Skygger,
Jeg gaaer dog uden Frygt og Gru;
Min Støttestav, o Gud, er du,
Og fast paa dig jeg bygger.

3
Mod Fienders Overmod og Vold
Mit Værn er du, mit trygge Skjold,
Og du mig vederqvæger;
Med Olie salver du mit Haar,
Og af din Haand, o Fader, faaer
Jeg Glædens fulde Bæger.

4
Ja, Herre, fra dit Godheds Væld'
Tilstrømmer mig alt Livets Held,
Mens jeg paa Jorden bygger;
Og hist bereder du mit Hjem,
Det himmelske Jerusalem,
I Lye af Thronens Skygger.

B.S. Ingemann og N.F.S. Grundtvig

B.S. Ingemann[68] har gendigtet 7 Davids-salmer, hvoraf de to (*Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud* og *Frelseren er mig en Hyrde god)* findes i Den danske Salmebog (1953). I modsætning til den to år yngre C.J. Boye, der teologisk på mange måder stadig repræsenterede oplysningstiden i sine psalter-gendigtninger, har Ingemann romantikken som sin digterisk-kulturelle forudsætning. I lighed med N.F.S. Grundtvigs salmedigtning er Ingemanns blevet til i spændingsfeltet mellem den bibelske og den romantiske tilværelsesforståelse. Hvor Grundtvigs tilvæ-

[67] C.J. Boye havde oprindelig givet sin gendigtning af Salme 23 overskriften *"Om Tillid til det guddommelige Forsyn". Davidsharpen* (1817) s. 18 f.
[68] Bernhard Severin Ingemann, 1789 - 1862

relsesforståelse er historisk-poetisk, er Ingemanns kosmisk-poetisk. Hvor Grundtvig forstår menneskets, også det kristne menneskes eksistentielle sammenhæng historisk, forstår Ingemann den kosmisk. Hvor for Grundtvig enhver menneskelig og religiøs sammenhæng, selv den mest intime, er historisk, er den hos Ingemann kosmisk forankret i Guds skaberværk. Som romantikere tænkte de begge i organiske sammenhænge med den bibelske fortælling om skabelse og genløsning som tilværelsens grundfortælling, som dens grund-metafor eller, for at tale med Grundvig, dens sindbilledsprog.

Ingemanns psalter-gendigtninger er som hans salmer og hele digtning i øvrigt, skrevet ud fra hans bibelsk-romantiske helhedsforståelse. Han er på én gang grundlæggende loyal overfor det bibelske forlæg og sin egen verdensforståelse. Som Birgitte Boye opfatter og gendigter han det bibelske univers moderne, efterkopernikansk, og forestiller sig et uendeligt univers som et billede på en uendelig skabers uendelige skabervilje. Samtidig med, at Ingemann forlænger den fortrolige nærhed i verden ud i det uendelige univers, som han derved forholder sig umiddelbart til, trækker han universets uendelighed ind i den fortrolige nærhed, der derved gøres grundlæggende usikker, hvilket igen er en forudsætning for oplevelsen af den fortabelsens og tilintetgørelsens mulighed, der derved igen er forudsætningen for at forstå og opleve den bibelsk-kristent forståede frelse.

I modsætning til oplysningstidens psalter-gendigtninger er Ingemann i sine gendigtninger tilbageholdende med egentlige religiøse udtryk og udbrud, ligesom den moralske dimension er elimineret. Ingemann ligger her på linie med Grundtvig. Såvel det religiøse som det moralske er for Ingemann som for Grundtvig den indre sammenhængs ydre form og derfor grundlæggende uinteressant i den fremstilling af spændingsfeltet mellem det guddommelige og det menneskelige, som er salmens - også psalter-gendigtningens - væsen. Det religiøse fremgår af selve beskrivelsen - gendigtningen - , det moralske af gendigtningens menneskelige sammenhæng, som er en funktion af gendigtningen som af salmedigtningen i det hele taget, ikke gendigtningen selv.

Disse forskellige momenter indgår i Ingemanns store gendigtning af Salme 104, der her anføres som et eksempel på hans gendigtninger af de gammeltestamentlige salmer:

Lovsang.

(Efter Davids 104de Psalme.)

1
Hæv dig, min Sjæl! en Stund fra Støvets Kjæder,
Til Aanders Herre, Universets Aand!
Pris ham, som danned Støvet i sin Haand
Til Sjælens underfulde Valfartsklæder!

12
Og naar din Sol i Bølgen kjøler sig,
Og stjernevirket Dække Jorden skjuler,
Gaae Skovens vilde Dyr af deres Huler,
Om deres Føde raabe de til Dig.

2
Pris Herrens Storhed, Herrens Majestæt!
I Lyset skjult han vandrer allevegne:
Hist for hans Fod et Teppe blev udbredt,
En Himmel hvalt, høit over Jordens Egne.

3
I Vandene han bygger hvælvet Sal,
Fra Skyens Tordenvogn han Lynet svinger.
Jord, Himmel, Hav og Luft er Herrens Hal,
Og vældig farer han paa Stormens Vinger.

4
Ham tjener Elementers Kæmpemagt;
Hans Sendebud er Engle fra det Høie;
Hans Haand er over Verdnerne udstrakt,
Og ydmyg de henrulle for hans Øie.

5
Chaotisk hvirvled de for Nattens Vind
En formløs Masse, hvor Atomer strede,
Afgrunden skjuled Jorden, som et Klæde,
Høit Bølger brused over Bjergetind.

6
De flyede, Herre! for din Stemmes Torden:
Du trued - Elementerne adlød;
Urokkelig grundfæstede Du Jorden,
Og Vandene til Oceanet flød.

7
Og Bjergene mod Himlens Stjerner stege,
Og Dalene nedgled til Bjergets Fod;
Men vældig Du paa Grændsen monne pege,
- Og Bjerg og Dal ved Grændsen stille stod.

8
I Dalen lod Du Flod og Kilde rinde,
Du lod dem flyde mellem Bjerg og Fjeld,
At Ørknens vilde Dyr dem maatte finde,
Og Himlens Fugle naae de friske Væld.

9
Og Høi og Slette Du fra oven vander,
Med Frugt Du signer Jordens Moderskjød,
Og Græs og Urt for Kvæg paa Marken stander,
Paa Agren voxer Menneskenes Brød.

10
O! Du, som Druen hang i Rankens Skygge,
Oliverne i Olietræets Ly!
Du lærte Fuglen konstig Rede bygge,
Og Mennesket til sikkre Hytte tye.

13
Naar Hanen galer, Lysets Engel smiler,
Gaaer Mennesket til vante Gjerning ud:
Han søger og sin Føde af sin Gud,
Og træt og kvæget han ved Aften hviler.

14
Hvo tæller, Herre! dine Gjerninger?
Hvor viselig opholder Du dem alle!
Som Havets Sand er dine Verdener,
Og ei forgjeves kan et Støvgran falde.

15
I Luften sjunge Fuglene din Pris,
I Skoven Løven om din Vælde brummer,
Og hvor uhyre Hav blaalæbet skummer,
Selv tause Slægter vidne: Du er viis.

16
Der svømme dine Hvaler om saa vide,
Blandt Myriader, som Du Aande gav;
Der dine Børn paa lette Planker glide
Imellem Himlens Hal og Dybets Grav.

17
Og Alle, Alle see til Dig, o Fader!
Du giver, og taknemmelig sanke de:
Betimeligen Du din Haand oplader,
Og Alle mættes med Velsignelse.

18
Og naar Du deres Aand tilbagekalder,
Sig Aanden svinger fra det tabte Støv;
Saa leger Vinden med nedkastet Løv,
Saa bøier Blomsten Hovedet og - falder.

19
Udsender Du din Aand, da skabes de,
Ufødte fødes, nye Slægter leve.
Men, Herre! rører Du ved Bjergene,
Da tænde de din Altarild og - bæve.

20
Stor er Du, Gud! ja stor evindelig,
Dig søger Tanken og nedtumler svimmel,
Men dine Gjerninger, din Jord, din Himmel,
Alt, Herre! vidner, lover priser Dig.

21
Jeg vil lovprise Dig mens her jeg lever,
Lovsjunge Dig, selv naar jeg gaaer herfra!
Naar Harpen tier og min Aand bortsvæver,
Den Herren prise skal, Halleluja!

11
Du lærte Nattens Dronning Tiden maale
Og gaae sin Cirkelgang ved Fakkelskin,
Du farved Morgenrødens Rosenkind,
Du tændte Dagens Ild og Aftnens Straale.

Ingemann har her holdt sin gendigtning indenfor den gammeltestamentlige teksts rammer, der er således ikke tilløb til en kristologisk eller trinitarisk tolkning af teksten, men hele vejen igennem er det Ingemanns religiøse og kristne forståelse, der bærer gendigtningen, hvor han forkorter, omtyder eller føjer motiver til for at forme en digterisk sammenhæng, han kan stå inde for. I andre gendigtninger kan det profetiske og det kristologiske være gendigtningens hovedmotiv, men ikke i traditionel forstand. Der er snarere som i *Frelseren er mig en hyrde god* tale om en metaforisk integration af gammel- og nytestamentlige motiver, i dette tilfælde hyrdemotivet, idet Ingemann integrerer den gammeltestamentlige hyrde-metafor for Gud Herren med den nytestamentlige hyrde-metafor for Jesus Kristus med hinanden som en fælles grundmetafor for den endelige trinitarisk-metaforiske sammenhæng: "Hos mig Kjærligheds Fyrste staaer, / Rækker mig Saligheds Bæger", hvor Det gamle og Det nye Testamentes gudsbegreber forenes i deres kristent forståede guddommeligt eksistentielle sammenhæng.

N.F.S. Grundtvig har fra 1811 til 1864 gendigtet op mod et halvt hundrede gammeltestamentlige Salmer. Selvom gendigtningerne ændrer sig i takt med Grundtvigs egen udvikling, er hans holdning til dem og dermed deres substans nogenlunde den samme fra først til sidst.

Grundtvig skriver 1842 i noterne til 2. udg. af *Krønike-Rim til levende Skolebrug* om David, at han var "Ebræernes profetiske og kongelige Sanger, hvis "Harpe" i *Billede-Sproget* betyder al ægte gudelig Poesi" [69]. Allerede i *Kort begreb af Verdens Krønike* 1814 giver han sammen med sin gennemgang af Davids historie ud fra Samuels-bøgernes beretninger en skildring af hans udvikling som salmedigter og skjald. Udgangspunktet er Davids klagesang over Jonathan og Saul (2. Sam. 1,17 ff). Grundtvig skriver, at "Davids Klagesang ei for Intet er giemt i de *overjordiske* Hvælvinger, thi den siger os klart og sandfærdig, *hvor* aandelig Følelsen var blevet i de samme Dage hos den frommeste Skjald i Israel, saa aandelig, at den kunde tone liflig i Sang og røre de inderlige Strænge, men ingenlunde *saa gudelig*, at Kiærligheden til Gud og til Mennesker sammensmeltede saaledes, at Minnesangen blev en Lovsang for Gud, og lovede de Kiære *kun i Herren* og væmmedes ved Kraft, som ikke brugdes til Hans Ære. ... det skal lære os at forundres

saare over Psalmerne som klang fra Davids Harpe, og naar vi i dem, som vi maa nødes til, finde en Dybde og Sandhed og Reenhed og Gudelighed i hver Tone, som er *mageløs selv i den christne Kiærligheds blomstrende Alder*, da skal vi ogsaa paa dette Stade enten forhærde os imod Sandheden, eller bekeinde, at en høiere Aand end Davids aandede paa Strængene til at skabe Psalmetonen i sin dybe, gudelige Liflighed og vidunderlige Sødhed" [70]. Som eksempel på Davids tidlige salmer anfører Grundtvig derefter en gendigtning af Salme 27, "hvilken han udentvivl og sang mens han forfulgtes af Saul".

Senere kommer Grundtvig mere principielt ind på Davids salmer. Efter en beskrivelse af Salomons tempel og dets kunstneriske udsmykning fortsætter han: "Dog, hvad det favre Billedværk taust talede til Øiet, det klang høit og lifligt fra Sangernes Læber og fra Strængelegen. Det var Kong David, der han[71] opførde Herrens Ark til Zion med stor Høitid, da satte han nogle af Leviterne til at takke og love Herren, Israels Gud, med Sang og Harpe og anden Strængeleeg, og den første Sang som blev hørt er optegnet, og begynder saa værdelig: Takker Herren! Paakalder Hans Navn" osv. (1. Krøn. 15). "Siden, der David i sine sidste Dage havde sat Kronen paa Salomons Hoved, forordnede han ogsaa nøiagtig hvordan det skulde holdes med Sangen i Herrens Huus, Leviterne Asaph, Jeduthun og Heman bleve Sangmestere og deres Børn skulde takke og love Herren og *prophetere* efter deres og Kongens Indretning, det er efter Psalmerne de havde digtet, og saaledes propheterede Psalmerne i Guds Navn legemlige Huus, ligesom de end prophetere i det aandelige Rige, som *den rette Salomo* [dvs. Kristus] bygde. Meget var at sige om disse Psalmer i Besynderlighed, men det er jo vitterligt nok blandt vor Tids Hedninge, at de ere mageløse selv som blot menneskelige Kvad og for deres inderste hellige Toner maa Tidens Øre først oplades, det være da nok at bemærke, hvorledes de hardtad alle bære øiensynligt Præg af Davids og de næstfølgende Dage, naar Man undtager Aandens kiække Buer og Reenheden i Hjertets Rørelser, af hvilke de første ere fra en forbigangen, den sidste fra en tilkommende Tid forsamlede af den Aand, Som var og er og bliver. Faa have imidlertid heeligiennem, som den 104de, Lovsangens høie Tone, eller som den 84de, Brudesangens salige Sødhed, i de fleste vexle Glimt af *Jehovahs* Majestæt med dybe Suk over Mørket som skjuler Herrens Veie, Synderne, som gaa over vort Hoved, og Guds Børns Trængsel mellem de ugudelige, men disse opløse sig stedse i en vemodig Stilhed ved Følelsen af Herrens Miskundhed, eller de kvæles af en Seierssang om *Jehovahs* Frelse, naar Han kommer at knuse de Ugudelige og forløse Sine Hellige, ja smykke dem

---

[69] Her citeret efter 3. udg. 1875 (ved Svend Grundtvig), s. 238.

[70] *Kort Begreb af Verdens Krønike betragtet i Sammenhæng ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Præst.* Førte - og eneste - bind, 1814. Bogens motto er hentet fra salme 110: "Han beskikkede en Ihukommelse om Sine underlige Gierninger, den naadige og barmhhiertige Herre", s. 359 f.

med Ære og Glæde. Den jævne *historiske* Fortælling, som findes i nogle Psalmer lærer os ogsaa, at vi ere komne til Hjertets Dage, skiøndt de vist nok hos det Folk ere et Særsyn, naar de betragtes udenfor Folket som *Jehovahs* Arv" [72].

I et par noter kommer Grundtvig ind på forholdet mellem salmernes oprindelse og profetiske karakter. Efter at have diskuteret, om Psalmerne 105, 96 og 106 er af David eller ej, fortsætter han: "For Christne er det nu vist nok det Samme, enten de Psalmer vare af David eller ikke, da hele Psalmebogen har Vidnesbyrd af Jesus og Apostlene"[73]. Dvs. at psalmernes autenticitet for Grundtvig afgøres af, at Jesus og de nytestamentlige forfattere omtaler og bruger dem som profetiske bøger: Det er opfyldelsens af profetierne, der beviser, at de gammeltestamentlige bøger - og psalmer - , hvor profetierne findes, er ægte - kanoniske - eller ej. Det samme gælder, hvor det udtrykkeligt nævnes i forbindelse med de gammeltestamentlige psalmer, at de er digtet af andre end David: "Vi have da endnu en Psalme af ham [dvs. Ethan], den 89de, en sand prophetisk Sang, og af Heman een, den 88de, som også er udlagt om Messias, og naar Man forstaaer sig paa Guds Ord, med al Ret, men dens Hentydning paa Messias maa synes andre aldeles ugrundet, fordi den beroer paa en Christens Vished at Gud tale altid om Sin Søns Lidelser, naar Hans Propheter synes kun at tale om deres egne, tit vist ogsaa i det mindste i Begyndelsen, kun tænkde paa deres egne *som Guds Børn*"[74].

Fyrre år senere omtaler Grundtvig Davids-salmerne i afsnittet "Ebræer-Menigheden" i *Christenhedens Syvstjerne*, der i løbet af året 1854 blev trykt i *Dansk Kirketidende*[75]. Det er Grundtvigs opfattelse, at Davids-salmerne på én gang forener jord og Himmel og fortid og nutid. Det er Gud, der taler gennem sine profeter, her David og de øvrige gammeltestamentlige salmedigtere. Derfor kan senere, kristne salmer ikke sammenlignes med dem, da de, Grundtvigs egne salmer medregnet, ikke er udtryk for Guds ord i profetisk forstand, da profetierne gjaldt Kristi fødsel og derfor ikke kan gentages. Efter Kristi fødsel er han og ikke menneskers udtalelser og forudsigelser Guds ord:

(Ebræer-Menigheden)

8
Davids-Psalmerne, de søde,
Dybe, dunkle Hjertekvad,

10
Til de store Høitids-Dage:
Juul og *Paaske, Pindse* med,

---

[71] I teksten "hau", trykfejl for "han".
[72] Sst. s. 402 ff.
[73] Sst. s. 403, note
[74] Sst. s. 404, note
[75] Udgivet samlet 1860. Udgivet 1955 med noter af Th. Balslev.

De hos dig stod op af Døde,
Klaredes i Straalebad,
Svang sig med Guldharpe-Klangen
Over Sky til Himmelvangen,
Lokked Engle ned til Jord!

9
Alt som Virak-Skyer stige
Under Loft fra Offer-Skaal,
Dine Bønner i Guds Rige
Steg fra Læbe-Altrets Baal,
Klang og i Gud-Faders Øre,
Saa Hans Lyst var at bønhøre
Glat og brat i *Jesu* Navn.

Søndag hver du meer end Mage
Havde paa hvert Mødested,
Var det Stald og var det Lade,
Engle-Skarer lige glade
Sang med dig Halleluja!

11
Vore bedste Tone-Strømme
Er mod dine Vand mod Viin,
Vore Syner, vore Drømme,
Efterskin af Spaadom din!
Naar vi tale, naar vi sjunge,
Hvad er Ordet paa vor Tunge
Meer end Røgen af din Brand?[76]

Hvor integreret Davids-salmerne efter Grundtvigs opfattelse er i den samlede profetiske bevægelse frem mod Kristi komme til verden, kan ses af de efterfølgende strofer 64 og 65, hvor Davids-salmerne og det nordiske Asamål efter hver for sig profetisk at have peget frem mod Kristi komme, skal smelte sammen i en fælles eskatologisk lovsang ved Kristi genkomst:

64
Det kun skeer, naar du kan sjunge
Moses, din Guds-Tjeners, Sang
Med Psalmistens Moder-Tunge,
Og til Davids-Harpens Klang,
Naar din hele Seer-Skare
Kan hos dig sig selv forklare,
Som hos os vort *Asamaal*!

65
Det umueligt Verden kalder,
Underfuldt Guds Engle-Chor,
Som Opstandelsen af *Balder*
Og den igjenfødte Jord,
Men paa dine Spaamænds Tunger,
Sandheds Aand derom dog sjunger,
Til det af Guds Naade skeer![77]

I Grundtvigs nyfortolkning af de gammeltestametlige salmers sammenhæng er den rette forståelse af dem nødvendigvis trinitarisk, men i en anden og langt mere omfattende, og kontroversiel, forstand end tidligere. Den kristne salmedigtning er, også hvor den er en, netop kristen, gendigtning af de gammeltestamentlige salmer, trinitarisk, sådan som det genfødte Asamål også må forventes at være det ved Kristi genkomst. En foregribelse af denne fælles eskatologiske lovsang er Grundtvigs gendigtning af de gammeltestamentlige salmer i nordisk stil.

Grundtvigs første psalter-gendigtning i "Sang-Værk til den Danske Kirke" (1836-37) er, bortset fra en oversættelse af Luthers "Vor Gud han er så fast en borg", gendigtningen af Salme 137, *Ved Babylons Floder*, der programmatisk er anbragt lige efter de egentlige jubilæumssalmer i anledning af det danske 300-års reformationsjubilæum. Den gammeltestamentlige salme handler

[76] Op.cit. s. 57 f.
[77] Op.cit. s. 71.

umiddelbart om Israels landflygtighed i Babylon, derpå om Israels situation før genløsningen ved Kristus, videre om kirkens situation før Luthers reformation i begyndelsen af det 16. århundrede, derefter om den danske kirkes situation under rationalismens åg i begyndelsen af det 19. århundrede, og endelig eskatologisk om hele kirkens og menneskehedens situation frem mod Kristi andet komme. Grundtvig har gendigtet Salme 137 sådan som han gendigtede de gamle nordiske digte fra den ældre Edda eller fra Saxos Gesta Danorum. På samme måde har han gendigtet Salme 96, *Paradis-Gaard og Folke-Vang* i den stil, der især er kendt fra hans gendigtninger af græske salmer, en stil, som han har opfattet som tillempet nordisk. Det er ikke de græske salmer, der har påvirket Grundtvigs gendigtning af Salme 96, da denne gendigtning stammer fra efteråret 1836 og er offentliggjort næsten samtidig idet første hefte af *Sang-Værk til den Danske Kirke*, der udkom 24. oktober 1836, og i det hefte af *Nordisk Kirketidende*, der udkom 30. oktober i anledning af Reformationsjubilæet. De græske salmer lærte han først at kende små tre måneder senere. Grundtvigs begejstring for de græske salmer hænger uden tvivl i høj grad sammen med, at han i dem genfandt den samme ånd og tildels samme sproglige form, som han allerede kendte fra de hebraiske, de angelsaksiske og de nordiske henholdsvis salmer og kvad, og som han opfattede som den oprindelige fælles sproglige form, der stammede tilbage fra Guds skabelse af mennesket, og som havde overlevet både syndefaldet og den babylonske sprogforvirring:

No. 63. (Efter den 96de Psalme)

1
Paradis-Gaard og Folke-Vang!
Synger vor Drot en Nyaars-Sang!
Kvæder for Herren, velsigner Hans Navn!
Melder i Skynding, med Bud og med Bavn:
Nær er den Frelse, Han sendte,
Nær, ja hver Time ivente!

2
Ordet, som er Hans Æres Tolk,
Fare som Lyn fra Folk til Folk!
Lad det basunes blandt Hedninger ud:
Underlig stor er den Gudernes Gud!
Blæse med Afgude-Vrimlen!
Herren, vor Gud, gjorde Himlen!

3
Forløber Hans er Deilighed,
Seier og Ære gaar i Hans Fjed!
Hedninge-Stammer! med Gaver i Favn,
Kommer og priser Hans hellige Navn!

4
Vider, Han er en Herre stor!
Verden Han skabde ved sit Ord!
Afgrunden bæver, naar Han bliver vred,
Kaster for Herren i Støvet jer ned!
Knæler, før Regnskabet kommer!
Han er al Jorderigs Dommer!

5
Synger omkap, I Engle-Chor!
Jubler med Fryd, I Folk paa Jord!
Bølgerne rulle, som Klokkerne gaar!
Blomsterne dufte, som Røg-Offre smaa!
Løv-Træer alle med Kroner!
Bruser med Vind-Harpetoner![78]

[78] *Sang-Værk til den Danske Kirke* (1836-37) bd. 1, nr. 63, s. 154 f.

Iler, Hans Tempel at giæste!
Offrer Ham Alle det Bedste!

Grundtvig havde som nævnt allerede før udgivelsen af Sang-Værket i *Nordisk Kirketidende* offentliggjort et udvalg af de psalter-gendigtninger, han havde foretaget til Sang-Værket, men allerede længe før arbejdet med Sang-værket havde han gendigtet Davids-salmer, den kendteste er *Som tørstige Hjort monne skrige* fra 1811[79]. I Sang-Værket findes en række af hans kendte psalter-gendigtninger som *Hvor er dog din Naade*[80], *O havde jeg Vinger, og var jeg en Fugl*[81], *Hyggelig, rolig* [82], *Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge*[83], *Lovsynger Herren, min Mund og mit Indre*[84], *Himlene, Herre, fortælle din ære*[85] og *Stat op i Gry, min Gud! stat op!*[86]

De fleste af Grundtvigs psalter-gendigtninger er kollektivt tænkt som kirke- og gudstjenestesalmer. Enkelte er dog personlige. *Som tørstige Hjort monne skrige* fra 1811 er allerede nævnt. Efter flere gendigtninger af denne salme, heriblandt også bearbejdelse af andres gendigtninger bla. Kingos Salmebogs *Som en Hjort med Tørst befangen* efter Andr. Lobwassers gendigtning på tysk. I slutningen af 1840rne foretog Grundtvig en ny, meget personlig gendigtning af denne Davids-salme:

1
Min Sjæl! hvorfor er du saa bange?
Min Sjæl, hvi forvirres du saa?
Din Gud, som gav Psalmer og Sange,
Ham haabe og stole du paa
Han klarer vel Ansigtets Sky,
Saa Læberne sjunge paany!

2
Min Gud! hvor min Sjæl var forfærdet,
Jeg kommer end bange ihu,
Af Floder og Bjerge omgiærdet,
Jeg stod som forstenet i Gru,
Omkring mig, ved Nat og ved Dag,
Det sused, det brused med Brag!

3
Det var, som om dybe Afgrunde
Med Helvedes Latter i Løn,

6
O, hør mine Been, hvor de knage,
See, hvor det i Hjertet mig skiær,
At saa baade Nætter og Dage
Med Haan raabes fjern og nær:
Hvor kryber du hen ved din Stav?
Hvor er nu din Gud blevet af?

7
Min Gud! lad dog atter Dig kiende,
Som Kiærligheds Dugg over Muld!
Dit Lys og din Sandhed Du sende!
De var jo mit Sølv og mit Guld,
De ledte saa tit mig jo op
Til Borgen paa Bjergenes Top!

8
Min Ungdom i Dig fandt sin glæde,
Vær Du nu min Alderdoms Trøst,

---

[79] Ps 42, *Sang-Værk til den Danske Kirke* bd. 3, nr. 35.
[80] Ps. 74, op.cit. bd. 1 nr. 10, s. 52 ff
[81] Ps. 55, op.cit. bd. 1 nr. 11, s. 56 ff
[82] Ps. 84, op.cit. bd. 1 nr. 61, s. 150 ff
[83] Ps. 92, op.cit. bd. 1 nr. 62, s. 152 ff.
[84] Ps 103, op.cit. bd. 1 nr. 64, s. 155 f
[85] Ps. 120, op.cit. bd. 1 nr. 120, s. 282 f
[86] Ps. 68, op.cit bd. 1 nr. 209, s. 430 ff

Udraabde med brølende Munde:
Dig hjelper ei Anger og Bøn!
Det var, som i brusende Hav
Sig aabned min bundløse Grav!

4
Mens Dagen endnu er at skimte,
Send, Gud! til din Miskundhed Bud,
At den giennem Natten skal glimte
Til mig, saa jeg holder det ud,
Saa Bøn med Fortrøstning udi
Til Gud finder Vei eller Sti!

5
O, lad mig dog tænke og sige:
Min Gud og min Hjelper i Nød!
Hvi glemmer Du mig i dit Rige,
I Nøden, langt værre end Død?
See dog, hvor nedbøiet jeg gaaer
Hvor opblæst min Avindsmand staaer!

Saa jeg for dit Alter kan træde
Med Velklang i sjungende Bryst,
Som Fuglene i Paradis,
Udkvæde med Gammen din Pris!

9
Min Sjæl! hvorfor er du saa bange?
Min Sjæl! hvi forvirres du saa?
Den *Aand,* som var i dine Sange,
Den *Hellig-Aand* stole du paa!
Hvert sønderknust Hjerte i Favn
Han tager i *Frelserens* Navn![87]

Denne gendigtning skal ses i forbindelse med Grundtvigs eksistenskrise i slutningen af 1840erne. Hans sidste gruppe af psalter-gendigtninger er skrevet under indtryk af de nationale begivenheder 1864, hvor han i forbindelse med sin gendigtning af Davids-salmerne 37, 65, 67, 80 og 107 bearbejder sine tanker og følelser i forbindelse med den nationale eksistenskrise, idet hans tro på Guds vilje med Danmark og den danske kirke sejrer over hans tvivl. Den kendteste af dem er gendigtningen af Salme 65, *Høihedens Gud, som kom herned*[88]

Grundtvig sagde om sig selv, at han hørte til de gammeldags kristne. Hans salmedigtning, herunder hans psalter-gendigtninger, viser noget andet. Grundtvig var gammeldags i forhold til sin samtid, ikke mindst i sine yngre år, forsåvidt som han forsvarede den gamle lutherske kristendomsforståelse overfor tidens dominerende rationalisme. I virkeligheden var Grundtvig så påvirket af romantikken, at det er et spørgsmål, om det ikke var rationalismen, der var gammeldags i forhold til ham. Ligesom B.S. Ingemann kombinerede Grundtvig romantik og positiv kristendom. Herved adskilte han sig, ligesom Ingemann, fra måske hovedparten af sine samtidige, i hvert fald indtil engang i 1830rne, da vækkelsen både den folkelige på landet og den borgerlige i byerne, begyndte at slå igennem, men det forhindrer ikke, at romantikken er hans væsentlige kulturelt-filosofiske forudsætning. Som Ingemann tænkte Grundtvig som nævnt ovenfor i organiske sammenhænge, ikke kosmiske som Ingemann, men historiske. Hvor Ingemanns grundbegreb var forstillingen om en kreativ kosmisk kontinuitet, var Grundtvigs grundforestilling histo-

[87] Salme 42-43. Anf. skr. bd. 4, nr. 206, s. 269 - 270
[88] Op.cit. bd. 5 nr. 261.

risk-poetisk, dvs. forestillingen om en kreativ kronologisk kontinuitet. Det var denne forestilling om en historisk livssammenhæng, han genfandt i den gammeltestamentlige forestilling om en guddommelig historisk-profetisk sammenhæng, som profeterne så at sige legemliggjorde. Det var ud fra en forestilling om Davids-salmerne som profetiske, dvs. udtryk for den guddommelige, historisk-kreative kontinuitet, eller proces, Grundtvig gendigtede dem. Dels for at klare forudsætningerne for Kristi fødsel og forståelsen af ham som Guds Søn, dels for at kunne forholde sig til det historiske forløb siden.

Grundtvigs gendigtning af de gammeltestamentlige salmer er, hvadenten det fremgår eksplicit eller implicit, såvel kristologisk som eskatologisk. Som profetiske er de gammeltestamentlige salmer for Grundtvig udtryk for Guds ord, dvs. han forstår den ud fra sin opfattelse af ordet, Guds ord som menneskers ord, som udtryk for det gensidigt formidlede livsfællesskab, det livsfællesskab Gud tager mennesker med i gennem sit ord, og som mennesker tilegner sig, idet de hører Guds ord og gør det til deres livsudtryk i salmesangens kollektive genlydsord til Gud. Det er Grundtvigs opfattelse, at den grundlæggende fortælling om Guds og menneskers forhold til hinanden, som de gammeltestamentlige salmer giver udtryk for, og som han videregiver i sine gendigtninger, er en reel, livsnær beskrivelse af virkeligheden, den virkelighed, der er et såvel åndeligt som legemligt udtryk for Guds skabelse af verden og med den mennesket. De gammeltestamentlige salmers og med dem de bibelske beretningers fremstilling af den menneskelige og den guddommelige virkelighed har nok en metaforisk sammenhæng, en metaforisk kontinuitet med den såvel individuelt som kollektivt forståede eftertid, men der er altid tale om en reelt, dvs. legemligt forstået sammenhæng. Den metaforiske sammenhæng er for Grundtvig altid den enkeltes eller kollektivets forhold til sig selv og sine egne forudsætninger. De gammeltestamentlige salmer er som metaforiske udtryk for de kristnes og kristendommens forhold til sig selv nødvendige for enhver kristen selvforståelse, kollektiv (kirkelig) som individuel (personlig). Derfor fulgte arbejdet med at forstå og formidle dem Grundtvig hele hans liv.

Fra K.L. Aastrup til i dag

Efter Grundtvig har de gammeltestamentlige salmer kun undtagelsesvis været genstand for gendigtning. Helge Noe-Nygaard[89] og Johannes Johansen[90] har hver gendigtet et par Davids-salmer,

[89] Helge Noe-Nygaard, født 1914
[90] Johannes Johansen, født 1925

kun K.L. Aastrup[91] har gendigtet et større antal, godt 30, der alle stammer fra begyndelsen af 1970erne. Disse gendigtninger er skrevet på et tidspunkt, da Det gamle Testamente havde fået aktualitet for gudstjenestesynet i Den danske Folkekirke. Den liturgikommission, der var nedsat 1970 havde netop fået som opgave at integrere Det gamle Testamente i Den danske Folkekirkes gudstjeneste på samme måde, som det var sket i en række andre kirker. K.L. Aastrups gendigtninger giver et godt indtryk af det syn på Det gamle Testamente, der lå bag ønsket om at få det integreret i den evangelisk-lutherske gudstjeneste. K.L. Aastrup ønsker med sine gendigtninger at vise, hvordan de gammeltestamentlige salmer med deres gudstro og menneskesyn lægger op til Det nye Testamentes Guds- og menneskeforståelse. Sådan som Aastrup gendigter de gammeltestamentlige salmer, er det tydeligt, at de for ham afstikker de religiøse og menneskelige rammer, som Det nye Testamentes forkyndelse fylder ud. Det er gennemgående i Aastrups gendigtninger, at han undgår at tage stilling til Davids-salmernes verdens- og samfundssyn. Mens Grundtvig stadig grundlæggende havde det samme verdens- og samfundssyn som det, de gammeltestamentlige salmer forudsætter, hans verdenssyn var førkopernikansk og han skrev de fleste af sine psalter-gendigtninger mens Danmark var regeret af en enevældig konge, var Aastrups og hans samtidiges verdens- som samfundssyn grundlæggende anderledes, uden at det kan ses på hans gendigtninger. Samtidig har Aastrup ligesom sin samtid forladt den opfattelse, at Davids-salmerne er profetiske og som sådanne udtalt eller uudtalt kristologiske, til fordel for den opfattelse, at de danner den historiske og religiøse baggrund for Det nye Testamente og dets forkyndelse af Jesus Kristus og dermed for forståelsen af begge dele. Samtidig bliver Davids-salmerne et langt stykke opfattet som et genuint udtryk for en almenmenneskelig livsforståelse med klassiske udtryk for såvel sorg som glæde. Et godt eksempel på en gammeltestamentlig salme gendigtet af K.L. Aastrup, er hans gendigtning af Salme 24[92], hvor det konstateres, at det, intet menneske kunne, det kan Kristus, samtidig med at billedet af den krigeriske Ærens Konge erstattes af sit modbillede, den sagtmodige Kristus, der ydmygt banker på Templets dør. I modsætning til tidligere, da de gammeltestamentlige billeder og forestillinger blev brugt analogt, bruger Aastrup dem ligesom sin samtid kontrasterende i et forsøg på på denne måde at redde den gammeltestamentlige forestillingsverden for en moderne samtid:

1
Herre, dig hylder den hele Jord
med alle, der under din Himmel bor;
dens grund du har over dybet lagt,

3
Ene den mand da, hvis hånd er ren
og dog ikke kaster den første sten,
kan frem for dit ansigt frimodigt gå,

[91] Karl Laurids Aastrup, 1899 - 1980.
[92] Se K.L. Aastrup *SALMER* Udgivet af Valdemar Aastrup, 1991, s nr. 342 (s. 141)

den bæres til nu af din skabermagt.

2
Hvem kan da frem for dit ansigt gå,
og hvem kan med mod for dit alter stå? -
Kun den, hvis vandel er uden plet,
hvis higen alene er sandt og ret.

velsignelse kun af din hånd skal få.

4
Lukket så blev dit tempels dør
og åbner sig visselig ikke, før
han kommer og banker, din søn, vor bror
og har i sit følge de små, som tror.

Helge Noe-Nygaards og Johannes Johansens psalter-gendigtninger er grundlæggende præget af den samme problemstilling som K.L. Aastrups, selvom der er forskelle. Således er det tydeligt, at Helge Noe-Nygaard prøver at tilpasse sine gendigtninger til det ændrede verdenssyn, ligesom han giver dem en tydelig kristologisk dimension og dermed bevidst lægger dem i det spændingsfelt mellem en gammeltestamentlig kontekst og en moderne reception, som Aastrup søger at undgå. Til sammenligning skal anføres først K.L. Aastrups og derefter Helge Noe-Nygaards gendigtning af Salme 139[93]:

K.L. Aastrup 1971:

1
Du følger, Herre, al min færd,
du kender mine veje;
du er mig som min skygge nær,
hvor end jeg søger leje.
Du hører, før mit ord er sagt;
min tanke er dig åben lagt.
Hvor skulle jeg i Verden få
et sted at stå,
hvor ikke du mig kunne nå?

2
Om jeg i dybet søgte ly,
hvor mørket mig omringer,
og steg i sol jeg over sky
på morgenrødens vinger,
ja, om jeg over have for
og sletted bag mig alle spor,
dog kendte jeg din almagts Ånd,
din højre hånd
mig holde fast i dine bånd.

3
Før jeg blev født, du alt mig så
i moderlivet inde;
min lykke nu idag dig lå
fra evighed på sinde.
Det sætter jeg min tro da til,
at aldrig du mig slippe vil.
Til hvem skal jeg vel ellers gå
og håbe på
et livets ord til trøst at få.

Helge Noe-Nygaard 1962 og 1974:

1
Herre, du kender min færden,

7
Sprænges jeg end til atomer,

[93] Se op.cit nr. 365 (s. 147) og Helge Noe-Nygaard *Bibelske Sange* 1994, s. 22

fatter i frastand min tanke.
Enten jeg går eller ligger,
hører mit hjerte du banke.

2
Før det blev født på min tunge,
Herre, mit ord du jo kender.
Bagfra og forfra omslutter
du mig med usete hænder.

3
Lamslået standser min grublen,
prøver omsonst at forstå dig.
Hvor skal jeg fly for dit åsyn?
Allesteds kan du jo nå mig.

4
Farer jeg op til din himmel,
så er du der i dit rige,
når jeg til dødsrigets porte,
møder jeg der dig tillige.

5
Flyr jeg på daggryets vinger
hist ud, hvor kloderne vender,
da vil selv der du mig finde,
gribe med levende hænder.

6
Siger til mørket jeg: Skjul mig,
hyl mig i gravnattens lagen!
Åbner dit øje dog mørket,
natten bli'r klar da som dagen.

driver som støvsky i rummet,
skulle vel derfor jeg være
ud af din nidkærhed kommet?

8
Fristes jeg stundom til oprør,
prøver ved flugt jeg at slippe,
find mig, tag hånd om min færden,
hold mig, lad grebet ej glippe.

9
Du, som blev mand her på jorden,
du, som har bundet Den Stærke,
vristet os ud af hans favntag,
lad dine hænder os mærke.

10
Sårede hænder, som kærligt
greb os om hænder og hjerter.
Trygt går hos dig vi til hvile,
vågner - og ved, at du er der.

11
Er der med sandhed, som svider,
er der med liv og med varme,
er der med hænder, som rækker
mod de fortabte og arme.

En kristen reception, og liturgisk brug, af de gammeltestamentlige salmer må tage sit udgangspunkt i Det nye Testamente, i evangeliet om Jesus Kristus, i den kristne tro. Det er de mange psalter-gendigtere fra 1520'rne til i dag enige om. Når man læser de mange og meget forskellige gendigtninger fra de fem århundreder igennem, er det tydeligt, at de vidner om et stærkt engagement i forbindelse med de gammeltestamentlige tekster. Men det er ligeså tydeligt, at de måske siger mest om deres ophavsmænds forhold til Det nye Testamente og den kristne tro og dermed til den kristne gudstjeneste, som de er gendigtet til at være en konstituerende del af. Ligesom Luther kaldte Salmernes Bog en lille Bibel, kan man derfor kalde psaltergendigtningerens historie en lille kirkehistorie.

Da prinsen forlod Tornerose og drog i krig: Hvordan "Altid frejdig" blev en begravelsessalme

af Merete Onsberg

Denne artikel handler om en skønlitterær tekst, et digt, der løsrives fra sin oprindelige kontekst og gennem brug i nye situationer ender som en elsket begravelsessalme. Digtet som vil være de fleste bekendt, er skrevet af Christian Richardt:

1. strofe

1. Altid freidig, naar du gaar
2. Veie, Gud tør kjende,
3. Selv om du til Maalet naaer
4. Først ved Verdens Ende.

2. strofe

1. Aldrig ræd for Mørkets Magt!
2. Stjernerne vil lyse;
3. Med et Fadervor i Pagt
4. Skal du aldrig gyse.

3. strofe

1. Kæmp for Alt hvad du har kjært,
2. Dø, om saa det gjælder,
3. Da er Livet ei saa svært,
4. Døden ikke heller.

Anders Malling har i *Dansk Salme Historie* kort redegjort for salmens oprindelse og historie. I det følgende går jeg nærmere ind i hans kilder, kombinerer dem med andre og anlægger en retorisk forståelsesramme. En undersøgelse af digtets livsforløb viser nemlig at dets værdi i dag er betinget af at det blev taget ud af sin oprindelige

kontekst og brugt i andre sammenhænge. Man kan sige at digtets retoriske værdi blev opskrevet, samtidig med at dets litterære blev nedskrevet. Hermed sigter jeg til at man ikke begriber digtets popularitet som salme ved alene at anlægge en litterær målestok. Ved at følge digtets historie gennem mere end hundrede år bliver det derimod klart at digtet kan opfattes som en retorisk diskurs der i nye kontekster får nye anvendelsesmuligheder og betydninger. At dette kan lade sig gøre, skyldes både digtets formmæssige og semantiske struktur. Det er i et forsøg på at forklare disse forholds betydning for digtets overlevelseskraft jeg vil anskue digtet ud fra en retorisk vinkel.

En retorisk analyseramme

Efter romantikken må det være rigtigt at skelne mellem skønlitterære og retoriske tekster. En tekst er 'født' retorisk når den ikke kan forstås uden afsender og modtager i en bestemt situation. Retoriske tekster er intentionelle og situationelle: De er båret af afsenders intention og forholder sig til virkeligheden på et givet tidspunkt. Afsender, modtager(e) og deres fælles situation må altså findes i teksten.

Retoriske tekster er typisk ikke-fiktive, og de er oftest flygtige, mens de skønlitterære kan have en levetid der varer langt ud over deres skabelsestidspunkt. I tilfældet med "Altid frejdig" skyldes digtets livsduelighed dog på ingen måde at værket som det oprindeligt findes i, stadig læses som en elsket klassiker, men at det har kunnet bruges som passende respons på forskellige retoriske situationer.

Den retoriske situation er som begreb første gang indgående behandlet af Lloyd F. Bitzer.[1] Den er kendetegnet ved at der i den opstår en *exigence,* et påtrængende problem, som kan løses gennem en retorisk diskurs. Afsender inviteres så at sige af situationen til at foreslå en løsning på dens problem. Diskursen forholder

[1] Lloyd F. Bitzers artikel "The Rhetorical Situation" er fra 1968. Den har haft stor betydning for den retoriske analyse både fordi den foreslår nogle brugbare elementer, og fordi den har skabt debat om selve det filosofiske grundlag for retorik. En koncis redegørelse for nyretorikkens område og Bitzers placering heri findes i Charlotte Jørgensen: "Retorikkens spændetrøje", *Kritik,* vol. 125-126, 1997, pp. 100-106.

sig til situationen som svar til spørgsmål og retter sig mod et publikum som skal være i stand til at lade sig påvirke af diskursen og til at gøre noget ved problemet. Både afsender og modtager er underlagt nogle *constraints,* dvs. begrænsninger og muligheder i situationen. Diskursen skal være tilpasset situationen og dens elementer, være *fitting response,* et passende svar. Afsender skal også være påpasselig med at vælge det rette tidspunkt for sin respons, for situationer har deres eget livsforløb; de fødes, modnes og dør ud. Dette svarer til den klassiske græske retoriks lære om kairós, nemlig at der er en passende tid og et passende sted for den rette diskurs.

Bitzers retoriksyn er pragmatisk og funktionelt: "[A] work of rhetoric is pragmatic; it comes into existence for the sake of something beyond itself; it functions ultimately to produce action or change in the world; it performs some task." (pp. 3-4) Litterære tekster har ikke Bitzers interesse fordi de yderst sjældent vil være retoriske, men de kan selvfølgelig have retoriske tekstpassager inden for deres fiktive ramme. I forbifarten udtrykker Bitzer dog forståelse for at en tekstekstern situation kan give (dele af) en skønlitterær tekst retorisk funktion: "We should note, however, that the fictive rhetorical discourse within a play or novel may become genuinely rhetorical outside fictive context - if there is a real situation for which the discourse is a rhetorical response." (p. 11) Bitzer tænker vist her på den traditionelle retoriske tekstgenre enetalen, men et digt kan, som jeg vil vise, selvfølgelig også forlade sin oprindelige fiktive kontekst og blive brugt som et passende svar på en retorisk situation.

I min analyse vil jeg bruge Bitzer tekstinternt og analysere "Altid frejdig" som *fitting response* i to forskellige udgaver. Den første er en digtcyklus, den anden en musikdramatisk bearbejdelse heraf. Jeg ser altså på digtets funktion i to fiktive kontekster. Dette er ikke ganske i Bitzers ånd, men kan give et fingerpeg om hvilke indholds- og formmæssige muligheder digtet besidder for at kunne bruges uden for sine fiktive kontekster. Desuden vil jeg argumentere for det synspunkt at digtet inden for sin oprindelige kontekst kan anskues som en pragmatisk tekst, en brugstekst.

I en retorisk ramme må analysen både se på *hvad* teksten betyder, og *hvordan* den gør det. Jeg vil derfor give en metrisk karakteristik af digtet. Formen er af betydning for teksten både som digt og som sang. Digtets voksende popularitet var i høj grad afhængig af at det kunne synges. Derfor vil jeg behandle melodivalget og diskutere dets effekt. Idet digtet bliver en sang, løsrives det fra sin oprindelige kontekst, og interaktionen mellem tekst og bruger bliver mere på brugerens præmisser end på det oprindelige digts. På denne måde vinder digtets teksteksterne forhold terræn; det bliver en 'brugstekst' og dermed *fitting response* på teksteksterne situationer.

Digtet og dets første kontekstuelle situation

Oprindeligt stammer digtet fra "Tornerose", en digtcyklus i digtsamlingen *Texter og Toner* som Christian Richardt (1831-1892) udgav i 1868. Richardt kalder selv "Tornerose" et eventyr. Det er selvfølgelig eventyret om den sovende skønhed der vækkes af sin prins. Formen er dog ikke episk, men dramatisk, og eventyret er udvidet med én særlig sidehandling som på flere måder udnytter ordene *torne* og *rose* i religiøs retning.

Eventyret består af knapt 900 verslinier og optager ca. 1/3 af bogens samlede sideantal. Verslinierne er formet både strofisk og ustrofisk, og de fungerer som direkte tale, altså replikker, med angivelse af hvem der taler. Egentlige regibemærkninger forekommer, men indskrænker sig til minimale oplysninger om sted, personer og handling. Hertil kommer en del indirekte regi, *talt regi,* hvoraf man kan følge hvordan landskabet ser ud, eller hvad den talende foretager sig. F.eks. siger prinsen et sted: "Paa Vindebroen er jeg, - fra dens Planker/Det giver Gjenlyd alt for hvert et Skridt/". (p. 80)

Med hensyn til tid og sted er der en pudsig blanding af eventyrets 'i gamle dage' og Richardts egen tid, af sydeuropæisk og dansk, og af katolicisme og protestantisme. Eventyret foregår i en ikke nærmere bestemt fortid, hvilket støttes af arkaiserende ord og udtryk. Men mundrette formuleringer fra 1860'erne titter hist og

her frem. Stedet er Frankrig, som kaldes "Velskland". Der er bjerge og dale med oliven- og mandeltræer, men typisk for Richardt er det danske landskab aldrig langt væk. Ganske vist tales der om et kloster og en afdød helgen, men religionen virker nu meget dansk og protestantisk.

Digtcyklen adskiller sig markant fra bogens øvrige digte som hovedsageligt er enkeltstående digte. Den falder i to dele, hvor den første lægger op til den anden, idet den redegør for de besværligheder der venter prinsen i anden del som er prinsens kamp og sejr. Hver del falder desuden i tre scener. Metrisk set består "Tornerose" af såvel kendte som nye vers- og strofeformer. Dialogen er for det meste i blankvers, monologerne er strofer af forskellig art. Disse strofer kan have episke islæt, men udgør oftest de følelsesmæssige højdepunkter. Der er dog ikke overalt en formmæssig klar skelnen mellem dialog og monolog. F.eks. kan dialog i blankvers slå over i følelsesmættede trisyllabiske vers. Nedenfor ser vi et eksempel på at den gamle eneboers blankvers - som dog er parrimede - slår over i en fletrimet trokæisk strofe, og at hans samtalepartner, prinsen, svarer i samme strofeform:

(...)
Før da du stormed fremad døv og blind
Og ene trodsed paa din egen Styrke,
Paa Skjold og Sværd, da var det gavnløst Ørke
At tale til dig om min Strengeleg.
Alt Mangen greb den [dvs. harpen] - slap den taus og bleg;
Alt Mangen rørte den med voldsom Haand,
Men Ingen, Ingen maned Harpens Aand.

Ene Tro formaar at vække
Dette skjulte Tonevæld;
Skal det synge, skal det svulme,
Maa det svulme fra din Sjæl!
Intet Mishaab tør du nære,

Ingen Tvivl dig tør omsnoe,
Ydmyg maa din Vilje være,
Reen din Elskov [,] fast din Tro!

Prinsen svarer idet han "griber i Harpen":

Trøstigt, af mit Hjertes Længsel
Stemmer jeg dig op til Sang!
Du skal aabne hendes Fængsel
Med din underfulde Klang -
Hører I, den klang, den klinger,
Strengen mægter jeg at slaa!
Nu fik Haabet Svanevinger,
Torneveien tør jeg gaa! (pp. 74-75)

Richardt var af erhverv både præst og forfatter. Han skrev kun lidt prosa og egentlig scenedramatik; det er lyrikken der udgør den største del af hans produktion. Det er kendetegnende for hans digtning at hans kristne tro skinner igennem. I "Tornerose" forener han i særlig grad det lyriske med det religiøse. Jeg vil karakterisere "Tornerose" som en lyrisk-religiøs digtcyklus i dramatisk form. Det religiøse kommer til udtryk i den sidehandling Richardt udvider eventyret med, og den har at gøre med harpen som omtales i citatet ovenfor.

Harpen stammer fra en hellig mand som Torneroses far, kongen, i raseri slog ihjel. Kongen havde lovet afguderne sin datter ifald mordet ville lykkes ham. Derfor er borgen bag den uigennemtrængelige tjørnehæk besat af onde ånder der bevogter den sovende Tornerose. Kongen angrer og vælger at leve som gammel, from eneboer. Prinsen er den unge mand der kan vække datteren, men han må strække våben og alene stole på harpens kraft, dvs. sætte sin lid til Gud. Det er den udfordrende *constraint* situationen pålægger ham. Harpen symboliserer den guddommelige troens

kraft som hjælper mennesket på livets besværlige, tornefulde vej. "Grib i Troens stærke Strenge,/De skal Tornemuren sprænge!" (p. 104) - sådan slutter et kor af fromme eneboere eventyret.

Når Richardt kalder sin digtsamling *Texter og Toner,* må *toner* opfattes både som den guddommelige tone, *troen,* og som den menneskelige, *sangen,* men den sidste er intet værd uden den første. Det er i de fromme sange mennesket - trods verdens modgang - udtrykker sin tro på Guds kraft og derved får del i den. I "Tornerose" må mange strofer opfattes som sange selv om det ikke altid direkte siges. F.eks. må eneboernes fromme slutstrofe vel forstås som en sang - med mindre det da skulle være en særlig poetisk pointe at have talekor. "Altid frejdig" er dog udtrykkeligt en sang: "Nu vil jeg stemme op den lille Vise,/Min Fader lærte mig, da jeg blev Væbner." (p. 81)

Den lille væbnervise forekommer to gange. Første gang synger prinsen alle tre strofer på vej over vindebroen til borgen. Sangen får borgens porte til at springe op - til åndernes store forfærdelse. De huserer jo inde i borgen, og de hører visens to første strofer igen inden prinsen lige før tredje strofe træder ind i hallen. Imellem de tre strofer kommenterer de faren og prøver deres gamle trolddomskunster. Det lykkes dem at dysse prinsen i søvn, men da de vil tage harpen fra ham, kommer de til at røre den. Harpen giver lyd fra sig, og så er det ude med dem!

I sin oprindelige kontekst skal "Altid frejdig" altså give indtryk af at være en vise af ukendt, måske folkelig oprindelse som prinsen har lært af sin far da han blev væbner, dvs. voksen. I den fiktive situation bruger han denne væbnervise, to gange endda, til at samle mod til *ikke* at gribe til våben i kampen mod de onde kræfter, men alene stole på Guds kraft. Dette er vigtigt at huske, især i forbindelse med tredje strofes opfordring til kamp. Semantisk set er digtets to første strofer åbne for en religiøs tolkning. Men at tredje strofe også har et religiøst budskab, forstås kun ud fra dens kontekstuelle funktion.

Man kan dog ikke sige at "Altid frejdig" i sig selv er *fitting response.* Den trøster godt nok i en farefuld situation, men det er harpen, altså Guds kraft, der afgør

kampen. Som prinsen selv sagde om harpen: "Du skal aabne hendes Fængsel/Med din underfulde Klang/". Teksten er et menneskes bud på *fitting response,* men det er tydeligt at den ikke løser *exigence,* som er at overvinde de onde ånder og befri Tornerose. "Altid frejdig" er en måde at klare en *constraint* på, nemlig kravet om at undlade at bruge våben.

Harpen har først og fremmest en religiøs symbolfunktion. Samtidig understreger den at "Altid frejdig" er en sang, for man skal selvfølgelig forestille sig at prinsen har akkompagneret væbnervisen på harpen.

En ny kontekst med musik

I digtcyklen må læseren altså medforstå sangenes musik. I en lille meddelelse, optrykt inden "Tornerose", lover Richardt dog en ny udgave *med* musik:

> Et for Musik særlig lempet Sammendrag af "Tornerose" tænker jeg at udarbeide for Componisten P. Heise, hvem jeg overhovedet skylder den første Tilskyndelse til denne Digtning.
>
> Forf.

Peter Heise (1830-1879) og Richardt var gamle klassekammerater og blev livslange venner. De havde før arbejdet sammen - og skulle det også efter.[2] Deres samarbejde kronedes med operaen *Drot og Marsk,* som kort før Heises død havde premiere på Det kongelige Teater i København.

I slutningen af 1868 havde Richardt sammen med *Texter og Toner* sendt manuskriptet til den påtænkte musikudgave til Heises i Rom. I et brev dateret 26. december s.å. takker Heise for bogen og manuskriptet. Han har allerede i dette brev et enkelt ændringsforslag. Skønt deres samarbejde - ud fra de kilder jeg har fundet - ikke er til at rekonstruere trin for trin, er det nok forsvarligt at mene at Heise var

[2] I *Texter og Toner* findes der optrykt flere sangtekster, f.eks. "Volmerslaget" hvor en fodnote meddeler: "Text fra Sangfesten i Kjøbenhavn, Sommeren 68; Musiken af P. Heise." (p. 151)

betænkelig ved Richardts religiøse fortolkning af eventyret. Senere breve[3] støtter den opfattelse at Heise fandt Richardts tekst noget for 'from', og af den endelige version fremgår det at Richardt har foretaget en betydelig omarbejdning.

Trods værkets oprindelige dramatiske form var der behov for en dramatisk stramning og omrokering. Den nye "Tornerose" er en musikdramatisk kantate med undertitlen: *Dramatisk Digt for Solostemmer, Chor og Orkester.* Værket havde premiere i Musikforeningen i København den 24. marts 1873.[4] Året efter blev det udgivet som "fuldstændigt Klaver-Udtog af Komponisten", og her findes hele den nye tekst optrykt. I omfang er teksten til musikudgaven ca. 1/5 af den oprindelige digtcyklus. Men Richardt har ikke kun forkortet den oprindelige tekst; han har digtet mange nye strofer til og foretaget en del ændringer.[5]

Drejningen væk fra det religiøst-lyriske til det mere rent lyriske ses tydeligt i ændringerne. Tro, håb og kærlighed er nu i højere grad en menneskelig treenighed. I eneboerens trokæiske strofe er den første verslinie blevet ændret fra "Ene Tro formaar at vække" til "Ene Elskovs Magt kan vække". Og da de onder ånder har dysset prinsen i søvn, er det nu Torneroses stemme der vækker ham. Harpen fungerer nærmest som eventyrets musikalske tryllestav.

I "Altid frejdig" ses en markant ændring fra det religiøse til det verdslige, nemlig i anden strofes vers tre og fire:

<u>2. strofe</u>

1. Aldrig ræd for Mørkets Magt!
2. Stjernerne vil lyse;

---

[3] Cf. Gustav Hetschs udgave af brevene samt hans biografi om Heise.

[4] Som Dan Fog i *Heise-katalog* angiver, er Heise begyndt på værket i 1869. Tilblivelsesprocessen strakte sig over flere år. Det sidste brev fra Heise til Richardt om "Tornerose" jeg har kunnet finde, er dateret 15.8.1871.
Hele værket kan høres på en CD udgivet i 1999, se litteraturlisten.

[5] Heise har skrevet musik til endnu en prinsesse-sang som ikke fandt plads i det musikdramatiske værk, cf. Dan Fog, op.cit., p. 49. En anden komponist, H.S. Paulli (1810-91), har komponeret en melodi til eneboernes sang "Lad Lykkens Ganger springe/Og springe dig forbi,/" (pp. 102-103). Denne sang er heller ikke med i den musikdramatiske udgave.

3. Gode Alfer holde Vagt,

4. Aldrig skal du gyse.

Teksten til musikudgaven falder også i to dele, den ene uden for borgen, den anden inde i den. Da alt jo synges, og prinsen ikke eksplicit fortæller om han synger eller ej, kunne "Altid frejdig" i den musikdramatiske kontekst godt opfattes som de ord prinsen finder på at *sige* for at holde modet oppe og bekæmpe ånderne så han kan nå frem til Tornerose. Dog kan man af det umiddelbart foregående forstå at harpen er i hans hånd. Derfor er det vel mest nærliggende at forstå at musikken er til stede som akkompagnement til hans sang. Fornemmelsen af sang forstærkes også af at Heise har valgt at gentage den samme melodi for hver strofe. Når ånderne, musikalsk udformet som firstemmigt blandet kor, afbryder prinsen, skal dét måske forstås som en blanding af sang og tale, et rigtigt åndekor.

I bilag 1 er Heises musik til "Altid frejdig" optrykt. Som man kan se, er ånderne ikke sådan at få bugt med for prinsen; de afbryder flere gange hans sang. De kommer ind under første strofes sidste takt og har yderligere to takter. I anden strofe bryder de på samme måde ind allerede efter andet vers og igen efter fjerde vers. I tredje og sidste strofe synger prinsen og ånderne i munden på hinanden. Det fremgår af teksten til det følgende at han ikke kan høre dem, men mærke deres effekt kan han sandelig. Magtkampen ender foreløbig med at ånderne sejrer. Prinsen falder i søvn, og harpen glider ham af hænde.

I musikudgaven overrækkes harpen af den gamle eneboer, men han er ikke længere Torneroses far, og harpen har ingen forhistorie og dermed heller ingen tydelig religiøs symbolfunktion. Den må forstås som den menneskeskabte sejrende musik. Prinsen kalder den sit skjold. I den oprindelige tekst havde han et ganske andet skjold: "Ha det er stolt, engang at skulle sige:/Vær du mit Skjold, jeg har ei andet, Herre!/" (p. 78) Dér kunne "Altid frejdig" dog blot siges at være et middel til at rydde forhindringer af vejen mod det egentlige mål; digtet var ikke i sig selv *fitting response,* løsningen på situationens problem. I musikudgaven kan prinsens sang og

musik muligvis dysses i søvn, men sang og musik og kærlighed kan ikke. Åbenbart har hans sang nået Tornerose i hendes søvn, for det er hendes sang "i Drømme" (som det hedder i regibemærkningen) der vækker ham og besejrer ånderne. "Jeg vaagner atter. Tak, o Tornerose!/Jeg vilde vække dig; du vakte mig/" synger prinsen. Hovedparten af anden del handler om Torneroses opvågning og deres forening. "Altid frejdig" bidrager altså til at kærligheden mellem mand og kvinde besejrer de onde kræfter - en sejr der er et velkendt og flittigt anvendt musikdramatisk *fitting response.*

Form og funktion

Christian Richardt var et meget musikalsk menneske uden dog at have en egentlig musikuddannelse. I sine unge dage var han et aktivt medlem af såvel Studenterforeningen som Studentersangforeningen, hvis dirigent han en overgang var. Begge steder blev der sunget meget. Efter Treårskrigen 1848-51 mellem Danmark og de nordtyske hertugdømmer var der behov for nye tekster til foreningernes sangrepertoire fordi man ikke længere ville synge på tysk. Her var Richardt leveringsdygtig. Det siges om ham at han aldrig placerede et tryk i sangteksten på en ubetonet node i melodien.[6] Dette er naturligvis en vigtig evne at have som forfatter af sangbare tekster så ordene hele sangen igennem træder frem i deres normale prosodi. Dansk er nemlig et accentuerende sprog, dvs. at sprogets rytme i højeste grad er bundet til prosodiens tryk.[7]

Uoverensstemmelse mellem tryk i metrum og prosodi kan være særdeles uhensigtsmæssig i en fællessang der skal kunne gentage melodien strofe efter strofe. Forholdet er noget anderledes når det alene drejer sig om teksten; digte skal jo meget sjældent kunne læses i kor. Læses et digt indenad eller højt, kan den enkelte læser kompensere for manglende metrisk tryk med tonehøjde, også kaldt trykskifte eller

[6] J.Kj. Carlsen: *Chr. Richardt,* pp. 62-64.

[7] Det skal bemærkes at perception af tryk er kompliceret fordi den ikke kun er bundet til volumen, men også til andre fænomener der kan skabe prominens, så som højde og længde.

trykløs højtone. Mere komplicerede er de forholdsvis sjældne tilfælde hvor prosodien ikke har tryk, men metret har.[8] Endnu et forhold mht. tryk skal nævnes, nemlig at digte yderst sjældent er *monopodiske,* dvs. har lige meget tryk på de trykstærke stavelser; de er oftest *dipodiske.* Trykkene i metriske digte vil altså både forbinde sig til et genkendeligt mønster og samtidig udvise en vis variation i betoning.

Ser vi på den danske digtning i faste metriske former, er *alternation,* dvs. fast veksling mellem trykstærk og tryksvag stavelse, den mest almindelige form for vers. Traditionelt skelner man mellem *jambiske* (verset begynder med en optakt: en tryksvag stavelse) og *trokæiske* (verset begynder uden optakt) vers. I strofisk, alternerende digtning forekommer de jambiske vers totalt set i to tredjedele, trokæiske i en tredjedel. Disse tal siger dog ikke noget om den bestemte strofeform eller det enkelte forfatterskab.[9] Jeg kender ikke fordelingen i Christian Richardts samlede digtning, men vil blot nævne at formen i "Altid frejdig" findes i andre salmer og digte.[10] Verslinierne kan parvis bestemmes som *vagantvers* som består af et vers med svarvers, begge i trokæisk gangart; det første vers har syv stavelser, svarverset seks stavelser.[11]

Nu kan ordene forbinde sig på forskellig vis i et metrums rytmiske fordeling af tryk og ikke-tryk. Det er jo ikke sikkert at et vers i trokæisk gangart hovedsageligt er udfyldt af trokæiske *ord,* dvs. tostavelsesord med tryk på første stavelse. Det er

---

[8] Problemer af denne art forekommer spredt i de fleste af de salmer vi synger uden besvær; ofte bliver man først klar over dem når man læser salmerne højt. Brugt bevidst kan uoverensstemmelserne udnyttes komisk, som f.eks. i vrøvlevers. Mere ufrivilligt kan de forekomme i private lejlighedssange hvor man kan blive udsat for at måtte synge en tekst hvis tryk og evt. også stavelsesantal ikke altid passer lige godt til den valgte melodi.

[9] Jørgen Fafner nævner f.eks. i *Digt & Form,* p. 144, at i firelinjede strofer hvor vers med otte og syv stavelser gentages to gange, er forekomsten af jambisk og trokæisk gangart stort set den samme.

[10] Cf. Arthur Arnholtz: *Dansk Verslære,* vol. II, p. 64 og p. 71, og Hallvard Lie: *Norsk Verslære,* p. 322.

[11] Jørgen Fafner, op.cit., p. 174. Vagantversene kendes også i vagant*strofen* på otte vers. Om vagantstrofen skriver Halvard Lie, op.cit., p. 330: "En av våre eldste strofeformer. Den opptrer allerede i middelalderens latindiktning, både i den religiøse og i den høyst verdslige vagant-poesien, og den har fremdeles bevart sin funksjonelle dobbeltsidighet: Vi støter på den i salmer og annen alvorspreget diktning, men først og fremst i poetiske uttrykk for feststemning og livsglede (selskapssanger, drikkeviser o.l.)."

imidlertid karakteristisk for "Altid frejdig" at det samlede indtryk er at en trokæisk binding gennemføres. Der er f.eks. kun to trestavelsesord, hvoraf det ene går direkte imod den trokæiske gangart, nemlig "Stjernerne". Her er i tredje stavelse et eksempel på den ret sjældne konflikt mellem ikke-tryk i prosodi og tryk i metrum. Vi kan ikke følge metret og sige STJERnerNE. Det andet trestavelsesord "Fadervor" kan fastholde den trokæiske rytme fordi den tredje stavelse har tryk. Vi siger FAderVOR. Der er i alt 18 tostavelsesord[12], og de er alle trokæiske. Der er dobbelt så mange enstavelsesord; de fordeler sig både med og mod rytmen. Men det samlede indtryk bliver dog at den trokæiske gangart gennemføres fordi de trokæiske tostavelsesord kan holde rytmen fast og regulere enstavelsesordenes variation. I sidste strofe er der en tydelig variation i første vers som udelukkende består af enstavelsesord. De kan ikke siges at forbinde sig i et tydeligt dalende trokæisk mønster idet deres binding snarere er stigende jambisk: KÆMP / for ALT / hvad DU / har KÆRT, men det alternerende dipodiske princip kan dog fastholdes. Dvs. at der lægges tryk på 1., 3., 5. og 7. stavelse, mindst på femte. Variationen med og mod en trokæisk rytmefornemmelse fortsætter i de næste to vers, men sidste vers, som slutter digtet, kan kun forstås rent trokæisk: DØden / IKke / HELler.

Man kan spekulere over om én vers- eller strofeform egner sig bedre til én slags digte end til en anden, om digtes metriske form i sig selv har en bestemt betydning. Fafner taler om at den metriske form kan siges at have *aposteriorisk ethos,* dvs. at den gennem brug opnår "en særlig stemningsværdi".[13] Der er dog noget særligt ved vers i trokæisk rytme fordi det danske sprogs prosodi opfattes som stigende jambisk. En gennemført trokæisk strofe er dalende og vil "straks opleves som en højere grad af stilisering og derfor som vers med et noget mere eksklusivt lyrisk præg ..."[14] Som vist er "Altid frejdig" ikke uden variationer, men jeg mener at rytmefornemmelsen alligevel samler sig om en dalende trokæisk gangart. Man kan

---

[12] "Selv om" i første strofe, vers 3 er regnet som et tostavelsesord.
[13] Jørgen Fafner, op.cit., p. 136.
[14] Jørgen Fafner, op.cit., p. 87.

altså sige at den metriske form i sig selv egner sig godt til både det religiøse og det lyriske som de to forskellige kontekster lægger op til. Variationerne fra den dalende trokæiske rytme gør digtet bevægeligt og giver det et strejf af noget folkeligt.

Digtet som sang

Selv om den trokæiske rytme altså ikke gennemført er dalende, er der dog ingen alvorlige brud på den alternerende rytme - med undtagelse af "Stjernerne", som nævnt. Ud over denne overensstemmelse mellem metrum og prosodi er også forholdet mellem versene af betydning for melodiens udformning fordi den musikalske tradition på vore breddegrader foretrækker symmetri. Her taler metrikken om *kataleks*.

Kataleks kan forklares som metriske pauser ved versets slutning hvor man opfatter at versets rytme videreføres stumt. De ulige vers i "Altid frejdig" består af 3 1/2 trokæ. For at gøre dette tal helt kan man efter disse vers indlægge en kataleks som svarer til en ubetonet stavelse, et ikke-tryk. Hvis man endvidere vil gøre formen symmetrisk, kan man efter de lige vers indlægge en kataleks som svarer til både et tryk og et ikke-tryk. Herved bliver alle vers lige lange. Formen kan noteres (O = tryk, o = ikke-tryk):

vers 1 og 3 O o O o O o O (o)

vers 2 og 4 O o O o O o (O o)

I forhold til samtidens musikalske praksis virker det naturligt at Heise til denne rytme vælger en firedelt takt som naturligvis ikke har optakt. Som man kan se af bilag 1, er strofen musikalsk omsættelig til otte takter som hver indeholder to trokæer. Taktens nedslag udhæver ganske vist første og tredje trokæ i hvert vers noget, men det er ikke uforeneligt med tekstens indhold og form. Kataleksen efter vers 1 og 3 er musikalsk udfyldt ved hjælp af tonelængde, efter vers 2 og 4 af en pause.

Vers forbinder sig naturligvis ikke kun rytmisk med hinanden, men også syntaktisk. Af hensyn til meningen kan der være behov for hurtigt at gå fra slutningen af det ene vers til begyndelsen af det næste, det såkaldte *enjambement.* I "Altid frejdig" er der kun ét påkrævet enjambement, nemlig mellem vers 1 og 2 i første strofe hvor objektet for første vers' ledsætning er det første ord i andet vers, "naar du gaar/ Veie". Et mindre tvingende enjambement findes i det oprindelige digt mellem versene 3 og 4 i første strofe ("Selv om du til Maalet naaer/Først ved Verdens Ende./") og i anden strofe ("Med et Fadervor i Pagt/Skal du aldrig gyse./"). Det sidste enjambement forsvinder i musikudgavens ændring: "Gode Alfer holde vagt,/Aldrig skal du gyse./"

Enjambementer mellem vers 1 og 2 og mellem vers 3 og 4 er lettere på grund af den mindre kataleks og passer til versets karakter. Stærke enjambementer mellem vers 2 og 3 ville gå mod vagantversets form hvor versene hører sammen to og to inden for strofen. Der er en vis forbindelse mellem strofernes to halvdele, især i første og sidste strofe, men denne sammenhæng har ikke behov for enjambement. Den forstærker sammen med fletrimene at stroferne er afrundede helheder. Der er altså heller ikke enjambementer mellem stroferne.

Digtets temmelig trofaste realiseringsmulighed i trokæisk rytme, dets få enjambementer og lette kataleksforhold gør det teknisk set ret ukompliceret at sætte musik til. Mange syntaktiske enjambementer er ikke lette at forene med stærkt katalekte vers, især ikke hvis stroferne synges som fællessang, og man fordrer at folk skal forstå hvad de synger. Det er min erfaring at kun de færreste der kender digtet fra fællessang, er klar over det syntaktiske enjambement mellem første strofes vers 1 og 2. I fællessang er det simpelt hen svært at frasere enjambementer hen over katalekser fordi vejrtrækningen oftest vil ligge efter hvert vers.

Som allerede nævnt er Heises melodi *ikke* gennemkomponeret. Ikke så meget som en enkelt variation er der. Sammenligner man med andre passager af det musikdramatiske værk, kan man se at Heise i disse giver samme strofeform større eller mindre variationer når den gentages. Dvs. at "Altid frejdig" i musikalsk

henseende godt kunne synges som fællessang på Heises melodi. Imidlertid blev det ikke hans melodi der blev brugt, men en af C.E.F. Weyse (1774-1842). Denne melodi er komponeret til "Dagen går med raske Fjed", en aftensang af B.S. Ingemann (1789-1862). Melodi og tekst er optrykt i bilag 2.[15]

Men hvorfor fandt man overhovedet på at synge "Altid frejdig" som fællessang, og hvorfor blev det på Weyses melodi?

Som jeg har vist, er digtet i høj grad sangbart. Dets metriske form og udfyldning samt dets semantiske uafhængighed af konteksten gør endvidere at man kan tro på at digtet er en selvstændig sang i den oprindelige "Tornerose". Her har sangen tilmed en vis fremskudt plads fordi den forekommer to gange. Man skal forestille sig at dens oprindelse er ubestemmelig; den er ikke frembragt af nogen bestemt, men 'tilhører' den der synger den. Derfor forekommer det nærliggende at nogen har fået lyst til at synge den. Man kan også tænke sig at Richardts ry som forfatter af sangbare tekster havde betydning for at man blev opmærksom på "Altid frejdig". Og da fællessang dyrkedes i flere sociale sammenhænge, er det forståeligt at både tekst og melodi skulle opfylde krav om at kunne synges af flere sammen.

Da Heises melodi ikke er gennemkomponeret, kunne den teoretisk set godt bruges som fællessang, men man vælger altså en anden melodi. En mulig forklaring er at Heises melodi er krævende og derfor mere velegnet til solosang. Der er f.eks. springet på en oktav oppe fra og ned i anden sidste takt. Der er også visse fraseringer som kunne være svære at følge i fællessang, f.eks. at første og ikke anden stavelse i tostavelsesord bredes ud: "go-o-de A-al-fer". Desuden vælger man ikke teksten fra den musikdramatiske "Tornerose", men går tilbage til den oprindelige. Dette kunne antyde at man ikke var bekendt med det musikdramatiske værk. Hvis kendskabet til Heises melodi ikke var udbredt, var Weyses og Ingemanns morgen- og aftensange til gengæld typiske fællessange. Og da "Altid frejdig" har samme metriske form som

[15] I bilag 3 ses endnu en melodi til digtet. Den er komponeret af H. Matthison-Hansen som jeg går ud fra er Hans Matthison-Hansen (1807-90), domorganist og komponist. Denne melodi er ganske vist enkel, men gennemkomponeret, og ville derfor ikke egne sig til fællessang.

"Dagen gaar med raske Fjed", er der ingen problemer i at synge Richardts tekst på Weyses melodi.

Endelig er det ikke muligt at bestemme nøjagtigt *hvornår* man begynder at bruge Weyses melodi. Man kan tænke sig at det skete inden Heises musik blev offentliggjort seks år senere end den oprindelige "Tornerose". Det siges at det var Zahles pigeskole i København som fik lov af Richardt til at synge hans digt på Weyses melodi.[16] Hvis det stemmer, kunne det skyldes at Heise endnu ikke havde sin komposition færdig. Richardt kunne derfor ikke vide om Heises melodi ville egne sig til fællessang. Hvis disse hypoteser holder stik, er man begyndt at synge "Altid frejdig" på Weyses melodi kort efter 1868 hvor *Digt og Toner* udkom, så selv om man fik kendskab til Heises melodi, har man valgt at fortsætte med Weyses melodi, måske fordi den var godt indarbejdet.

Weyses og Ingemanns samarbejde om aftensangene, som udkom i 1838, var en fortsættelse af deres udgivelse af morgensangene fra året inden. "[D]a Ingemann takkede for musikken, svarede Weyse galant, at 'slige smukke Digte componere sig selv.'"[17] Citatet bringes ofte for at karakterisere skabelsen af disse helstøbte sange hvor tekstens indhold og form går op i en højere enhed med melodien. Man kan derfor komme i tvivl om hvor godt en af disse melodier egentlig egner sig til en anden tekst, selvom der ganske vist, trods en aldersforskel på godt fyrre år, er en vis litterær affinitet mellem Ingemann og Richardt.[18]

Med valget af Weyses melodi sker der imidlertid en fremhævelse af en bestemt betydning fordi tonen i Ingemanns aftensang smitter af på "Altid frejdig". Afsmitningen er ikke vanskelig fordi "Altid frejdig" er så tilpas semantisk åben. Det er først og fremmest tempoet der er skyld i den nye betydningsglidning. Heises tempo- og udtryksangivelse siger "L'istesso tempo, con anima" (samme tempo, med følelse). Hermed henvises til den foregående tempoangivelse: "Allegro moderato e

[16] Anders Malling: *Dansk Salme Historie,* vol. I, p. 67.
[17] Ibid., p. 96.
[18] Cf. Paul W. Rubow: *Epigonerne.*

marcato". Dette beslutsomme tempo er godt valgt til konteksten i den musikdramatiske "Tornerose" hvor sangen er et trin på vejen mod den erotiske kærligheds sejr. Havde man valgt Heises melodi, ville man have fremhævet den oprindelige teksts transcenderende funktion til at kunne møde verdens kommende udfordringer fortrøstningsfuldt. Med Weyses melodi fremhæves tekstens reflekterende, religiøse fortolkningsmuligheder. Denne forskel er betydningsfuld og til at eftervise. Man kan blot omvendt forestille sig hvordan Ingemanns fromme aftensang ville lyde med tempobetegnelsen moderat og markeret allegro - eller måske ligefrem sunget på Heises melodi![19]

Fra sang til begravelsessalme

Som jeg allerede har været inde på, er "Altid frejdig" åben for flere fortolkninger. Ganske vist er der en gennemgående gudshengivelse og opfordring til at følge en indforstået kristen moral, men det er værd at bemærke at alt er udtrykt i meget abstrakte og almene vendinger. Der er ingen konkrete anvisninger på de etiske fordringer. Det er helt op til den enkelte 'bruger' selv at udfylde de tomme pladser og bestemme *hvad* det f.eks. er man har kært og vil dø for i sidste strofe. Med denne semantiske åbenhed er det altså muligt at lægge meget forskellige betydningsindhold ind i de tre strofer.

I den nuværende salmebog ses afsmitningen fra Ingemanns aftensang: Begge findes som *aftensalmer.*[20] Det må her især være anden strofe der træder frem, skønt "Mørkets Magt" og dermed "Stjernerne" vel skal forstås metaforisk. "Altid frejdig" blev første gang optaget i en salmebog i 1885. Jeg skal ikke opholde mig ved hvordan dette kom i stand, eller gøre mig overvejelser om hvad en salme er.[21] Nok er det at sige at digtet som salme styrkede den position som folkeligt fælleseje digtet som

---

[19] Jeg må dog bemærke at jeg har mødt nordmænd der som spejdere har *marcheret* til "Altid frejdig" på Weyses melodi.

[20] *Den danske Salmebog.* København, 1966. "Altid frejdig" er nummer 727, "Dagen går med raske fjed" er nummer 718.

verdslig fællessang havde opnået. Både i kirken og i skolen kan man forestille sig at digtets mulige opdragende funktion har været vægtig motivation for dem der havde ansvaret for valget af hvad der skulle synges. Læst med disse briller slår digtet en religiøs-pædagogisk tone an allerede i første strofe. Om de syngende alle har fattet den pointe mens de sang, er tvivlsomt. Retorisk set har fællessang en væsentlig funktion i - temmelig ureflekteret - at fejre fællesskabet og dets værdier. Men der kan opstå situationer hvor fællesskabets enkelte medlemmer får brug for at udtrykke noget som deres egne ord ikke formår. I sådanne tilfælde kan allerede eksisterende tekster låne én deres ord.

I det sidste år af den tyske besættelse af Danmark sad en del modstandsfolk i fængsel hvor de ventede på deres dødsdom og den efterfølgende henrettelse. De fleste af dem var purunge mænd der aldrig havde tænkt videre over liv og død og meningen med det hele. Her viste "Altid frejdig" at være *fitting response* på en ganske særlig *exigence:* Hvordan skulle de forstå meningen med deres alt for tidlige død?

"Altid frejdig" bragte som retorisk diskurs mening i de dødsdømtes sidste timer på to områder, idet den pegede fremad og bagud. I den fremadrettede bevægelse støttede den de unge mænds nyligt fundne religiøsitet. Den hjalp dem til at forstå og acceptere deres situation i en sådan grad at de kunne transcendere den, og mange af dem kunne tilmed trøste de efterladte. En ung mand på knap 28 år blev henrettet den 17. marts 1945. Lige inden skriver han i et brev til sin mor: "Du maa ikke have Lov til at blive ked af det, jeg har fundet min Barnetro igen, og jeg føler mig overbevist om, at vi mødes igen under bedre Forhold. Jeg har i den Tid, der er gaaet, hele Tiden haft det for Øje 'Kæmp for alt, hvad du har kært'."[22]

Henvisningen er til tredje strofe hvor "Altid frejdig" som passende svar peger bagud. I denne strofe fandt de unge frihedskæmpere begrundelsen for deres handling som sikkert har været blodig og voldsom. Kampen er blevet 'afmetaforiseret' og

---

[21] Om Richardt som salmedigter, cf. P. Lauritsen: *Danske Mænd* og F.L. Østrup: "Christian Richardt som Psalmedigter".
[22] *De sidste Timer,* p. 161.

ligger langt fra den oprindelige "Tornerose" hvor prinsen netop ikke måtte bruge våben og på sin vej gennem tjørnehækken udbryder: "Ulige Vaaben! Sang mod Spyd og Landse!" (p. 78) I tredje strofe læste de dødsdømte modstandskampen som en etisk fordring. Desuden siger strofen at kampen kan have netop den konsekvens som de snart skal underkastes.

At frihedskæmperne greb til "Altid frejdig" som *fitting response* i deres situation, skyldes selvfølgelig at de kunne bruge den til at udtrykke det de selv havde svært ved. Og at dette kunne lade sig gøre, skyldes at de kunne huske den udenad.[23] Nogle citerer alle tre strofer, andre kun tredje strofe, andre igen alluderer til tredje strofe.[24] Trods det forhold at forståelsen af indholdet er mindre prioriteret når man synger sammen, har disse unge mænd altså kunnet huske teksten. De har måske skullet lære den udenad i skolen, til konfirmationsundervisningen eller som spejder. Men at teksten har indprentet sig, mener jeg skyldes dens form frem for dens indhold, og af formens hele struktur især metrikken. Der er kun tale om tre korte strofer, hvis rækkefølge let bindes sammen af første ord i hver strofe: Altid-Aldrig-Kæmp. Fletrim binder de 2 x 2 vagantvers sammen til strofer; er man kommet vel igennem første og andet vers, fører rimene de næste med sig. Desuden holder den trokæiske gangart sammen på rytmen så man husker at få ordene rigtigt sat sammen, og de få enjambementer forstyrrer ikke. Jeg vil mene at det først og fremmest er disse formtræk der har understøttet hukommelsen så de unge frihedskæmpere i situationen kunne opdage og bruge de betydninger i digtet som har givet dem trøst og afklaring. Det er bevægende at læse hvor stor betydning "Altid frejdig" fik. Det er den tekst der oftest citeres fra eller alluderes til i brevsamlingen *De sidste Timer. Afskedsbreve fra danske Patrioter.*

---

[23] Ifølge den tidligere leder af Frihedsmuseet i København, Jørgen H. Barfod, som selv en tid også var fængslet i Vestre Fængsel, havde fangerne ikke adgang til en salmebog.
[24] Allusioner til tredje strofe blev kendetegnende for den danske modstandskamp, cf. Hans Edvard Teglers: *Kæmp for alt, hvad du har kært* -. København, 1985. Det er en ung frihedskæmpers erindringer.

I tv-serien *Matador* er der en scene hvor en falden frihedskæmper efter befrielsen mindes ved en højtidelighed. Her istemmer de forsamlede helt spontant den tredje strofe af "Altid frejdig", og det medvirker i høj grad til at gøre scenen autentisk. Ved den årlige mindehøjtidelighed den 4. maj i Mindelunden i Ryparken er "Altid frejdig" stadig et fast punkt i fællessangen. Det har vist sig at sangen egner sig godt til at fejre mindet om de afdøde, ikke mindst når der er en forbindelse til besættelsen.

Det er i tiden omkring besættelsen at "Altid frejdig" fra at være en verdslig fællessang og en aftensalme bliver institueret som begravelsessalme. Lars på 24 skriver i sine sidste timer til sin mor: "Jeg vil gerne begraves fra en Kirke, og syng "Altid frejdig, naar du gaar", især det sidste Vers har jeg forsøgt at leve efter."[25]

Mange tror at "Altid frejdig" er en nødvendig del af begravelsen, på linie med ritualet. Mit udgangspunkt var en forundring over at en skønlitterær bagatel kan have så stor betydning som begravelsessalme. Ved at følge digtets historie får man dog øjnene op for at prunkløse og naive skønlitterære tekster kan få en helt anden betydningsfuld position som retorisk diskurs. Sunget til begravelser på Weyses melodi er salmen åben for at vi hver især under afsyngelsen bruger vor livserfaring til at udlægge teksten og applikere den på os selv og afdøde. Der er i Bitzers forstand tale om en retorisk tekst som "comes into existence for the sake of something beyond itself", en brugstekst der kan give os hjælp og trøst.

Litteratur

Arthur Arnholtz: *Dansk Verslære.* Vol. 1-2. København, 1966-72.

Lloyd F. Bitzer: "The Rhetorical Situation", *Philosophy & Rhetoric,* Suppl. Issue, 1992, pp. 1-14. (Opr. i vol. 1, 1968).

J. Kj. Carlsen: *Chr. Richardt. Hans Liv og Digtning.* København, 1928.

[25] *De sidste Timer,* p. 38.

De sidste Timer. Afskedsbreve fra danske Patrioter. Forord af biskop H. Øllgaard og statsminister Poul Schlüter. København, 1985.

Jørgen Fafner: *Digt & Form. Klassisk og moderne verslære.* København, 1989.

Dan Fog: *Heise-Katalog. Fortegnelse over Peter Heise's trykte kompositioner.* København, 1991.

Gustav Hetsch: *Peter Heise.* København, 1926.

Gustav Hetsch (udg.): *Breve fra Peter Heise.* København, 1930.

Peter Heise: *Tornerose, Dramatisk Digt af Chr. Richardt, for Solostemmer, Chor og Orchester.* (Klaverudtog) København, 1874.

Peter Heise: *Tornerose. Bergliot.* Solister, Canzone-Koret, Helsingborgs Symfoniorkester dirigeret af Frans Rasmussen. CD. Naxos, dacapo, 1999.

P. Lauritsen: *Danske Mænd. Skrifter for Ungdommen. V. Chr. Richardt.* København, 1909.

Hallvard Lie: *Norsk verslære.* Oslo, 1967.

Anders Malling: *Dansk Salme Historie.* Vol. 1-5. København, 1962-66.

Christian Richardt: *Texter og Toner. Digte.* København, 1868.

Paul V. Rubow: *Epigonerne. Afhandlinger og Portrætter.* København, 1956.

F.L. Østrup: "Christian Richardt som Psalmedigter" i *Danske Salmedigtere. 7 Foredrag.* Udg. af Studenterhjemmets Foredragsudvalg. København, 1905, pp. 112-136.

P. Heise: *Tornerose, Dramatisk Digt af Chr. Richardt, for Solostemmer, Chor og Orchester.* Fuldstændigt Klaver-Udtog af Komponisten. Kjøbenhavn, 1874.

56

L'istesso tempo, con anima.

Kongesønnen.

Al - - tid frej - dig, naar du gaar Vej - - e, Gud tør kjen - de, selv om du til

Harpe

Maa - - let naer først ved Ver - dens En - - de.

Aanderne.

Sopr. Alt. Ten. Bas.

Spind Ed - der - kop - spind, gjør

Fl. Cl. Vg. Viola

Al - - drig ræd for

Voldsmanden blind, spænd ud den tyn - gen - de Taa - - - ge!

D.M.V.

Mør - kets Magt! Stjer - nerne vil ly - - se;

pp

Spind, spind Ed_derkopspind!

pp

Spind, spind

pp

p

go - de Al - fer hol - de Vagt, al - drig skal du

f

spind Ed_der_kopspind!

Edder_kopspind!

p

f

gy - - se.

pp

Spind Ed_der_kop_spind, gjor Voldsmanden blind, spænd ud den tyn_gen_de Taa - - - ge!

pp

tr

pp

xf Ped.

D.M.V.

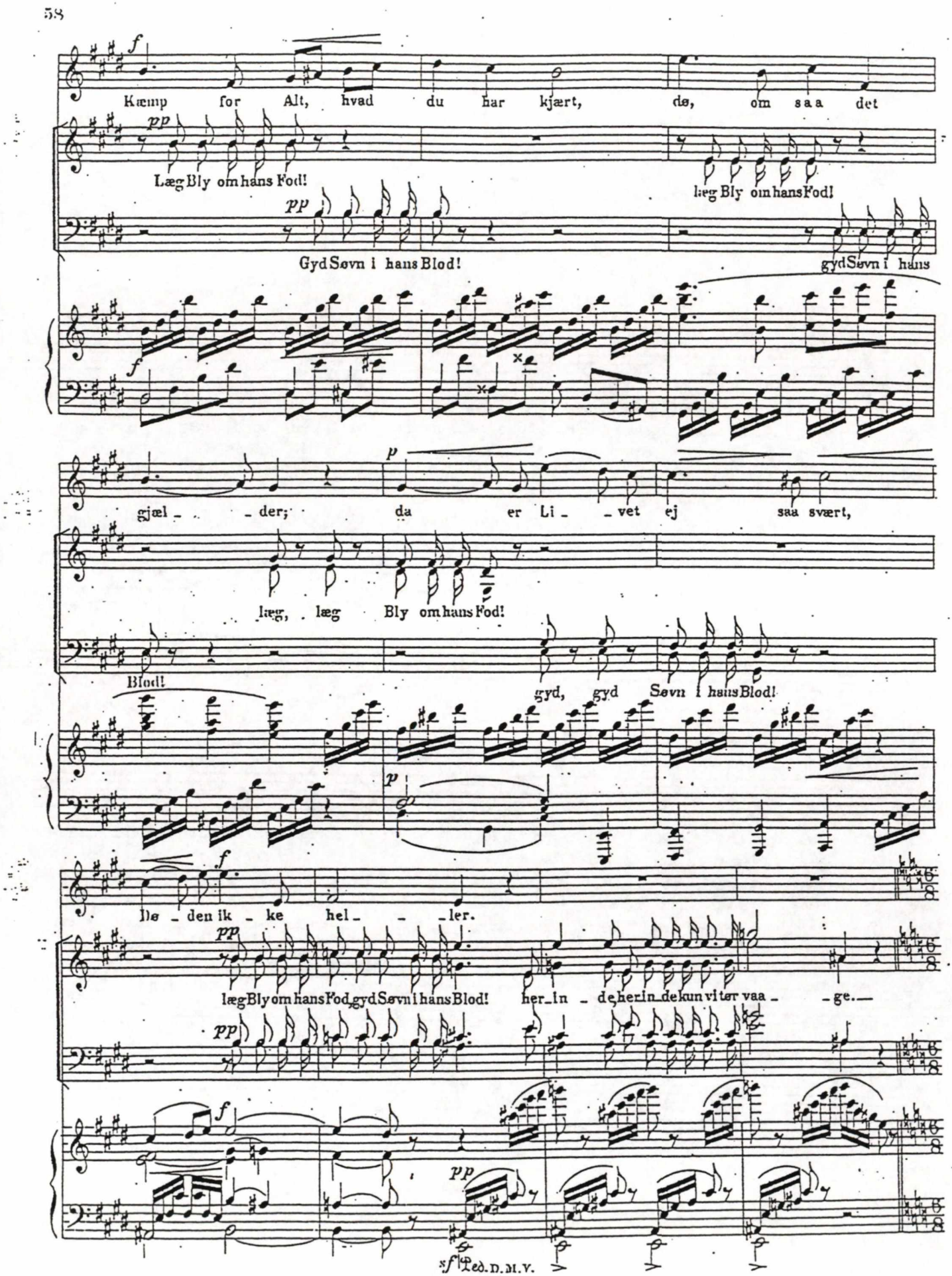
58
Kæmp for Alt, hvad du har kjært, dø, om saa det
Læg Bly om hans Fod!
læg Bly om hans Fod!
Gyd Søvn i hans Blod!
gyd Søvn i hans
gjæl - der; da er Li - vet ej saa svært,
læg, læg Bly om hans Fod!
Blod!
gyd, gyd Søvn i hans Blod!
Dø - den ik - ke hel - - ler.
læg Bly om hans Fod, gyd Søvn i hans Blod! her - in - de her in - de kun vi ter vaa - - ge.
Ped. D. M. V.

C.E.F. Weyse: *Romancer og Sange*. Udgivne af Musikforeningen. København, uden år.

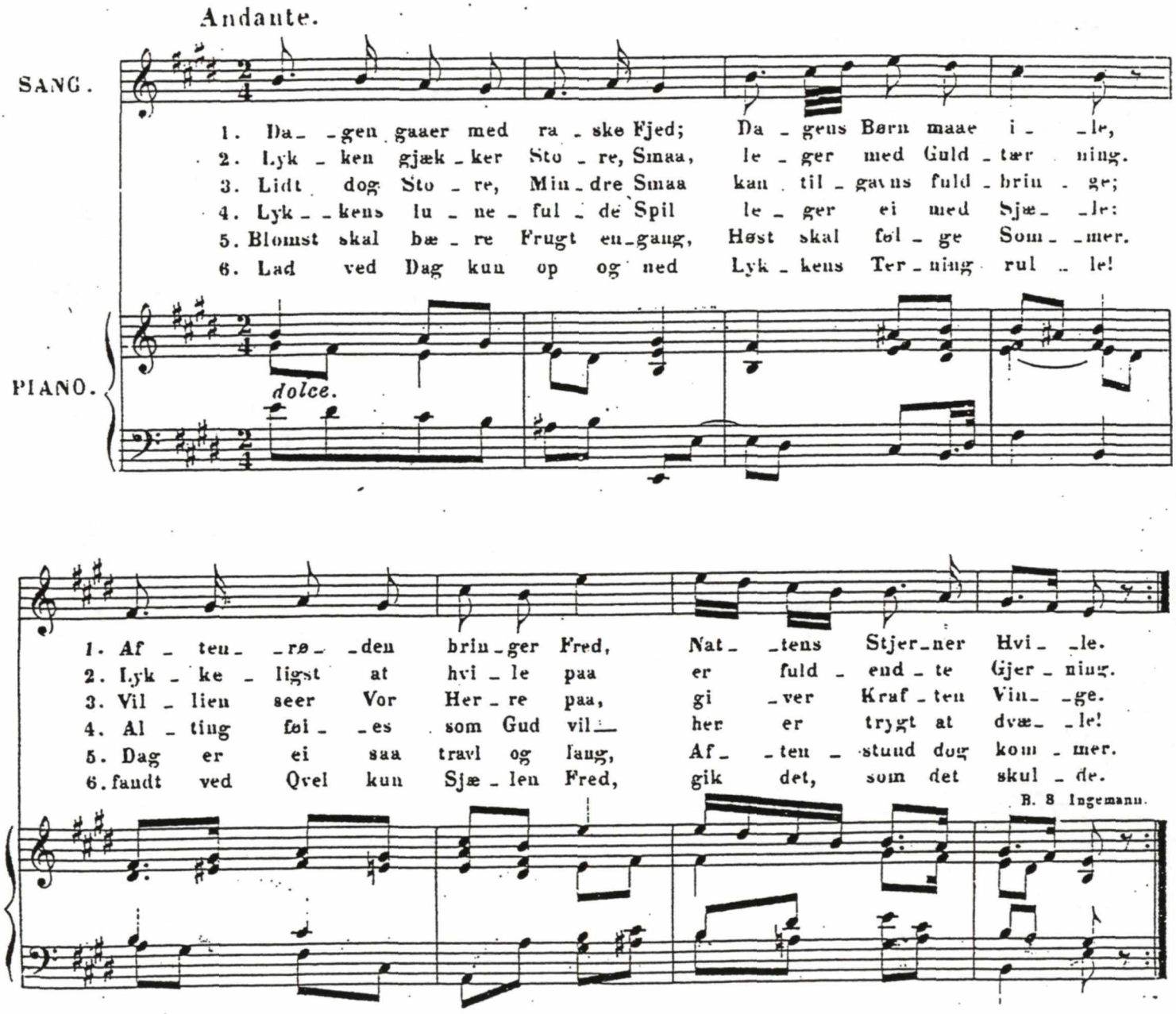

H. Matthison-Hansen: "Altid frjedig, naar du gaar".
Danmarks Melodibog. 4. Del. København etc., uden år.

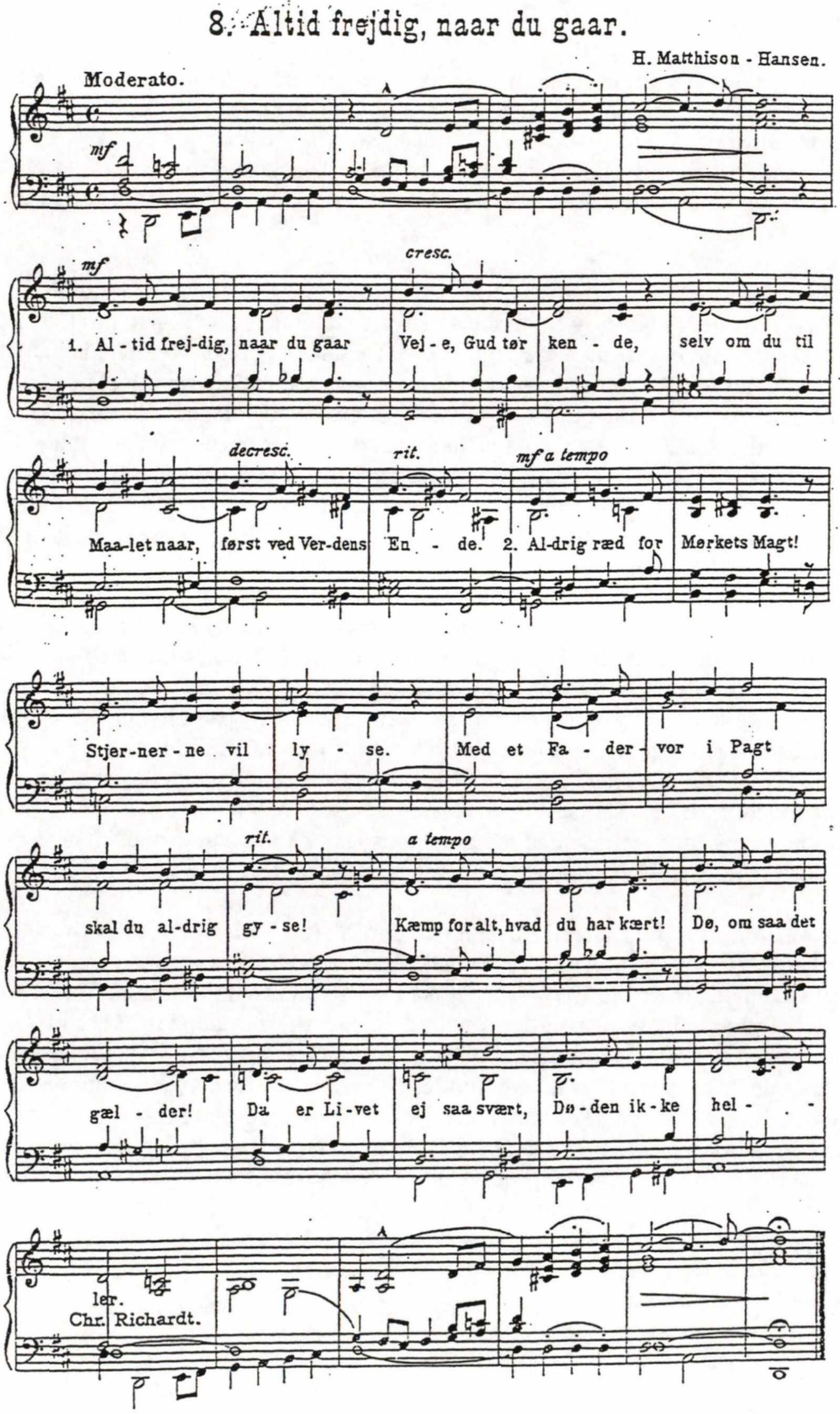

Tidevarv komma, tidevarv försvinna....
Overvejelser omkring en spørgeskemaundersøgelsen af salmesang i de nordiske lande.

Spørgeskemaundersøgelsen

I årene 1994-95 udsendtes et spørgeskema til ca. 6500 tilfældigt udvalgte indbyggere i de fem nordiske lande. Ca. 1000 skemaer kom tilbage med besked om, at adressaten ikke kunne findes. 3708 skemaer kom tilbage i udfyldt stand. Ikke imponerende mange, men heller ikke dårligt, når man tager i betragtning, at der var tale om et spørgeskema af den slags, som de fleste af os sukker lidt over på forhånd, og tilmed om et for de fleste noget særegent emne, holdninger til salmer og salmebrug.

Undersøgelsen blev foretaget - efter flere års drøftelser - af Nordisk Institut for Hymnologi (NORDHYMN) med støtte fra Nordisk Samarbejdsnævn for Humanistisk Forskning (NOS-H). I første omgang blev en sammenstilling af de vigtigste tal fra undersøgelsen fremlagt i skemaform i Hymnologiske Meddelelser 2/1996. Hensigten var, at der herefter skulle udgives et bind med religionssociologiske analyser af materialet, og dernæst et med etnologiske, kulturhistoriske, litteratur- og musikvidenskabelige samt praktisk teologiske analyser. Resultatet er i stedet blevet et enkelt – fyldigt – bind, hvor spørgeskemaresultaterne søges tolket og belyst ud fra alle - eller i hvert fald de fleste af - de nævnte faglige synsvinkler. Bogen hedder "Dejlig er jorden. Psalmnes roll i nutidiga nordiskt kultur og sammhällslliv". Den er redigeret af Karl-Johan Hansson, Folke Bohlin og Jørgen Straarup, og udkommet på Åbo Akademis forlag 2001.

Til den første offentliggørelse i 1996 var der knyttet en række overvejelser af sociologen Steen Rasmussen omkring de indkomne 503 danske skemaers repræsentativitet, som øjensynligt ikke er dårlig, men næppe heller helt god. Bl.a. må man vel antage, at det er de mest salme-venlige af modtagerne, der har udfyldt og returneret spørgeskemaerne? Ganske vist er hyppige kirkegængere ikke overrepræsenteret i materialet, men ikke-medlemmer af folkekirken er klart underrepræsenteret, hvad der ikke kan undre i en undersøgelse, der klart signalerer, at her interesserer vi os for folkekirkens salmer. Steen Rasmussen konkluderede, at svarene i den danske undersøgelse for at være bedre repræsentative bør vægtes m.h.t. køn og uddannelse, så svarene fra mændene og de lavere uddannede får mere vægt i det samlede billede.

I bogens talmateriale har man fulgt Steen Rasmussens forslag (uden nærmere redegørelse for betimeligheden heraf i de enkelte af de andre nordiske lande). Endvidere har man vægtet svarerne fra de nordiske lande og de to finske sproggrupper, så man nu får et samlet resultat for hele Norden, som er mest muligt repræsentativt. Det er der rimelige grunde til, da svarene ikke er indkommet, så de procentuelt svarer til befolkningernes størrelser i de forskellige områder. Men det hele hjælper jo ikke så meget, hvis de indkomme svar ikke er repræsentative for de kirkelige holdninger indenfor de enkelte områder. Søger man efter konkrete, præcise oplysninger, er det måske fortsat mest anbefalelsesværdigt, at man selv kigger i råtallene, som de findes i Hymonologiske Meddelelser 2/1996 - eller i dataform på Institut for Kirkehistorie i København, idet man dog hele tiden bør holde sig repræsentativitetsspørgsmålet for øje. Det er ærgerligt, at der ikke i bogen bringes fulde lister over svaropgørelserne og det i såvel rå som vægtet form. Det ville have lettet ikke-statistikernes egne videre overvejelser betydeligt.

Udvalgte svar i procent af samtlige indkomne svar fra "Dejlig er Jorden. Hvilken rolle spiller salmen i dag? En nordisk undersøgelse. 1993-96", Hymnologiske Meddelelser, 2/1996

Sp. No.	Sp/svar	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige	Alle svar
Sp. 10	Korsangs-erfaring	30	41	44	45	34	39
Sp. 11	Er aldrig med til salmesang	28	21	46	41	35	35
Sp. 12	Har lært salmer i skolen	89	84	53	89	80	75
Sp. 14	Synger med ved fællessang	78	43	35	63	55	50
Sp. 16	Også i radio/TV	15	6	5	6	12	8
Sp. 17A	Julesalmer i hjemmet	90	30	35	51	23	41
Sp. 17B	Julesalmer som barn	96	36	49	uoplyst	31	42
Sp. 19	Vigtigt at synge sal.	23	22	12	18	13	17
Sp. 20	Vigtigt at høre sal.	20	23	19	24	15	20
Sp. 21	Vigtigt at læse salm.	7	7	13	9	5	8
Sp. 22	Har salme-bog i hjem	81	88	75	67	75	78
Sp. 23	Kan o. 20 salmevers	15	9	9	17	5	10
Sp. 24	Salmesang sidste md.	40	37	24	37	27	32
Sp. 25	Sang sidst til et møde	18	9	8	13	6	10
Sp. 25	Sang sidst ved gudstj.	39	37	50	53	37	43
Sp. 26	Ikke a-bøn som barn	49	26	16	28	41	29
Sp. 27	Sang ved bøn s. barn	21	7	13	36	6	14
Sp. 28	Skole skal u. i salmer	55	59	32	44	29	43
Sp. 29	Skole skal synge sal. v. fællesm.	47	37	25	54	27	35

Bogens indhold

Da den nye bogs udgangspunkt er en spørgeskemaundersøgelse, hvor almindelige mennesker er blevet spurgt om deres forhold til salmer og salmesang, må man nødvendigvis anlægge de samme menneskers åbne - og forskelligartede - opfattelse af, hvad en salme er, selvom forskerholdet dog på forhånd har afgjort sig for, at alle nordiske folk værdsætter tre fælles salmer: Dejlig er jorden, som har givet projektet navn, Ingen er så tryg i fare og Vor Gud han er så fast en borg - altså en oprindeligt dansk, en svensk og en Luthersalme.

Først er det religionssociologerne, der tager fat på, hvad der kaldes tematiske tværsnit-analyser af spørgeskemamaterialet: Sverre Stai skriver om deltagelsen i fælles salmesang, Jørgen Straarup om kollektiv musikudøvelse som vej til salmerne, Pétur Pétursson om salmer og bønner som bidrag til religiøs socialisation og Esko Ryökäs overvejer, om den ofte ganske store interesse for salmer og salmesang er udtryk for sækulariseret modernitet eller postmodernitetens frie valg på alle hylder.

Også i næste afsnit er det religionssociologerne, der dominerer. Fra forskellige vinkler søger Jørgen Staarup, Ole Gunner Winsnes og Steen Rasmussen at finde mønstre i nordboernes bedømmelser af de tre nævnte nøglesalmer, som svarerne er blevet bedt om at skalere ud fra en lang række ordpar (glad-sørgelig, lys-mørk etc.). Vigtigt er det, at Folke Bohlin gør sig nogle tanker om musikken til de tre salmer - og endelig, at Inger Selander tillader sig at stille spørgsmålstegn ved hele projektet ud fra en analyse af de ganske forskellige tekster til de tre salmer, især Vor Gud han er så fast en borg, i de forskellige lande.

Bogens mest kontant informative del er de syv artikler, hvor undersøgelsens 10 mest populære salmer i hvert af de nordiske lande kommenteres, dels for det enkelte land, dels i samlet perspektiv af Folke Bohlin, som her tager et vigtigt ansvar på sig som NORDHYMNs grand old man. Det er overbevisende og tankevækkende, når Karl-Johan Hansson og især Peter Balslev-Clausen kan påvise, at de folkelige favoritsalmer i henholdsvis det svenkstalende Finland og i Danmark ganske nøje afspejler landenes salmebogstradition og ikke mindst skolernes pensa indtil ca. 1960, hvor sidstnævnte begyndte at miste konturer. Ingenting kommer af ingenting, ej heller populære salmer!

Instruktiv er endelig også bidragene om salmesangstraditionerne i Nordens tre markante, indfødte minoritetskulturer, hvor Jákub Reinert Hansen skriver fra Færøerne, Karen Langgaaard fra Grønland og Østein Skille om samerne, samt Sven-Åke Selanders overvejelser omkring grænselandet mellem salmer, kirkeviser og religiøse popsange.

Bogens mangler

Når man, som religionssociologerne her (atter) gør det (for de har gjort det nogle gange før), skal give et oversigtsbillede over forholdene i Norden, med hastig skelnen til variationerne i de enkelte lande, giver det ikke voldsom megen mening, medmindre vi derigennem bliver i stand til at sætte Norden i forhold til andre dele af verden. Det er desværre ikke muligt i denne sammenhæng, fordi der ikke findes sammenligningsmateriale fra andre lande. Resultatet nærmer sig derfor den "abstract empirism", som Péter Pétursson ellers så udmærket advarer imod (s. 59).

Hvis vi ikke kender baggrunden for tallene, bliver sammenligningerne og især den manipulerede gennemsnitsudregning ret intetsigende, lidt i retning af at sammenligne højden på Rundetårn og et tordenskrald for dernæst at udregne gennemsnittet. Det er derfor afsnittet om de mest populære

salmer, der fungerer bedst, fordi disse - i øvrigt ret sammenlignelige - resultater for de forskellige lande her straks sættes i perspektiv af folk, som kender til samlebogstraditioner og skolepensa m.v. Går vi derimod til den folkelige salmesang, som åbenlyst trives lystigt uafhængigt af kirke og gudstjeneste og sågar i væsentligt omfang også uafhængigt af skole og korpraksis, får vi ikke ret meget at vide om, hvad denne form for salmesang bæres i og af. Her savner man en grundig etnologisk indsats, hvor vi - i det mindste med punktstudier - kunne have fået mere indsigt i de folkelige traditioner bag salmesangen, fx ved højtidsfejring og familiefester. Denne - relativt dyre - undersøgelse har vi fortsat til gode.

Mest påfaldende er det dog, at vi fortsat mangler en komparativ nordisk undersøgelse af salmesangen og salmebrugen ved gudstjenester i de nordiske folkekirker. Det nærmeste, vi kommer sagen i den foreliggende undersøgelse, er oplysningen om, at danskerne og til dels nordmændene hævder, at de "som regel" synger med på salmerne til gudstjenester og kirkelige handlinger - modsat især finnerne og islændingene. Det kunne jo hænge sammen med, at gudstjenestedeltagerne i Danmark - og til dels i Norge - inviteres til at synge med på langt flere, langt bedre og i hvert fald længere salmer end i de andre nordiske lande? Er det korrekt, må vi med andre ord interessere os for de forskellige gudstjenestetraditioner - og ikke mindst for, hvordan salmesangen blev taget ind - eller ikke blev taget ind - i gudstjenesterne og derefter i de kirkelige handlinger - og derefter måske også i hjem og skole - i de nordiske lande? Den undersøgelse ligger det lige for at gå i gang med. En god ph.d.-afhandling kunne komme langt med at belyse vores fornemmelser og aflive evt. fordomme på det område.

Undersøgelsens danske perspektiver

Efter min mening ligger undersøgelsens største værdi ved overvejelse i de nationale sammenhænge. Jeg vil derfor fremdrage de særlige danske perspektiver, som ikke foreligger samlet belyst i bogen. Hvor danskerne ellers ligger lavere end de andre nordiske folk, når det gælder traditionelle religionssociologiske tjekpunkter som kirkegang, velvilje overfor kirken, konformitet med kirkens lære etc., er danskerne ifølge denne undersøgelse på en række punkter langt mere positive i deres forhold til salmer, langt mere aktive i deres brug af salmer og langt mere kyndige m.h.t. at kunne første vers af et vist antal end de andre nordiske folk. Jeg henviser på tur og række til skemaerne i 1996-offentliggørelsen: Danskerne angiver, at de synger mere med ved gudstjenester og lignende møder (sp. 14) og sågar ved gudstjenestetransmission i radio og TV (sp. 16) end svarerne fra de andre lande. Danskerne fremhæver i højere grad end de andre nordiske folk, at det er vigtigt for dem at synge salmer (sp. 19), mens de ikke går så højt op i at høre andre synge salmer (sp. 20), ligesom der heller ikke er særligt mange danskere, der gerne vil læse salmer (sp. 21). Danskernes hjem er relativt velforsynede med salmebøger (sp. 22), og de giver klart det nordiske gennemsnit baghjul, både når det gælder om at kunne citere salmevers udenad (sp. 23), og når det gælder om faktisk at have sunget en salme inden for den seneste måned (sp. 24). Lidt overraskende er det måske, at danskerne angiver at have sunget salmer i hjemmet og ved møder i højere grad end de andre nordiske folk, mens de i lidt mindre grad kan pege på, at de synger deres salmer ved gudstjenester, hvis deltagelse jo ligger forholdsvis lavt i Danmark (sp. 25). Også salmeindlæringen ved aftenbønnen ligger lavere i Danmark end i de andre nordiske lande (sp. 26), selv om danskerne oftere end de andre hørte salmer, hvis og når deres forældre bad aftenbøn med dem (sp. 27). Endelig ligger danskerne højt med hensyn til at ønske, at børnene skal lære salmer i skolen og i øvrigt også synge salmer ved fælles samlinger (sp. 28 og 29).

De enkelte svar på de enkelte spørgsmål skal overalt tages med en del gran salt. Det samme skal som nævnt de samlede danske svar, fordi det er usikkert, hvor vidt svarerne er repræsentative for befolkningen – og det samme usikkerhed gælder øjensynligt svarene fra de øvrige nordiske lande. Der er alligevel en klar tendens i disse svar: danskerne går mere op i deres salmer end de andre nordiske folk. Det betyder i praksis, at de synger mere med og kan flere salmer - og har en ganske fast fornemmelse for, at det er vigtigt, at salmesangen bliver holdt i hævd. Det slår ikke til at lytte til salmer eller læse dem for sig selv. Salmer i Danmark er til for at blive sunget - og det helst sammen og i flok.

Mest markant er det, at omkring 90 % af danskerne ifølge denne undersøgelse synger salmer i hjemmet til jul, mens det nordiske gennemsnit ligger under det halve (igen med Norge lidt højere end de andre nordiske lande, jf. sp. 17 A og B). Jørgen Straarup, der er danskfødt svensker, kommenterer det kort med, at danskerne jo danser om juletræet og så synger de vel Et barn er født i Bethlehen (s. 42). Finnen Esko Ryökäs overvejer, om det faktum, at 92% af de danskere, der oplyser at være "kristen på min egen måde", og 83% af de "ikke-kristne", synger salmer til jul, skal ses som noget postmoderne eller snarere som udtryk for, at salmesang i Danmark har en særlig stærk stilling på det sociale og kulturelle plan (s. 95-99). Påfaldende er det også, at fem ud af danskernes top-ti-salmer er julesalmer, mens det tilsvarende tal i de øvrige lande kun er 1-2. Det kunne have været rart at vide, om de danske spørgeskemaer er gået ud tættere på jul end skemaerne i de øvrige nordiske lande? Men resultatet er givetvis sikkert nok: Danskerne synger langt oftere salmer til jul end de andre nordiske folk, og derfor er der naturligvis også flere, der kan mange udenad salmer - og som i det hele taget sætter pris på at synge salmer end i de andre nordiske lande.

Men hvorfor nu det? I hvert fald to svar kan tænkes: 1) Danskerne er blevet bedre vænnet til at synge salmer i kirke og skole, fordi salmerne her har haft - og i hvert fald i kirken fortsat har - en bedre plads end i de andre nordiske lande. 2) Danskerne har flere, bedre og i hvert fald længere salmer end de andre nordiske folk, og især har de flere gode julesalmer. Som man vil gætte, er det mit gæt, at begge svar er rigtige - indtil videre!

Salmebrugens fremtid

Ingen, der har arbejdet blot en smule med salmebrugen og holdningerne til salmer i de nordiske salmer, undgår at tænke, at ingenting lever af og i ingenting. Alting, også salmesangen, kræver sine former og sammenhænge, eller mere kontant: gøres der ikke en indsat for at bevare og udvikle den folkelige salmesangstradition, vi har, dør den ud. Danskerne i spørgeskemaundersøgelsen har en markant nordisk bundrekord, når det gælder erfaringer med salmesang fra deltagelse i skole- eller kirkekor (sp. 10), selv om undersøgelsen som forventet dokumenterer, at erfaringer med salmesang i kor er med til at fastholde kendskabet og kærligheden til salmesangen i de nordiske lande (s. 57f.). Det er eet at de steder, hvor folkekirken nu er på vej frem, ligesom tilfældet er med den indledende konfirmationsundervisning, som nu omfatter 1/3 af alle elever i landets 3. klasser - og med hensyn til kirke-skole-samarbejdet, hvor ikke mindst indøvelse af salmer til fælles salmesang i byernes store kirker repræsenterer en solid indsats. Det er øjensynligt kirke-skole samarbejdet - og næppe skolens eget arbejde med salmer - der kan knyttes håb til m.h.t. salmesangen i den generation, der nu er børn.

Salmesangens fremtid er et langt stykke ad vejen også kristendommens fremtid i vort folk. Også for kristendommen gælder det, at ingenting lever af ingenting. Bibellæsningen i de danske hjem er i løbet af 1-2 generationer reduceret dramatisk. I følge en undersøgelse fra 1986 er bibelhøjtlæsninger

i danske hjem i løbet af én generation gået tilbage fra 15 til 2%. (Jf. min artikel "Bibelbrug empirisk belyst" set i Kritisk Forum for Praktisk Teologi 33/1988). Brugen af aftenbøn er halveret på halvtreds år i de nordiske hjem (Petúrsson s. 85). Men salmesangen holder sig nogenlunde, som noget mange kender til og holder af, selv om de næppe synger salmer så hyppigt som tidligere. Dette billede er især tydeligt i Danmark. Indtil videre!

Måske er salmesangen særligt vigtig som medium for kristendommen, fordi salmerne imødekommer behovet for at have det, som religionssociologer ofte kalder "en privat religion", men som man nok hellere skulle kalde "en personlig religion". I salmesangen formidles der mellem det personlige og private og det traditionsmæssige og sociale. I salmesangen synger enhver med på sin egen måde, hvis ellers tekst og melodi indbyder godt nok til det. Og salmesangen tager vi med os i kroppen, når vi går ud fra fællessangen, så vi selv kan fortsætte i bilen, ved sengekanten, omkring juletræet og spontant sågar på helt uventede - og måske sågar upassende - steder.

Når vi synge salmer, giver vi salmerne og det, de udtrykker, videre til andre omkring os. Vi får via salmerne kristendommens univers sunget ind i os som et muligt tydningsunivers for vore egne liv, og vi synger budskabet og tydningen ud igen som et tilbud til andre, samtidig med, at vi ved at synge med på fælles salmer, som også andre synger, er med til at klargøre, at kristentro ikke er tro på hvad som helst, men på en sandhed, der er større end os, selv om den netop i salmesangen kan og skal få lov at blive sandhed for os - hver på vores måde.

Om værdien af den fælles salmesangstradition skrev Diakonissestiftelsens navnkundige forstander N. C. Dahlhoff i 1898 i Diakonissestiftelsen vidt udbredte Almanak: "Særlig er Brorson jo blevet kaldt og regnet for "Indre Missions salmedigter" med lignende betydning, som Grundtvig har for sine disciple, og som man måske kunne tildele Kingo for den såkaldte "tredje retning". Men dersom ikke alle kendemærker slår fejl, er der i færd med i den danske menighed at danne sig en fjerde retning, som stående fast med Kingo på folkekirkens grund vil søge at tilegne sig både Brorsons inderlighed og Grundtvigs vidtskuende blik.... Måske det stærkeste middel dertil netop er vor salmebog, som samler og blander de tre høvdinge nogenlunde ligeligt mellem hverandre, men udelukker nogle af de stærkeste ensidigheder, som hver især har sine af".

Der er næppe meget tvivl om, at den fortsat relativt stærke danske salmesangstradition i høj grad skyldes denne "blanding" af Kingos, Brorsons og Grundtvigs gemytter - med værdsatte islæt fra en række mindre profeter som Stehn, Ingemann, Chr. Richardt, Jakob Knudsen og Aastrup. Den balance har vi levet med, siden Ingemanns "Salmebog for Kirke- og Huus-Andagt" fra 1855 satte sig igennem. Akkurat som balancepolitikken omkring folkekirkens salmebøger i snart 150 år har spillet en positiv rolle, er der næppe tvivl om, at der i dag er behov for at finde en ny balance med plads til om ikke en fjerde høvding, som det ikke er let at udpege i dag, så en ny flok små salmeprofeter i skikkelse af en halv snes af vor egen tids salmedigtere, hvis salmesangen i Danmark fortsat skal kunne synges på alle strenge og af flest muligt munde.

I læredigtet "Ingen har guldtårer fældet" konkluderer Grundtvig i sidste vers, at det folkelige i Danmark tidligt snublede på glatisen, men blev genrejst i kæmpevisen, for så endelig - på Grundtvigs tid - at blive genfødt i julesang. Salmesangsundersøgelsen godtgør, at I hvert fald det sidste er rigtig nok. Julesalmerne er på mange måder det mest folkelige, vi har Danmark - det, der på én gang er mest fælles og mest personligt for os. Her der meget at fastholde og ligeså meget at forny, hvis det fortsat skal gælde hos os, som det så smukt hedder i det andet vers af den svenske oversættelse af Dejlig er Jorden:

Tidevarv komma,
tidevarv försvinna,
slägten följer släktens gång.
Aldrig förstummas
tonen från himlen
i själens glada pilgrimssång.

Hans Raun Iversen

Det sønderjyske Salmelegat

I juni måned 2002 uddeles tilskud fra Det sønderjyske Salmelegat, der har til formål at fremme kærligheden og kendskabet til den danske salmeskat først og fremmest ved at give tilskud til udgivelse af sognepræst Anders Mallings salmehistoriske værker, så disse kan blive billigere i handelen og derved komme flere til gode. Herudover kan der ydes tilskud til andre værker om danske salmer også uden for det sønderjyske. Der kan eventuelt ydes bidrag til salmehistoriske studier alt efter bestyrelsens bestemmelse.
Ansøgningsfristen udløber 31. maj 2002.

Det sønderjyske Salmelegat, Sekretariatet, Ribe Stift, Korsbrødregade 7, 6760 Ribe

Martin Rössler: Liedermacher im Gesangbuch. Liedergeschichte in Lebensbildern. Calwer Verlag, Stuttgart 2001. 1055 S. ISBN 3-7668-3695-1.

Wilhelm Nelles Unsere Kirchenliederdichter och liknande verk känns igen från många hymnologiska bokhyllor. Genren har väl tidvis känts förlegad. Men nu har den tyske hymnologen Martin Rössler berikat oss med ett stort biografiskt arbete. Med tanke på de hymnodiska och hymnologiska förbindelserna mellan Norden och Tyskland vill jag gärna anmäla hans *Liedermacher im Gesangbuch* här.

Martin Rössler, som är född 1934, är både kyrkomusiker och präst. Han har sedan 1989 varit professor i praktisk teologi med särskild inriktning på liturgik och hymnologi vid universitetet i Tübingen,vilken tjänst kunnat kombineras med praktiskt försam-lingsarbete. Han var vetenskaplig medarbetare vid tillkomsten av den nya evangeliska psalmbokens württembergska edition (1996). Han svarar för *Liederkunde*, psalmbokens hymnologiska översikt.

I Martin Rösslers verkförteckning står bl.a. *Die Liedpredigt. Geschichte und Predigtgattung* (Göttingen 1976) och *Da Christus geboren war ... Texte, Type und Themen des deutschen Weihnachts-liedes* (Stuttgart 1981). I *Festgedanken. Predigen zum Kirchenjahr* (Tübingen 1990), ingår tre som är direkta psalmpredikningar (för att nu använda det nordiska sättet att kalla kyrkovisa för psalm).

Liedermacher im Gesangbuch med undertiteln *Liedgeschichte in Lebensbildern* är en omfångsrik bok. Den är i själva verket en sam-lad och omarbetad nyutgåva av tre häften som författaren gav ut 1990/91.

Präludium och *Epilog* utgör ramen. Innanför den ryms livsbilder från Luther till Klepper. Huvuddelen slutar då den 39-årige Jochen Klepper i judeförföljelsens och krigets tid inte orkar leva längre, 1942.

Rösler koncentrerar sig på de dominerande personerna, 22 till antalet, under de kyrkohistoriska epokerna från 1500-talet till 1900-talet. Men han ger också för varje epok en sammanfattning med presentation av andra namn, och i visssa fall ett längdsnitt. Så i det stora kapitlet om *Johann Walter und die evangelische Liedkunst,* där han från "*der Urkantor*" fortsätter linjen fram till nutid. Så också i *Elisabeth Cruciger und das geistliche Frauenlied,* som leder fram till 1900-talets början.Varje kapitel har sin litteraturlista; en mera allmän sådan finns redan i början av boken.

Givetvis letar jag i personregistret efter nordiska namn. De är inte många. Den som får ett speciellt utrymme är Grundtvig. Inte med en personlig biografi men med en skildring av hur översättaren, diktar-prästen Otto Riethmüller, som representerar *Singbewegung und Kirchenkampf*, introducerar *Kirken den er et gammelt Hus*. Det är kvällsgudstjänst i Bunzlau den 30 augusti 1936. Riethmüller låter den stora församlingen delta i en dialog. Han läser den första strofen av psalmen i sin egen översättnng och ber församlingen läsa efter, rad för rad. Han citerar 1 Kor 3:11: *En annan grund kan ingen lägga än den som är lagd,* och församlingen svarar *Wir sind das Haus der Herrlichkeit, Kirche aus lebenden Steinen* ... Väselläsningen fortsätter. Melodin tonar in. Man är mitt uppe i kyrkokampen.

Man kan fråga sig varför Rössler gör halt redan 1942 vid Klep-pers död. Han förklarar: ännu är det svårt att få den rätta överblicken över vad som skrivits under sista hälften av 1900-talet. Flera diktare fortsätter sitt skapande. Men han gör ändå en sorts sammanfattning av vad som hände efter det han kallar nollpunktsituationen efter krigsslutet i epilogens kapitelrubrik *Aufblick auf das neue Lied.*

Så mycket man känner igen från 1960-talets psalm- och vishistoria i t.ex. Sverige! Och ändå: utvecklingen i de båda Tyskland skedde mot en mörkare bakgrund. I Sverige behövde vi inte smyga med våra stencilerade nya sånger.

Att vi i Norden genom århundradena varit beroende av tysk psalmdiktning är ett välkänt faktum. Mera sällan har strömmen gått i motsatt riktning. Den nya tyska psalmboken, Evangelisches Gesang-buch, EG, år 1993 ff, har fångat upp texter från skilda håll, från Nederländerna, England, Norden och tredje världen, mera än någon tidigare tysk psalmbok. Rössler nämner få av de nordiska diktarna. Detta är något snålt.

När det gäller psalmcitat har Rössler genomfört den principen att inte trycka av texter ur EG utan endast hänvisa. Förstaraden-citat ges utan författarupplysning, vilket ser något märkligt ut, men EG-num-ren finns alltid med. (Man bör alltså ha EG) vid sidan om. En rad texter som inte finns med i EG citeras, ofta i helhet.

Slutligen något om mötet mellan text och musik, diktare och tonsättare. Melodins avgörande effekt på textens fortsatta liv som psalm betonar han i den principiella inledningen, *Präludium.* Johann Walter-kapitlet är redan nämnt. Mötet mellan Paul Gerhardt och Jo-hann Crüger blir *zur Sternstunde der Liedgeschichte*

Rösslers egen stil är högst njutbar, han använder gärna allitte-ration och assonans i sin prosa. Att han själv är diktare ger *Der Psalmsänger* prov på, en dikt till hustrun Brigitte Rösslers glas-målning från Regensburg som utgör bokens titelvinjett.

På våra hymnologiska hyllor återfinner vi rader av äldre tyska och nordiska psalmförfattarbiografier. Låt gärna *Rösslers Liedermacher im Gesangbuch* hitta dit - för att ofta bli anlitad.

Elisabet Wentz-Janacek

Forfatternes adresser

Provst ph.d.
Peter Balslev-Clausen
Ahlmanns Allé 14
DK-2900 Hellerup

Universitetslektor
Hans Raun Iversen
Ørumvej 23
DK-2650 Hvidovre

Adjunkt
Merete Onsberg
Norsvej 68
DK-1916 Frederiksberg C

Organist og kantor
Elisabet Wentz-Janacek
Kyrkogatan 17
SE-222 22 Lund
Sverige

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende). Tlf.39 62 79 27
Domorganist Birgitte Ebert, Hømvej 4, DK-6760 Ribe. Tlf. 75 44 10 02
Cand.theol.Laura Lundager Jensen, Panumsvej 53, DK-2500 Valby. Tlf. 36 44 80 12
Forretningsfører, merkonom Vagner Lund (redaktionssekretær). Tlf. 45 88 48 65
Sognepræst, Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf. 98 31 84 70
Cand.mag. Lone Vesterdal, Nr.Stenderupvej 31, DK-6000 Kolding. Tlf. 75 56 51 28

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000 0
OVE PAULSEN 0
TOFTHØJVEJ 37 0
9280 STORVORDE 9280 o 6/ 3 1 0
1
2

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter